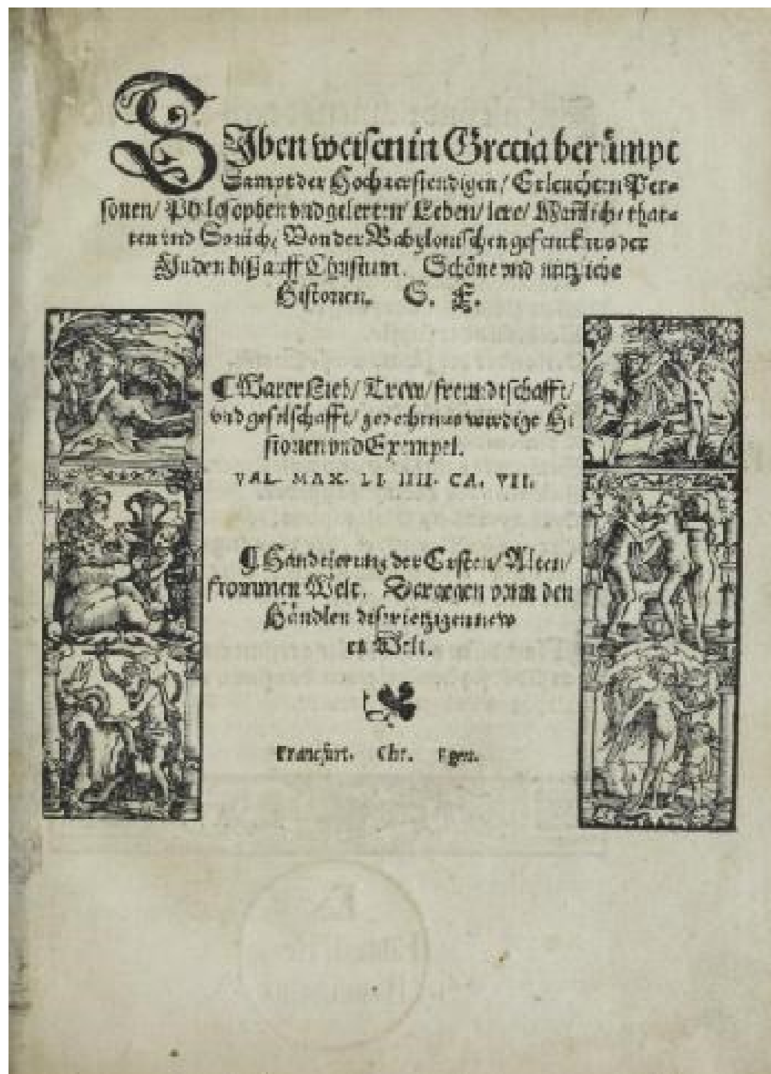

SEBASTIAN FRANCK

SIBEN WEISEN IN GRECIA BERÜMPT SAMT DER HOCHVERSTENDIGEN ERLEUCHTEN PERSONEN / PHILOSOPHEN UND GELERTEN / LEBEN / LERE / MAŇLICHE THATEN UND SPRÜCH / VON DER BABYLONISCHEN GEFENCKNUS DER JUDEN BISZ AUF CHRISTUM. SCHÖNE UND NÜTZLICHE HISTORIEN.

ZEVEN BEROEMDE WIJZEN VAN GRIEKENLAND, ALSOOK OVER HET LEVEN, DE LEER, MANHAFTIGE DADEN EN SPREUKEN DER ZEER VERSTANDIGE, VERLICHTE PERSONEN, FILOSOFEN EN GELEERDEN. OVER DE BABYLONISCHE GEVANGENIS DER JODEN TOT AAN CHRISTUS. FRAAIE EN NUTTIGE GESCHIEDENISSEN.

1 5 3 2

vertaling:

Ruud Muschter
∵

Groningen

muschter@home.nl

alle werken:
www.kb.nl
www.archive.org

13 mei 2025
herzien 28 juni 2025

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

1532

https://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=PPN829317538%7CLOG_0035

https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN829317538

Staatsbibliothek, Berlijn

HET OMSLAG

Zeven beroemde wijzen van Griekenland,
alsook over het leven, de leer, manhaftige daden en spreuken
der zeer verstandige, verlichte personen, filosofen en geleerden.
Over de Babylonische gevangenis der Joden tot aan Christus.
Fraaie en nuttige geschiedenissen. S.F.

Over ware liefde, trouw, vriendschap
en gezelschap, gedachtenis
waardige geschiedenissen en voorbeelden.

VAL. MAX. LI. IIII. CA. VII.[1]

Behandeling der eerste, oude,
vrome wereld. Daarentegen over de
aangelegenheden van deze huidige nieuwe
wereld.

Frankfurt, Chr. Egen.

[1] Het betreft ongetwijfeld: 'Valerius Maximus', Latijns schrijver, plm. 30 n.Chr., en zijn werk 'Facta et dicta memorabilia', Boek 4, Hoofdstuk 7.

INLEIDING VAN DE VERTALER

Dit werk behandelt de bekende zeven wijzen van Griekenland. Dit is niet een vaststaande indeling, hoewel de term algemeen gangbaar is, en er ook meer wijzen tot de Griekse worden geteld.

Er worden echter nog vele andere bekende filosofische persoonlijkheden uit de oudheid besproken. Hiermee is het werk enigszins chaotisch, want bovendien komt Alexander de Grote uitgebreid aan de orde, worden ook de dichter Aesopus en de godheid Priapus, als vreemde eenden in de bijt, genoemd, en wordt aandacht besteed aan de trouw van knechten jegens hun meesters, en van vrouwen jegens hun echtgenoten.

De auteur geeft bij de diverse filosofen voorbeelden van hun uitspraken en stellingen. Dat zijn er steeds maar een paar, behalve bij Pythagoras, waar het een lange lijst is geworden.

Bij sommige filosofen wordt vermeld: "der natürlich Meyster". Dit kan op meer manieren worden gelezen: 'de meester van nature', 'de natuurlijke meester', 'de meester der natuur'.

De citaten zijn in dit werk nergens van aanhalingstekens voorzien. In de vertaling is ervan afgezien om ze op goed geluk te plaatsen, want de markeringen zijn niet steeds goed vast te stellen.

Uitspraken van de diverse filosofen worden opgesomd, maar direct daarna ook verbonden met bijvoorbeeld een zin over de door hen bereikte leeftijd. Vooral in de behandeling van de uitspraken van Diogenes is sterk zichtbaar dat een goede scheiding ontbreekt.

Ruud Muschter.

DE TEKST

Inhoud en namen wier leven en daden in dit boek beschreven worden.

Hierna volgen over vele zeer machtige, voortreffelijke filosofen, geleerden, kunstenaars, opmerkelijke geschiedenissen, daden en verhalen, et cetera.

De zeven wijzen beroemd in Griekenland
S.F.
De eerste, Thales.

Thales, de Aziatische filosoof, ervaren in alle kunsten betreffende burgerlijke zeden en wezenlijke dingen, van goede raad, werd op een keer gevraagd waarom hij uit liefde voor de kinderen geen vrouw nam. Hij had geantwoord: Juist vanwege liefde voor de kinderen, opdat zij mij niet zo lief worden dat zij mijn hart invangen. Hij stelde het water als de aanvang van alle dingen, en sprak dat de wereld gezeild werd en vol duivels was. Toen er door de vissers een gouden tafel was gevonden en er daarover onduidelijkheid ontstond wat hij zou zijn, werd de afgod Apollo om raad gevraagd. Daarop ontvingen zij een antwoord. Hij zou aan de meest wijze toebehoren. Daarop werd de tafel aan Thales toegeschreven. Die gaf hem aan Biantus, Bias Pithaco[2]. Ten slotte kwam hij bij Solon, die hem als een eretitel tot Apollo wendde.

Deze arme, doch wijze Thales, achtte de materie niet, doch onderzocht de kunst en de wijsheid. Toen hij op een keer door een oude vrouw naar buiten zijn huis was gevoerd om het gesternte te aanschouwen, struikelde hij en viel in een kuil. Toen hij dat deed, sprak de oude vrouw lachend tot hem: Als je datgene wat voor je voeten ligt, al niet kunt zien, hoe zou je dan de dingen die in de hemel zijn, kunnen zien?

Hij heeft diegene als zalig beschouwd, die in de wereld geen roem en naam had, doch een verborgen leven leidde.

Toen hem op een keer werd gevraagd wat gemakkelijk was om te doen, antwoordde hij: Anderen raad geven. Weinig woorden zijn de aanduiding van een verstandig gemoed. Hij stierf van de hitte, dorst en ziekte die hem ellendig aangrepen in het achtenzeventigste jaar.

Ook zijn dit zijn spreuken geweest. Het oudste ding aller dingen is God. Het beste ding is de wereld, want die is een werk van God. Het snelste ding is het begrip. Het sterkste ding de nood, want die heerst in alle dingen. Het voorzichtigste is de tijd. De reden is, dat die alle dingen uitvindt. Gevraagd of aan de goden het onrecht van de mensen verborgen is, antwoordde hij ontkennend. Niet slechts onrecht doen, doch gedenken.[3] Het is, sprak hij, ernaar gevraagd, slechter om vals te zweren, dan onkuisheid te doen. Gevraagd wat moeilijk is, sprak hij: De deugd om voornamelijk zichzelf te kennen. Het zoetste is winnen. Goddelijk hetgeen aanvang noch einde heeft. Juist leven, zei hij, is dat iemand datgene doet wat hij zegt. Zalig is hij, die naar lichaam en ziel gezond is. Het aangezicht moet ge niet opsieren, doch bedenk dat je goed moet zijn.

Solon, de tweede wijze Griek.

Solon, de Atheense wetgever, die de Romeinen daarna aan hem ontleenden en aannamen[4], heeft hen veel tijd met zijn verstandigheid geleid, waaraan Pisistratus hevig weerstand bood. Gevraagd hoe hij zich troostte met de brutale tegenstand, antwoordde hij: Met de ouderdom. Ook zei hij, dat de vromen door de tirannen vergeleken worden met de rekenpenningen, waarvan eenieder zo nu en dan, al naar hem ligt, meer of minder geldt. Men zegt dat hij over Creso heeft gezegd: De onbekenden en de mensen wier namen verborgen zijn, zijn zalig. Toen Croesus, zittend op zijn troon, pralend, vroeg of er iets zaligers kon zijn dan hij, sprak hij: Voor het einde is niemand zalig. Zo zijn hanen, pauwen, fazanten van nature duizendmaal beter gesierd dan gij. Tot degene die hem berispte omdat hij zijn gestorven zoon onnuttig beweende, sprak hij: Ik ween omdat mijn wenen onnuttig is en niet helpt, en de schade niet kan worden hersteld. Ook gevraagd of hij begeerde dat zijn dood beweend zou worden, zei hij: Daarvoor heb ik met vlijt gewerkt.

Ook wilde hij niet dat men zou zeggen dat iemand armer, onzaliger, ondraaglijker bitterheid lijdt dan de ander.

---

[2] "Bianti / Bias Pithaco". Onduidelijk. Wel lijkt te worden verwezen naar Pitaco (of: Pittacus) van Mitilene, 1e eeuw n.Chr., een van de zeven wijzen van Griekenland, en mogelijk ook naar Bias Prianeus, de vijfde wijze.

[3] "gedencken". Onduidelijk.

[4] Bedoeld zijn de wetten.

Hij verordineerde, dat men een dronken vorst moest doden. Hij zei, dat het woord een verbintenis der werken is. Zo worden woorden versterkt met zwijgen.

Hij vergeleek de wet met een spinnenweb, waarin het zwakke hangt en waar het sterke doorheen gaat. Hij stief toen hij tachtig jaar was, ten tijde van koning Sedechie.

Op een keer, verder gevraagd door Periandrus, de vorst van Korinthië, of hij zijn vijand en weerspannigen moest afslachten[5], ried Solon hem aan ervan af te zien en de zaak te laten rusten, en vreemden met geweld, en de vijand met weldaad te overwinnen. Gedenk, schreef hij hem, macht die groter is dan die in de stad. Dan wordt voortaan niemand boos en ge zult ook niemand durven verdrijven. Alzo ried ook Phocion de Atheense burgers van zijn stad Athene aan, belegerd door Alexander, dat men hem hetzij moest overwinnen, of als een overwinnaar tot vriend maken en aanvaarden.

Zo ried ook de zeer ervaren vorst Poncius zijn zoon Heremnus aan, die de Romeinen, zijn vijand, bij Caudius wonderbaarlijk in een klem tezamen had gebracht, dat hij hen allemaal moest doden. Dan was hij van het merendeel van zijn vijanden verlost, dan wel hen zonder enige vergelding laten gaan, dan werden zij door deze goedheid bewogen en met alle andere Romeinen tot vrienden worden, en kon hij zich dan voortaan redelijk troosten met een zulk een bijstand en geweldig bewegen.

Een bedroefde voerde Solon op een keer op een hoge toren van de stad en liet hem de gebouwen alle na elkander bezichtigen. Zich verwonderend wat hij daarmede bedoelde, sprak hij: Gedenk thans hoevele treurigen zijn er onder deze wrekers vroeger geweest en zullen er in de toekomst zijn. Daarom moet ge het algemene ongemak der mensen niet bewenen alsof het uw eigen is. Want wanneer het mogelijk zou zijn dat een stad de ellende van alle mensen op één hoop zou dragen om die gelijkelijk uit de delen, dan zou in de toekomst eenieder zijn ellende gaarne willen aannemen, liever dan het passende deel van het algemeen uitgedeelde leed.

Zachtmoedigheid moet bij de heer en knecht algemeen zijn.

Vrienden zult ge niet spoedig bezitten. De laatste dag zet alles recht.

Milt is, die zijn goed uitdeelt en wie het ontbreekt aan begeerte naar het goed van een ander.

Hij zei tegen een rijke: Ik en u hebben schatten. Doch met groot onderscheid. Want van het mijne kan niemand iets nemen zonder mijn wil, en hoe meer ik daarvan geef en uitdeel, des te meer ik heb. Uw schat neemt af en wordt dikwijls buiten uw wil verkwist, gestolen en verloren, en wanneer gij geeft, wordt hij minder.

Wie regeren wil, moet zonder ondeugd zijn. Anders wordt hij gelijk degene die met het kromme iets recht wil maken, en de schade met een gebogen roede goed wil maken.

Een stad wordt goed geregeerd, wanneer de leiders naar de wet leven en de stad niet met onderdrukking wordt bezwaard. Toen bij zijn dood zijn vrienden met elkander bij hem disputeerden, tilde hij zijn hoofd op. Gevraagd waarom hij dat deed, antwoordde hij: Opdat ik verneem en sterf.

Chilon, de derde wijze Griek.

Chilon, tijde van Sedechie, de koning van Athene[6], vanwege diepe wijsheid de korte redenaar genoemd, werd in een legatie naar Korinthe gezonden, om een verbintenis met hen te sluiten. Toen hij echter de hertogen en ouderen van het volk aan het bordspelen trof, keerde hij, niets uitrichtende, rechtstreeks wederom naar huis, zeggend dat hij de eer en glorie der Spartanen met zulk een vlek niet wilde bevlekken, dat men zou zeggen dat zij met bordspelen gezelschap hadden gemaakt.

Hij leerde de jongeren in toom houden, dat men over de naaste niet slecht spreekt, vooruit in aanpakken, want degene die iets in lust zegt, moet wederom horen dat men hem niet lust. En ook niet iemand bedreigen[7], want dat is vrouwelijk.

Ook moet een heer zacht zijn, die de onderdanen meer eren dan vrezen. Ook moet hij liever schade, dan vreemd goed begeren. De reden is, dat de schade één keer bedroeft, doch het slechte gewin bezorgt iemand naderhand een slecht geweten, waarvan de slang nimmer sterft. Hij leefde zesenvijftig

---

[5] "abthůn".

[6] Twijfelachtig. Vermoedelijk is koning Sedekia van Juda bedoeld, 6e eeuw v. Chr. Dat stemt ook overeen met de 6e eeuw v.Chr. waarin Chilon van Sparta leefde.

[7] Ook: 'smaden'.

jaar. Ook een keer gevraagd door Aesopus, de dichter, wat de god Jupiter deed, gaf hij ten antwoord: Hij verhoogt de lagen, en deemoedigt de hogen. Ge moet niet te veel trouwen of te veel vrouwen nemen.

Een onzalige moet ge niet bespotten, doch bijstaan. De vrienden moet ge beminnen, opdat ge hen ook kunt haten; haten, opdat ge hen ook kunt beminnen. Geef uw vriend raad, opdat er genoeg geschiedt aan wet en vriendschap, en niet doodgaat.

Pitacus Mitilenus, de vierde wijze Griek.

Pitacus Asianus Mitilenus was onder de zeven niet slechts verlicht met leer, doch ook gestreng en grootmoedig in ridderlijke daden; een aanvoerder van het Mitileense leger. Hij waagde het om met Firmius, de hertog van Athene, zijn vijand, in een bijzondere strijd te treden, die hij ook overwon en het land van zijn vijand redde. Daarom overhandigden de Mitileners hem het vorstendom om over hen te heersen. Doch toen hij er met tegenzin toe gebracht was en hij zeven jaar had geheerst en de stad in goede ordening had gebracht, stond hij de regering af en leefde niettemin daarna nog zeven jaar.

Indertijd, toen hij veel wijn op het eiland der Mitileners zag groeien, maakte hij om dronkenheid te voorkomen, een algemene wet. Wie dronken zondigde en een onrecht beging, moest voor die misdaad een tweevoudige straf lijden. Ten eerste vanwege het onrecht, en ten tweede omdat hij de goede schepping van wijn kwaadaardig misbruikt had en geschonden. Hij sprak, dat het het allerbeste was om in het nu het juiste te doen. Hij leefde zeventig jaar ten tijde van Joachim, de koning van Juda.

Zo doodde onder Pitacus[8] een werkman met een bijl zijn zoon, die - toen hij gevangengenomen en vastgebonden voor Pitacus gebracht werd om ter dood te worden veroordeeld - door Pitacus werd vrijgelaten, zeggende, dat vergeven redelijker is dan doden. Toen Pitacus een vorst werd en voor Alcheus, de dichter, zijn bittere doodsvijand, aantrad, die voor hem ontstelde en verbleekte, sprak hij: Mij is tot wraak, en u tot straf genoeg uw timide, vluchtige, hulpeloze hart, dat gij thans vanwege uw bewezen smaad uw loon moogt ontvangen. Doch hou ermee op, wanneer ik u vergeef, om vijandig te zijn en kwaad te doen, opdat ge mij niet als een rechtvaardig rechter moet lijden. Hij achtte het de beste zege welke zonder bloed geschiedt.

De vijanden moet men genade betonen en met weldaad tot vriend maken. Wat ge in de zin hebt om te doen, zeg dat niet, opdat ge niet achteruit gaat en bespot wordt. Het vorstendom en de macht toont de man, of toont aan wie de man is.

Bias Prianeus, de vijfde wijze Griek.

Bias, onder de zeven wijzen de vijfde leraar, spreekt over goden zoals zij zijn. Hetgeen ge aan goeds volbrengt, wendt dat tot de goden. Acht uw eer de haat van de vijand. De snelheid maakt weldaad aangenamer. De dag ijdel laten gaan, is een goed werk verzuimen. Ongelukzalig is degene die ongeluk niet kan lijden. Het is beter om tussen twee vijanden, dan tussen twee vrienden te oordelen. Aldaar wordt er een gewonnen, hier een verloren. Op een keer vroeg een karige, slechte mens hem, wat mildheid en goedheid zijn. Hij antwoordde hem niet. Gevraagd waarom hij hem antwoord ontzegde, sprak hij: Gij zijt er niet toe in staat.

Toen op een keer zijn vaderland Prien[9] belegerde en zijn medeburgers veel goederen uit de stad droegen en vluchtten, en hem gevraagd werd waarom hij zulks niet ook deed, heeft hij geantwoord: Ik draag al het mijne met mij mede. Daarmede zijn wijsheid, kunst en goedheid van de ziel bedoelend, die feitelijk van hem zijn. Het andere de vijand, vriend en het geluk. Hij droeg zijn goederen, schat en rijkdom niet zichtbaar voor de vijanden en dieven tot roof tevoorschijn, doch in de behuizing van de schatkamer van zijn gemoed opgesloten, zoals Christus ook leert. Mattheüs, 6[10]. Die door geen roest wordt opgegeten, geen schaap verteert en geen dief steelt. Hij zei ook, dat er in het leven niets beters is, dan een goed geweten waarvan men zichzelf niet bewust is. Hij bloeide ook ten tijde van Sedechie.

---

[8] "Pitaco". Ablativus dus.

[9] Onduidelijk.

[10] Bijbel, Mattheüs, 6: 19-20.

Cleobulus, de zesde wijze Griek.

Cleobulus, de zesde onder de zeven wijzen, is ook ten tijde van Sedechie, alsook de navolgende Periander, opgebloeid. Cleobola, zijn dochter, was een dichteres van verborgen vragen, die men raadsels noemt. Onder andere was een opgegeven vraag: Een vader heeft twaalf zonen, en elk daarvan heeft dertig ongelijke gedaanten, namen, zonen en dochters verwekt, waarvan er sommigen een witte aanblik bieden, sommigen een zwarte. En hoewel zij onsterfelijk zijn, worden ze toch verwoest en nemen af. Dit is het jaar, een vader der twaalf maanden, et cetera. Doch de leer van Cleoboldus[11] is: Ge moet weldoen jegens vriend en vijand. Jegens de vriend, opdat hij vriendelijker wordt. Jegens de vijand, opdat hij tot vriend wordt. Hoe meer u past, des te minder moet ge doen. Uw eigen wet moet ge lijden, en een evenbeeld zijn van datgene, wat ge hebt opgesteld. Zoek een huisvrouw uit uws gelijken naar leeftijd, eer en goed. Want neemt ge een uit uw meerderen, dan moet ge haar vrienden tot heer hebben. Gij moet hen versmaden, niet uitlachen. Ge moet in geluk en rijkdom niet overmoedig, in ongeluk en armoede niet verslagen en kleinmoedig worden, doch de wankelmoedigheid van het geluk manhaftig weten te dragen. Hij stierf zeventig jaar oud.

Periander, de zevende wijze Griek.

De Korinthische filosoof Periander, de laatste van de zeven wijzen, leert: Wees in het geluk matig, in het ongeluk wijs. Gelukzalige en ongelukkige vrienden moeten u om het even zijn. Wat ge belooft, houd u daaraan. Deze Periander is gestorven toen hij bijna tachtig jaar was. Hij sprak: Wie een veilige regering wil hebben, moet die met goedwillendheid en niet met het zwaard verwerven.

Anacharsis, een filosoof.

Anacharsis, een filosoof, van geboorte een Scyth, was in oorlogsaangelegenheden en -oefeningen een zeer geacht, dapper man. Doch om de zeden der Grieken te zien, ging hij naar Athene naar het huis van Solon, de wijze. Hem liet hij verkondigen dat hij gekomen was om hem te zien en, wanneer het zijn mocht, zijn vriend te worden. Solon liet hem antwoorden, dat bij hem thuis in eigen vaderland vrienden worden gemaakt. Daarop liet Anacharsis hem weer zeggen: Thans ben ik in het vaderland. Daarom past het mij vrienden te maken. Daarop verwonderde Solon zich over de snelheid en spoedige bekwaamheid van Anacharsis, voerde hem in zijn huis en maakte hem een groot liefhebber der gerechtigheid en wijsheid.

Toen hem ook gevraagd werd hoe iemand een vijand van de dronkenheid moest worden, antwoordde hij: Wanneer iemand zich de schandelijke, snode gebaren van een dronkenlap voor ogen stelt. En toen hem ernaar gevraagd werd, zei hij, dat de scheepslieden niet meer dan een vinger dik van de dood af waren, bedoelend dat schepen aldus dik zijn. Hem werd gevraagd welke schepen veilig waren. Hij sprak: Die op het land staan en roeiend op de grond liggen. En gevraagd wat aan de mens goed en slecht is, antwoordde hij: De tong.

Hij zei, dat het beter is om een vriend te eren, dan vele loze lieden, die geen vriend waardig zijn om tot vriend te hebben.

Hetgeen gij niet durft te doen zonder getuigen, dat zij u een ondeugd. Hij trok wederom naar huis naar zijn vaderland, om dit te onderrichten in de Atheense zeden. Wegens deze kwestie verwondde hem zijn eigen broeder op een gelag, met een dodelijke wond, uit afgunst. De stervende sprak: Wijsheid heeft mij naar Athene onder de vreemdelingen behouden. In mijn vaderland brengt ze mij om de hals.

[11] "Cleoboli". Lees: 'Cleobuli', gedeclineerd op basis van 'Cleobulus'.

Epimenides, een filosoof.

Epimenides, de Kretensische filosoof, nog jong om schapen te hoeden, door zijn vader gezonden, sliep in een grot in en sliep tachtig jaar. Toen hij ontwaakt zijn schapen zocht, in de waan dat hij thans een wijle gerust had, zag hij dat alle dingen veranderd waren. In verwondering keerde hij met vrees terug naar de mensen thuis, in zijn vaders huis, waarin hij alles veranderd zag en niemand anders meer over vond van zijn geslacht dan een enkele broeder, die thans oud was en vóór zijn slaap een kind was geweest. Aan deze gaf hij zovele aanduidingen en vertelde de waarheid van alle plaatsgevonden dingen zo feitelijk, dat hij hem geloof moest schenken, het voor zijn broeder opnam en naderhand door de Grieken voor een door God beminde mens werd gehouden, die de goden wederom uit de dood hadden opgewekt.

Zijn spreekwoord was, dat geld voor de gierigen een straf was, voor de milden een sier, en voor de verrader een doodslag. Hij heeft honderdzevenenzeventig jaar[12] geleefd ten tijde van Salomo.

Epimenides werd ook op een keer (toen de Atheners met de pest hard getroffen waren en uit de aankondiging door Minerva ontdekt werd dat de stad met geschikte offers gereinigd moest worden) om raad gevraagd en door Athene naar Kreta gescheept, opdat hij in aanwezigheid zou aangeven met welk offer men de plaag moest afschaffen. Daarop nam hij zwarte en witte schapen, voerde ze naar de straat van Mars en liet ze rusten en neerliggen waar ze wilden. Aldaar bestemde hij elk schaap tot offer aan de onbekende godheid. Reeds spoedig hield de pest op. Aldaar werd ter nagedachtenis een tempel gebouwd met een altaar daarin, bestemd en gewijd voor, en toegeëigend aan de onbekende godheid, die later door Paulus werd gevonden. Toen zij hem met een aanmerkelijke som gelds wederom naar huis wilden geleiden, weigerde hij een penning aan te nemen, doch sloot met de Atheners en Kretenzers vriendschap.

Op een keer bood via een eerbare legaat de koning van Perzië hem veel geld aan, zijn gemoed trachtende hem verraderij te zenden[13], doch toen hij aan de maaltijd was en olijven at, deed hij de gezant uit Perzië bij zich komen[14], zeggende: Gij moet uw heer zeggen, dat dit maal en eten geen verrader maakt, noch geld nodig heeft. Breng het geld terug naar uw koning, want geld is de gierigen een straf, de milden een sier, de verrader een doodslag, zoals hierboven gehoord is.

Simonides, een dichter en redenaar.

Simonides[15], de dichter, sprak: Het is veiliger om te zwijgen dan te spreken. Toekomstige hoop is een artsenij van het ongeluk. Het geweten krenkt niet de onschuldige in de droefenis, doch het is een aangenaamheid niet verdiend te hebben dat men lijdt.

De onschuldige wordt dikwijls door het geluk verlaten, doch nimmer door de hoop. Hij is beroemd geweest ten tijde van Manasse, de Joodse koning. Hij zei ook: Niets veroudert gemakkelijk dan weldaad.

Zaleucus, de ware wetgever.

Zaleucus, een voortreffelijk liefhebber der gerechtigheid, maakte vele wetten. Onder andere verordineerde hij, dat wie de ondeugd van de echtbreuk beging, verblind en zonder genade van zijn ogen beroofd moest worden. Nu had zijn zoon echtbreuk begaan. Hij beval, dat hem zonder genade de ogen moesten worden uitgestoken. Doch de ganse stad bad voor de zoon. Na lang volhouden, raakte de vader uiteindelijk vermurwd en tot barmhartigheid gewekt, doch opdat de wet ongeschaad genoegdoening geschiedde, liet hij zich eerst het ene oog, en later bij de zoon er ook eentje uitsteken. Een wonderbaarlijke matiging en gelijkheid tussen een rechtvaardige rechter en wetgever, en een barmhartige vader tonende. En liever wilde hij (opdat hij een vader bleef, het volk afweerde en toch de

---

[12] "clxxvij". De mythe vermeldt ook, dat hij driehonderd jaar zou zijn geworden.
[13] "sein gemůt versůchende inn verrhäterei zu schicken". Onduidelijk.
[14] "verschůff er".
[15] "Symonides", eerder dus "Simonides" genoemd.

misdaad tegen de wet niet ongewroken liet) zelf gestraft worden, dan dat men zou zeggen dat hij zijn wet voor zijn zoon vergeten en opgeheven had.

Parmenides, de natuurlijke meester.

Parmenides, een meester van Zeno, ontvluchtte het gezelschap en het bijzijn van de mensen, en ging op de berg Kaukasus een kloof in. Daar vond hij uiteindelijk de logica uit, waarna de kloof 'Parmenides' genoemd is geworden.

Anaxagoras, een filosoof.

Anaxagoras is in Azië achtbaar geweest. Hij verliet een grote erfenis en trok door vele omgevingen, op zoek naar lering. Gevraagd of hij om zijn vaderland niet bezorgd was en naar huis verlangde, hief hij zijn arm op, de hemel aanwijzend en sprak: Ja, ik heb een grote acht en verlangen naar dit, mijn vaderland. Toen hij na veel tijd (zoals Valerius stelt in Boek VIII) wederom thuiskwam, zag hij al zijn goederen verwoest en gebroken, sommige in vreemd bezit, sommige bij het land[16] bouwvallig en verdorven. Hij sprak: Ik was niet veilig geweest, wanneer deze goederen niet ondergegaan waren. Op een keer onthulde hem een treurige bode het sterven van zijn zoon. Tot deze sprak hij: Gij vertelt mij niets nieuws, noch onverhoopts, want zodra hij geboren was, heb ik geweten dat hij sterfelijk was. Op een keer, toen hij door Athene in ellende was, sprak hij: Ik ben niet beroofd van de Atheners, doch zij zijn van mij beroofd. Gevraagd waar hij wilde sterven en begraven worden, sprak hij: Ik kan geen onderscheid vinden waar ik sterf. Overal is er de juiste weg naar de hel. Hem werd gevraagd wie naar zijn opvatting zalig was. Hij antwoordde: Niemand is zalig die men zalig schat, doch hij is zalig, die door iedereen arm en erbarmelijk wordt geacht. Hij werd door de Atheners in de gevangenis geworpen, uiteindelijk met dodelijk gif gedood, tweeënzeventig jaar oud, omdat hij de zon, die zij als een god vereerden, een vurige steen noemde.

Pythagoras, een filosoof.

Pythagoras, van geboorte een van Samos, is na Pherecydes, zijn meester, de allerberoemdste natuurkundige geweest op het ganse aardrijk, buitengewoon schoon en met een welgevormd lichaam; een goede musicus en zangmeester, uitbundig met de cirkel, maat en gewicht. Hij was ook bekwaam in het rekenen, de kunst van het optellen. De artsenij heeft hij niet verzuimd. Hij stelde, dat de ziel der mensen van het ene lichaam naar het andere voert; wilde niet 'sophus', dat wil zeggen, wijs zijn, doch allereerst filosoof, dat wil zeggen, een liefhebber der wijsheid, worden genoemd; gaf zijn leer aan alle verwanten, gelijk in raadselachtige en verslagen redevoeringen, zoals wij zullen horen. Hij heeft ook een dusdanig passend, vergenoegd, precies leven geleid, dat hij zich van alle spijs van bezielde dieren matigde en onthield.

Hetgeen zijn leerlingen hadden, was in ongedeeld gezelschap. Zij zeiden in een spreekwoord: Vrienden hebben alle dingen gemeen, een hart uit vele harten gemaakt, niets eigens. Derhalve verpandden zij lijf en leden voor elkander, zoals Damon en Phicias, zoals Valerius schrijft. Toen alzo Dionysius een van hen wilde doden, verwierf zijn gezel een tijd lang uitstel, om met erewoord voor terugkeer[17] naar huis te trekken en zijn aangelegenheden te ordenen. Hiervoor wilde hij pand en borg zijn. Daarop werd hij onder plicht om wederom terug te komen, daarnaartoe gelaten. Toen de gerechtsdag naderde en hij niet gekomen was, hoonden zij de vertrooster en borg vanwege zijn dwaasheid. Doch hij antwoordde, dat hij gebrek, noch bezorgdheid had om het geloof en de trouw van zijn gezel. Toen nu het uur dat door Dionysius bepaald was, aanbrak, stelde die[18] zich teweer,

---

[16] "zû egerten". Vertaling onzeker.

[17] "auff widerstellunnge". Hij beloofde dus terug te keren, nadat hij de zakelijke aangelegenheden had afgewikkeld.

[18] Lees: de teruggekeerde gezel.

verlangend zijn gezel vrij te krijgen. Over de trouw verwonderde de tiran zich niet weinig, en wel zo, dat hij dadelijk daarover ontsteld was, kreeg beiden vrij en vroeg hen of zij hem als de derde in hun gezelschap wilden opnemen.

Zijn leer luidde onder andere aldus. Spring niet over de waag, dat wil zeggen, treed niet boven het doel uit, of zoals wij zeggen: wees niet overmoedig[19], ga de gerechtigheid niet te boven. Graaf niet naar vuur met het zwaard, dat wil zeggen, laat de hond slapen, werp geen olie op het vuur, richt geen strijd aan, vertoorn geen slechterik. En wanneer gij ligt of genezen zijt, keer dan niet wederom, dat wil zeggen, zijt ge een knecht, begeer dan niet vrij te zijn, wees met uw geluk gering. Hebt ge weinig, begeer dan niet veel. Verder moet ge over geen enkele algemene weg lopen, of ga niet over de goed gebaande straat, dat wil zeggen, beloop niet de brede weg der wereld en van het kwaad naar de hel. Mattheüs, 7.[20]

Houd de zwaluwen niet in uw huis, dat wil zeggen, hoed u voor de ondankbaren en kletsers, houd geen zwetsers in uw huis.

Laad nog meer op de bezwaarden, en die het wegwerpen, ontlaad, dat wil zeggen, die tot de deugd stijgen, trek hen spoedig aan. Ontloop de matten en luien, en verwerp het heildom[21], et cetera.

Eet uw hart niet op, of draag geen eng vingertje, dat wil zeggen, laat u niet bekommeren, wees lichtzinnig, laat u geen onbehagen over de knie naar het hart gaan. Urineer niet tegen hen die commanderen[22], dat wil zeggen, leen u aan geen enkele machtige.

Eet niet met heren kersen. Loop niet onder de muur, opdat ge er niet op gaat hameren.[23]

Ga niet de stad uit, tenzij de keizer het u zegt. Handel niet onaangeraden tegen de woorden die uw verstand u heeft ingeplant.

Werp de afgesneden nagels en urine niet weg, dat wil zeggen, veracht de zwakken niet.

Verbreek niet de kroon, dat wil zeggen, houd u aan het landsgebruik, stadsrecht en gebruik ze waar gij zijt.

Sla 's ochtends acht op de avond, dat wil zeggen, de tijd neemt waar.

Naar God eer de waarheid, want de waarheid maakt alle mensen tot goden.

Hoe minder gij de toorn draagt, des te meer bedrukt hij u. Want dan beginnen wij met onszelf te vertoornen, wanneer wij door anderen[24] ophouden onszelf te haten, wanneer wij onszelf liefhebben, en omgekeerd. Het einde van de toorn is de aanvang van het berouw.

De mens wiens gemoed hem gebiedt en die zijn eigen knecht is, is niet vrij. Een knecht is degene die door zichzelf bezeten is; en vrij, degene die van zichzelf vrij is.

Daag niet uit wat een zwarte staart heeft, dat wil zeggen, hoed u voor slecht gezelschap, dat een treurig eind bezorgt, of hoed u voor de vleier, wiens staart, dat wil zeggen, bedoeling en opzet, zwart zijn. Zit niet op de houwer[25], dat wil zeggen, heb geen zorg om morgen. Mattheüs, 6.[26]

Bied niemand spoedig de hand, dat wil zeggen, maak u niet te algemeen. Neem de vriend niet spoedig ongekend op.

Onthoud u van de bonen, dat wil zeggen, zoals sommigen het uitleggen, hoed u voor de heerschappij, want soms heeft men de keuze en het lot met de bonen geworpen en gemaakt met de verkiezing van een voorganger, of zoals het sommigen bevalt. Hoed u voor ziekte, want bonen veroorzaken wind in de buik en dienen te veel zucht. Voor sommigen geldt, dat men zich voor de onkuisheid moet hoeden, die door de bonen wordt opgewekt en dus op het mannelijk lid lijken. Men weet niet heel zeker hoe Pythagoras het hier bedoeld heeft.

Richt niets aan in een kachel, dat wil zeggen, draag geen goed naar een slecht mens. Beveel geen wijsheid aan een dwaas aan, en werp de parels, et cetera. Mattheüs, 7.[27]

---

[19] "Haw nit über die Schnůr".
[20] Bijbel, Mattheüs, 6: 13.
[21] "und würff das heylthumb". Onduidelijk.
[22] "sunnen".
[23] Het betreft hier overduidelijk oude Duitse zegswijzen, die niet 1:1 vertaald kunnen worden. Deels legt de auteur ze zelf uit.
[24] "von andern". De hele passage is onduidelijk.
[25] "metzen".
[26] Bijbel, Mattheüs, 6: 25-34.
[27] Bijbel, Mattheüs, 7: 6.

Hetgeen kromme vingers heeft, nader dat niet, dat wil zeggen, hetgeen krabben en grijpklauwen heeft, dat naar zich toetrekt wat het niet toebehoort, ga dat uit de weg.

Wend het scherpe zwaard af, dat wil zeggen, blijf[28] uit gevaarlijke aangelegenheden. Hoed u voor schade. Werp het gebroken vaatwerk het venster uit, of dek het vlot met as toe, dat wil zeggen, laat de toorn uit zijn, er is genoeg getoornd.

Uw dek moet gans tezamen zijn gewikkeld, dat wil zeggen, doe niets waarmede gij u niet weet te dekken en aan uw doen aanstoot geeft, of laat uw schande niet zien.

Draag in uw ring niet Gods beeltenis, dat wil zeggen, misbruik Gods naam niet lichtvaardig bij al uw aangelegenheden.

Hetgeen ge hebt laten vallen, raap dat niet wederom op, dat wil zeggen, wat geweest is, is geweest. Of eet met mate en niet met vraatzucht zodat ge als een zeug immer alles verstrooit en alles moet opslurpen.

Leg uw hand niet op een witte haan, Ik weet nauwelijks hoe ik dat moet uitleggen. Wees niet tot een vrome huisvader genegen, of hoed u voor kostelijke spijs.

Breek niet het brood, dat wil zeggen, verbreek geen vriendschap, want ware vrienden zijn een brood. 1 Korinthiërs, 10.[29]

Doe er zout op, dat wil zeggen, laat in al uw woorden en werken ernst en scherpte, benevens vriendelijkheid zien, want zout moet immer naast de spijs zijn, zout naast zoet.

Splijt onderweg geen hout, dat wil zeggen, krenk en verkort het leven niet met zorg en angstige gedachten, want het leven wordt gering en een doorgang genoemd.

Offer de goden niet uit ongesneden wijnstokken, dat wil zeggen, geef of doe God niets met onbesneden, onzuiver hart; zoals hij verder zegt, offer niet zonder meel. Wees zedelijk in uw werken.

Biddend, zit, dat wil zeggen, sla over hetgeen gij wilt vragen, want zij die vragen, weten dikwijls niet wat zij vragen. Romeinen, 8.[30]

Probeer geen vis, dat wil zeggen, onttrek u aan de spijs die niet door noodzaak, doch door de vraat van de mensen is uitgevonden.

De navolgende spreuken zijn een weinig vrolijker.

Wie zichzelf niet genoeg is, hoe kan die voor een ander goed zijn? De vrekkigen zijn de kinderen van hun goed, dat wil zeggen, zij mogen het niet gebruiken. Milde hand verderft, karige hand verrot. Voor de mensen zijn al zijn goederen als ijzer, dat gebruikt scherp is, en werkeloos verroest.

Pythagoras zag op een keer een goed geklede, snode woorden spreken. Toen sprak hij: Spreek hetzij woorden die aan uw kleren gelijk zijn, of trek een jopper of hemd aan, gelijk aan de woorden.

Gevraagd wat de filosofie is, antwoordde hij: Een beschouwing van de dood en van de gevangenis van het lichaam, een dagelijks verlangen naar vrijheid.

Hij sprak: Ik ben eerst Eusorbius geweest, daarna Thalides, ten derde Erinchianus, ten vierde Pyrrhus en ten jongste Pythagoras. Na verloop van tijd zal hetgeen afgesloten is, wederom terugkeren. Hij heeft gewoond in het Welsche land, dat vroeger groot-Griekenland werd genoemd. Hij had zo'n aanzien bij velen, dat zij om welke waarheid dan ook te bevestigen, zeiden: Pythagoras heeft het gezegd. In Metapontum werd voor hem een tempel gebouwd en deed hij de natuur met de dood volgen ten tijde van Nabuchodonosor, de koning van Assyrië, rond de tijd van Sedechie. Over hem hebben geschreven Cicero, Tusculanae Disputationes, Boek 4[31]; Justinus, Thimeus, Boetius, Isodorus, Au. Boek VIII de ciuit[32]; Valerius Maximus, Boek VIII.

Zijn leerlingen[33] mochten vijf jaar lang niet over filosofische dingen spreken, tenzij er eentje ergens een zeer goed bericht over had. Daarenboven was voor zijn leerlingen[34] diverse jaren het gebruik van het spreken gans afgeslagen en verboden, opdat zij leerden zwijgen. En aangezien eenieder eerder wil spreken dan zwijgen, hoorden en leerden zij eerder dan te spreken.

---

28 "schöl dich ausz". Onduidelijk.
29 Bijbel, 1 Korinthiërs, 10: 17.
30 Bijbel, Romeinen, 8: 26.
31 "Tuscul.lib.4.".
32 Onduidelijk welk werk dit zou betreffen.
33 "schülern".
34 "junger".

Over het rijk van de grote Alexander, die de ganse wereld onder zich heeft gebracht.
En allereerst over Philippus, zijn vader.

Het rijk van de Macedoniërs (van welker oorsprong en aankomst wij hierboven hebben aangeduid) was thans door diverse koningen tot aan Philippus, de vader van Alexander, machtig gegroeid. Hij was de drieëntwintigste koning der Macedoniërs en regeerde zeventien jaar. Een krijgsman die met zijn kracht de rijken Armenië, Bithynië, Thracië en Thessalië met elkander op een reis veroverde. Deze Philippus was ook een man die vriendelijk was om te spreken, met dappere zeden, doch een beetje te veel begerig naar wijn, die hem enigszins naar het hoofd steeg, doch na het verwerken daarvan in zijn handelen matig.

Hij kon de toorn onder het lachen verbergen, vriendelijk en arglistig, die meer beloofde dan hij van zins was om te betalen. Hij kon ook zijn nijd verbergen en als genade aangeven en presenteren, tussen eensgezinden oorlogvoeren, en om afdrachten[35] vriendschap kopen als ware hij met hen. Zo hij nu met de een was, ja, met geen was, doch erop gericht dat zij onenig waren, en hij enig aan het rijk kwam. Hij was zeer welsprekend. Zij rede had scherpte, vol list. Op een keer was hij ter bescherming van zijn rijk ver weg getrokken, toen Nectabo, de koning van Egypte, uit vrees voor de koning der Perzen naar hem toe vloog. En toen hij Olympias, de zeer schone vrouw van Philippus zag, betoverde hij haar en overweldigde haar door bedriegerij der zwarte kunst, waarin hij zeer bedreven was, zodat zij van hem zwanger werd en na de terugkomst van Philippus de zoon Alexander baarde, die zij betoverde in een droom, waardoor hij meende dat hij door een grote slang was ontvangen en geboren, zoals zij ook Philippus na zijn terugkomst vertelde. Doch Philippus hield het voor bespottelijk en vrouwengeklets, nam de zoon als zijn eigen aan, voedde hem als een lief kind op en bracht hem spoedig onder de tucht van Aristoteles, aan wie hij toeschreef dat hij de goden dankte, niet alleen omdat hem een zoon geboren was, doch ook dat hij ten tijde van Aristoteles het leven had ontvangen, in de hoop dat hij uit zijn onderwijs waardig zou worden om een nakomeling en zoon van Philippus te zijn. Hem nam Aristoteles onder zijn tucht, waarin hij, tot vijf jaar opgegroeid, zo vruchtbaar was, dat hij een wild paard, Bucephalus genaamd (dat alleen met het vlees van mensen die tot het zwaard of de dood verdoemd waren, was grootgebracht) temde, en getemd zijnd onverschrokken bereed. Ook nam hij zodanig in de goede zeden der deugd toe, dat Philippus uit aanzegging der goden vernam, dat deze zijn rijk zou uitbreiden en na hem regeren. Daarom gaf hij hem zoveel paarden, een koninklijke wagen en een som gelds, dat hij tegen koning Pelopeneser[36] een oorlog teweegbracht en voor de vader de kroon der zege wederom thuisbracht. Alzo gelukte het hem, dat hij het weerspannige Armenië voor de vader onderwierp, koning Pausanias van de Spartanen met zijn eigen handen het leven benam omdat hij Philippus dodelijk verwond had en Olympias, de echtbreukige vrouw, zijn moeder, wilde onderdrukken. Daarom scheidde uiteindelijk Philippus na zoveel erkende echtbreuk en huwde met Cleopatra[37]. Waarop Olympias met zulk een nijd zat, dat zij vele moorden stichtte, totdat zij door Cassander[38] tot slot ook haar loon kreeg en gedood werd.

Over de grote Alexander, zijn rijk en ontelbare oorlogen en zeges.

Alexander de Grote, de vierentwintigste koning der Macedoniërs, is in het laatste jaar van Arsanus, de koning der Perzen, in Macedonië begonnen te regeren en heeft twaalf jaar en zes maanden geregeerd. Aangetreden op de leeftijd van twintig jaar in de regering, na de dood van Philippus, zijn vader. Spoedig onderdrukte hij aanvankelijk Illirica/Windisch land[39] met hartstochtelijk gemoed, veroverde de eilanden der Romeinen en scheepte in naar Afrika. Dat stond voor hem open, want God wilde alle hoogte en koninkrijken door hem deemoedigen en de trots der hovaardigen breken. Ten slotte ook de zijnen, aangezien hij de zege op zich nam en meende, dat hij het was die de slag gedaan had en de

---

[35] "um bede".
[36] "wider den Künig Pelopeneser". Onduidelijk.
[37] Cleopatra van Macedonië, ca. 355-308 v.Chr.
[38] Macedonische koning en militair.
[39] Onduidelijk.

volkeren getemd en verslagen had. Daardoor moest hij ook uitgeblust te gronde gaan, zoals het doorgaans gaat wanneer de vader de roede gebruikt heeft en het kind gedeemoedigd, en het de tucht heeft aanvaard. Dan moet de sterke, geweldig slecht houwende roede in de oven. Alzo gaat het met deze Alexander, met de Babyloniërs, Perzen, et cetera. Hij trok verder naar het weerstrevende Syrië, dat meteen werd verwoest. Hij ging naar Damascus, zag het en overwon het. Sydon betrad hij en veroverde het spoedig. Daarna ijlde hij naar Jeruzalem en vertoornde over de Joden, aangezien Judas, de opperste bisschop, hem in zijn bisschoppelijke kleren tegemoet ging, vrede aanbood en zich overgaf. Daarop liet hij zijn toorn varen en werd zodanig verzoend en gekalmeerd, dat hij van zijn paard steeg en de naam van Israëls God aanbad en de bisschop eerde. Want aangezien zijn scepter volgens de profeet Jacob moest blijven, Genesis, 49[40], tot op de bepaalde tijd van de Messias en van Silo der Joden, beschikte God het, dat hij genade aan zijn aangezicht had gevonden. Hij liet hun al hun vrijheid en gerechtigheid om hun wet te gebruiken, en ook hun scepter naar de wet. Ook dat zij nog zeven jaar belastingvrij zouden blijven.

Hij beëindigde veel tweedracht in opgang en neergang, om maar te zwijgen van weerspannig volk. Hij was met zulk een roep verheven, dat hij met stille trom in Griekenland kwam, het zag en innam. Daarna nam hij de Perzische, door de vader aangevangen, oorlog op en schakelde spoedig Darius uit, de zoon van de Perzische koning Arsanus, die indertijd in Perzië begon te regeren toen hij in Macedonië aantrad. Deze Darius werd door een verwant gedood en zijn koninkrijk werd in het Macedonische opgenomen. Ondertussen rustten de Thebanen, Atheners en Lacedaemoniërs zich wederom uit, om de Perzen bijstand te verlenen, en van hem afgevallen, trouweloos, rustte hij de spits tegen hen uit en onderdrukte in grote ijl het Griekenland, en zoals de Atheners in het afvallen de eersten waren, zo ook in berouw en boete. Doch zij werden door Anaximenes, de filosoof, jegens Alexander zo verzoend, dat hij hen vrijheid en ook vrede gaf. Hij stak de weerspannige Thebaanse steden aan en bracht de Lacedaemoniërs tot gehoorzaamheid. Hij trok ook naar Egypte en bouwde aldaar een wonderbaarlijke stad naar zijn naam, Alexandrië genoemd.

Over de wonderbaarlijke, ongehoorde oorlog, slag en zege van Darius en Alexander.[41]

Darius, de Perzische koning, dacht zijn rijk uit te breiden, Alexander in één ruk terug te drijven en te verdelgen, zodat hij alleen heer der wereld was en de regering over de aarde verwierf.

Derhalve verachtte hij de kinderlijkheid van Alexander, die zich - toen hij dat gewaarwerd - opmaakte en strak tegen de Perzen met legermacht optrok, namelijk tweeëndertigduizend te voet, vijfenvijftighonderd te paard en honderdtweeëntachtig schepen.

En toen hij alle tegenstanders bij de rivier de Eufraat onder zijn macht bracht en Phrygië veroverd had, maakte hij een brug over de Eufraat. Daar trok hij over en naderde de stad Persepolis, waarin Darius, de koning der Perzen, woonde. Daarop zond Darius, de koning der Perzen, zeshonderdduizend mannen. Zij werden (hetgeen wonderbaarlijk is om te zeggen) door Alexander op de vlucht verslagen. Na deze grote zege sloot het merendeel van Azië zich bij hem aan.

Spoedig daarna werd hem verkondigd, hoe Darius wederom uitgerust met een zeer machtig, en hoegenaamd verschrikkelijk leger tegen hem opkwam. Daarop was Alexander bezorgd over de engte, trok ijlings over de berg Taurus en kwam in de stad Tharsus, alwaar hij rustte, geveld door ziekte. Daartussen rustte Darius zich met driehonderdduizend te voet uit, en met honderdduizend te paard aan de spits. Inmiddels was Alexander genezen en keerde zich met zijn leger tegen de vijand in verweer. Daarop verhief zich zulk een strijd en bloedvergieten, dat beide koningen verwond niet nalieten elkander terug te drukken[42], totdat Darius op de vlucht sloeg. Daarop volgde de nederlaag der Perzen. Aldaar werden eenenzestigduizend te voet verslagen aan Perzische zijde, tienduizend te paard en veertigduizend gevangengenomen. Van de Macedoniërs vielen slechts honderddertig voetknechten en honderdvijftig ruiters. Daarop werden er in het legerkamp veel goederen aan goud en zilver gevonden, en waren onder de gevangenen ook de moeder, vrouw, zuster en twee dochters van Darius, in

---

[40] Bijbel, Genesis, 49: 10.

[41] De samentrekking is onjuist, omdat Darius verloor.

[42] "nachzutrucken". Ook: 'achtervolgen'.

verwondering over de schone gevangenen. Daarop begon Alexander Barsine[43] om haar schone trekken lief te hebben, en bij haar verwekte hij Hercules.

Darius echter vluchtte naar Babylonië. Daarvandaan bood hij Alexander aan, voor de gevangenen veel geld te geven. Alexander liet hem wederom zeggen, dat hij geen geld nodig had of verlangde, doch hem en zijn rijk. Alzo, na verloren hoop op vrede, rustte Darius zich wederom uit tegen Alexander met vierhonderdduizend voetknechten en honderdduizend ruiters, goed toegerust. Daarop kwamen zij nogmaals tot een treffen, waarbij de Macedoniërs met meer ernst vochten dan velen der sterken. Zo wilden de Perzen liever sterven dan vluchten en neerliggen. In één strijd is zelden zoveel bloed vergoten geworden. Toen Darius zag dat het hem gold en de zijnen terneerlagen, vatte hij moed om te sterven en niet te vluchten, doch hij werd door de naasten erop aangedrongen om te vluchten en op de vlucht gevangengenomen en gedood.

Met deze strijd veroverde Alexander het keizerdom over Azië, wiens geluk en zege zo groot waren, dat niemand hem meer durfde te weerstaan, en de vrees voor hem ontstond in de ganse wereld. Aldus eindigde het grootste rijk van de Perzen in de wereld, dat onder veertien koningen tweehonderdvierenvijftig jaar geduurd had en in het Alexandrische opging. Toen echter Alexander veel landen en mensen, ook van Indië, Europa, Afrika en Azië, dat wil zeggen de ganse wereld, tot gehoorzaamheid had gebracht, ja, thans in Babylonië om te rusten neerstreek en het werk daartoe in God gewekt, was uitgericht, liet hij zich een koning der wereld en alle rijken noemen en als een god groeten en aanbidden, hetgeen hij ook gebood en wilde hebben. Toen was het voor hem ook tijd dat hij van de stoel werd geworpen en te gronde ging. Dit geschiedde ook door Cassander, de zoon van Antipater, die hem met toebereid sterk gif vergaf, dat men noch in erts, noch ijzer, doch alleen in een paardenhoef kon bewaren. Alzo verging en verdween[44] Alexander, die de ganse wereld getemd had zo liederlijk, door een man, in de bloei van zijn leeftijd, toen hij drieëndertig jaar en een maand oud was. Waardoor dan bij eenieder met name in gans Babylonië een treurig zwijgen en zuur zien ontstond.

Over het erbarmelijke einde en de ondergang van Darius en Alexander, de zeer machtige, trotse koning der ganse wereld.

Allereerst hebt ge over de oorlog van deze beiden en het klagelijke eind gehoord. terwijl echter deze treffende geschiedenis vol geheimenis is, die andere iets anders aantrekken, zullen wij uit Diodorus Siculus, Justinus en Curius herhalen wat zij daarover zeggen. Toen Alexander echter in Thebe omkeerde, kwam hij recht door de Hellespont, en toen hij Azië in zicht kreeg, was hij door hartstochtelijke hitte van zijn gemoed aangestoken om het te beheersen, offerde spoedig aan de goden, verdeelde zijn erfdeel dat hij in Europa en Macedonië had, geheel onder zijn vrienden, zeggende: "Ik heb meer dan genoeg aan Azië." Zodra hij aldaar aankwam en landde, wierp hij van vreugde zijn spies als een vijand gewoon in de grond, zo grootmoedig, dat hij meende dat hij het reeds bestreden had en onder zich gebracht. Hij verbood ook aan zijn ganse leger de ontering en beroving van Azië en sprak thans reeds, dat men zijn land en goed moest verschonen, net alsof het reeds het zijne was, of als wist hij gewis dat het in de nabije toekomst het zijne zou zijn. Spoedig plaatste hij zesendertigduizend paarden op twee plekken. In een oogwenk repte hij zich uit de engte van de berg Thaurus. In de tweede oorlog werd koning Darius van Perzië zelf verwond en werden veel van zijn edelen verslagen. Zijn moeder, dochter[45] en zuster werden gevangengenomen, en om die te bevrijden, beloofde Darius Alexander een grote som gelds, doch Alexander verlangde geen geld, doch het rijk als loon.

Ten tweede bood Darius hem aan, zijn dochter te geven en een goed deel van zijn rijk. Alexander schreef terug, dat Darius deemoedig moest komen en alle zaken aan hem moest overgeven. Dan zou hij hem de tweede van zijn rijk laten zijn. Daarop rustte Darius zich voor de derde tocht uit, doch toen hij de vriendschap en het erbarmen van Alexander hoorde over zijn gestorven vrouw, die bij Alexander in gevangenschap ellendig stierf, bood hij Alexander het grootste deel van zijn rijk aan, tot aan de Eufraat, en zijn andere dochter tot vrouw en voor de andere gevangenen dertigduizend centenaar aan goud. Nog steeds kon Alexander niet vermurwd worden, doch hij bood Darius deze genade, dat hij

---

43 "Bersanem". Gedeclineerd.

44 "verlasch".

45 Eerder was sprake van twee dochters.

hem de tweede in het rijk zou laten zijn. De wereld kon niet met twee zonen verlicht worden. Daarop voerde men wederom een treffen uit. Alzo dwong hij Darius op de vlucht. Toen hij het merendeel van zijn volk verloren had, verliet hij Azië vluchtende. Alexander ijlde Darius achterna, en uiteindelijk werd Darius door de zijnen in Tanca, een dorp van de Parthen, aan een gouden keten gelegd, door iedereen vervolgd, zodat Alexander hem vond. 's Ochtends kwam Alexander. Aldaar werd Darius verwond, zodat hij dadelijk stierf. Toen Alexander dat hoorde, ja, zelf bevond, kon hij zijn tranen niet inhouden, voor wie hij toch zo gruwelijk achtervolgde. Derhalve liet hij zijn lijk koninklijk begraven.

Daarop volgde het rijk Alexander en van alle oorden bood men gelukwensen aan. Men aanbad hem met veel eerbied. Doch spoedig was hij ook uitgediend en het uurtje kwam waarop hij, nog jong, met gif werd vergeven, door één enkele man. Daaraan ziet men, hoe Daniël in Hoofdstuk VIII[46] eerder zo vrij heeft gezien, toen hij over deze wederom (waarmede hij zelf op de koning van Perzië duidde) en over de bok die verhoogd is geworden (waarmede hij op Alexander duidde) zo feitelijk hun aanvang, leven, rijk en ondergang voorzegde, als zag hij een verstreken geschiedenis, waarover zoals eerder gezegd is, ook een weinig melding geschiedt naar lengte.

Het leger van Alexander, waarmede hij de ganse wereld heeft beoorloogd.

Het gaat hier bij Alexander om hetgeen David in de 33e en 44e Psalm[47] zegt, namelijk dat de zege niet in de hoeveelheid volk, doch bij en in God staat, Spreuken, 21. Wie Hij de kroon opzet en de zege geeft, die heeft ze.[48] Alexander had niet meer dan tweeëndertigduizend te voet, vijfenvijftighonderd paarden en honderdtweeëntachtig schepen, waarmede hij de ganse wereld bestreed en veroverde, en had alleen bij Darius, de koning van Perzië, nauwelijks één man te zien, ja, nauwelijks zoveel honderd, als aldaar duizend, zoals wij eerder gehoord hebben. Er bestaat dus twijfel of men zich eerder over zijn gemoed, dan over zijn zege moet verwonderen; over zijn strijd met gering geweld over de ganse aardbodem, of over zijn koene en moedige veldtochten tegen de ganse wereld. Doch het was God, die de daad deed en zich liet zien, opdat de wereld Zijn machtige arm zou leren kennen, en zich aan Hem zou opofferen en overgeven, reden waarom Hij ook Israël heeft verkozen. Deze heeft Alexander hulp, raad en sterkte gegeven en tot middel gebruikt, waarmede Hij de ganse hoogte der wereld wilde verlagen. Aangezien nu Alexander hovaardig was en zich zo gedroeg alsof hij het was, moest hij ook van de stoel af en naar beneden onder een mens, die hem uitschakelde. Zijn krijgsvolk koos hij echter[49] tot zulk een gevaarlijke oorlog der ganse wereld uit raad en ingeving door God, niet uit jonge, sterke lieden, doch uit oude, bedaagde zegevierenden. Ook sommige uit de uitgediende ridderlijken en van de ridderschap bevrijde mannen, die met zijn vader en neven ridderschap hadden betoond, zodat niet alleen de ridders, doch ook de riddermeesters uitverkoren waren. Zo was er niemand rotmeester[50] tenzij hij zestig jaar oud was. Zo was niemand erop bedacht in de strijd om te vluchten, doch slechts om de zege en triomf. Met dezen gaf God heil en voordeel aan Alexander over de ganse wereld, en verder over de vriendelijkheid van Alexander jegens de Joden, en hoe hij ook na Darius aan Sanabaliath[51] macht heeft gegeven om de tempel volledig te bouwen. Ook over zijn offeren, zegen, belegering en dood, valt veel te lezen. Leze de twee laatste hoofdstukken van het 11e Boek van Josephus[52].

Over de zeer beroemde en voorname filosoof Diogenes.

Diogenes, zoals Diocles schrijft, heeft ten tijde van Alexander de Grote gebloeid. Hij verliet zijn vaderland, trok naar Athene en wendde zich tot Antisthenes, de vijand van alle luxe. Hij was de eerste die vanwege de koude een dubbele mantel droeg als een kamer of haard, had een ton waarin hij

---

[46] Bijbel, Daniël, 8: 20-21.
[47] Bijbel, respectievelijk Psalmen, 33: 16, en 44: 4.
[48] Onduidelijk, daar is het niet verwoord.
[49] "erwölet er aber im zů solchem". Onduidelijk.
[50] "Rotmeister". Aanvoerder van de kleinste legereenheid.
[51] Ook: 'Sanbalat'.
[52] "Josephi". Het betreft Flavius Josephus, Romeins geschiedschrijver, ca. 37-ca. 100 n.Chr. Het betreft zijn werk 'Antiquitates Iudaicae' (Antiquiteiten van de Joden).

huisde, als een kelder voor het eten, en tot behoud van zijn naakte lichaam droeg hij een kolf of stok. Hij beval iemand, dat hij voor hem in een woestenij of verlaten plek een tent zou maken. Doch aangezien de werkman langzaam daarmede omging, vond hij een ton of vat als huis. In koude tijd sloot hij de opening van de ton tegen de middag, en in de zomer tegen middernacht, zeggende dat hij een beweeglijk huis had, dat met de gast of waard veranderde. Indertijd had hij zijn woning onder de deuren en hallen van de huizen, de voortgaande ondeugd gispend die de goede zeden bevlekten. In de zomer had hij zijn zin in het warme zand, waarin hij zich wentelde. Op een keer zag hij een knaap uit een holle hand drinken. Daarop wierp hij zijn kom neer, zeggende: Een kind heeft mij geleerd en in de natuur overwonnen. Ik heb niet geweten, dat ook de natuur een drinkkom heeft.

Zijn spreuken waren: Alle dingen zijn van de goden. En de wijzen zijn de vrienden van de goden. Alexander de Grote zou gezegd hebben, dat hij wilde dat hij Diogenes was, wanneer hij niet Alexander zou zijn. Hij werd ook een cynicus genoemd, dat wil zeggen, honds, vanwege zijn mening dat hij, zoals Augustinus in de Stad Gods, Boek 14, Hoofdstuk 20 zei[53], het gans achtte dat de echtelijke werken openlijk zonder schaamte op straten en stegen begaan en uitgevoerd moeten worden, aangezien het het werk der natuur is, zoals eten, drinken, lopen, staan, spreken, baden, waarvoor men zich toch niet schaamt. Men moet zich ook niet voor de ledematen der geboorte, net zomin als voor de hand, mond, het oog, et cetera, schamen. Toch overwon de natuurlijk ingeplante schaamte Diogenes' dwaalmening, want hoewel Diogenes zulks zo nu en dan tot roem gedaan zou hebben om daarmede zichzelf en de natuur te overwinnen, en opdat hij ook zijn voornemen met deze en gebruikelijke hondse daad in de gedachtenis der mensen des te treffen plantte[54], is niettemin het in dit geval dwaze voornemen door zijn later komende cynici afgedaan, en is erkend geworden dat het beter is om zich toe te dekken en dat de mens zich voor zijn onreine van God afvallige begeerte schaamt, dan dat men begeert om op de honden te lijken, want zonder twijfel schaamt en ontstelt de natuur zich uit zijn aard voor de schandelijke begeerte. Die moet men hierin nastreven.

Antisthenes wilde zijn jonge Diogenes op een keer, met een stok dreigend, verdrijven. Die bood hem zijn hoofd, zeggende, dat er geen stok zo hard zou zijn, dat die mij van u scheidt.

Deze Diogenes weersprak al zijn begeerten en wellusten. Zijn gemoed was zo standvastig, dat hij door niets ontstelde of veranderde, immer in één toon en aangezicht, in al het geluk als ware hij reeds gestorven, en een ongevoelig blok. Want hij sprak dat het verre van een wijze is, en een domme man geacht wordt, die door enig toeval geveld, neergestort en buiten zinnen wordt geworpen, en over zijn emotie en wil geen heer is. Valerius schrijft in Boek IV, dat ook de grote Alexander zijn voornemen niet heeft kunnen afwenden, en zijn bestendigheid overwinnen, tot wie hij, die in de zon zat, sprak, toen deze hem aanmoedigde om iets te verlangen: Hetgeen gij mij wilt geven, dat wil ik niet. En hetgeen ik zou willen, dat hebt en vermoogt gij niet. Daarom verzoek ik u, neem mij niet af hetgeen ge mij niet kunt geven. Want hij vormde een schaduw en hield de zon tegen, aangezien hij voor hem stond.

Alzo werd Alexander, de zegerijke man over de ganse wereld, hier door Diogenes overwonnen, aan wie hij niets kon geven, of van hem afnemen, zoals Seneca in Boek VI over de goede daden spreekt, want dat is meer dan hetgeen Diogenes niet wilde, en dan hetgeen Alexander kon geven. Alexander trachtte Diogenes van een voorhal of perk te verdrijven, doch hij kon veel sneller koning Darius van Perzië met zijn ganse leger uit zijn rijk verdrijven. Hij was zelfs van alle dingen, ook van hemzelf, verstorven en een versmader van zichzelf en van alle rijkdom, zodat hij in zijn armoede glorieerde en zijn meester Antisthenes loofde, dat hij hem tot armoede had gebracht en juist daarmede rijk gemaakt. Valerius schrijft in Boek III, dat hij op een keer in Syracuse Sint Petruskruid kweekte. Daarop sprak Aristippus tot hem: Zoudt ge Dionysius vleien, dan zoudt ge niet arm zijn. Hij antwoordde: Zoudt ge arm willen zijn, vlei dan niet Dionysius. Diogenes, zoals Aulis Gellius schrijft, ging een keer op de markt staan en verkocht zichzelf om te dienen. En toen Xeniades[55] uit Korinthe hem wilde kopen en hem vroeg welk handwerk hij kon, antwoordde hij: Ik kan de kinderen gebieden. De ander ver-

---

[53] "sagt". Lees: 'beschreef'. Augustinus benoemde namelijk slechts hoe honds en totaal verwerpelijk de cynici met seks omgingen en keurde het dus af als totaal verwerpelijk.

[54] Dit laatste wordt door Augustinus ook zo gesteld.

[55] "Xenedes". De historische lezing is, dat hij Diogenes uit gevangenschap van piraten zou hebben vrijgekocht. Hier wordt evenwel gezegd, dat hij uit vrije wil op de markt zichzelf te koop aanbood.

wonderde zich over zijn antwoord, liet hem vrij en beval zijn kind bij hem aan, zeggende: Neem mijn kind aan en gebied hem.

Tullius zegt, in 'Tusculanae questiones'[56], dat hij ook gezegd zou hebben: Ik overwin in mijn leven en geluk de koning van Perzië, want het ontbreekt mij aan niets wat ik verlang. Gene echter was nooit verzadigd, had nooit genoeg gehad. Ik verlang niet naar zijn genietingen[57] waarvan hij niet verzadigd kan worden. Een jongeling spuugt hem in zijn aangezicht. Gevraagd of hij kwaad werd, sprak hij: Ik word niet kwaad. Ik betwijfel of men kwaad moet worden. Verder sprak Seneca in het boek over toorn: Spuugt hem echter iemand die Lentulus wordt genoemd, als een nar een dikke klodder in zijn aangezicht, dan zegt Diogenes zachtmoedig tegen hem: Ik bevestig hiermede de waarheid voor allen, dat diegenen bedrogen worden, die zeggen: gij hebt geen mond.

Een ander beledigde Diogenes met woorden. Tegen hem zweeg hij gans stil. Gevraagd waarom hij zweeg, sprak hij: Ik wil niet strijden met een mens om een ding, aangezien degene die wint, snuift en wordt als overwonnen beschouwd, en daarmede aan de tegenstander gelijk. Een ander deed hem met scheldwoorden hetzelfde. Hij antwoordde ook niets. Daarom gevraagd, sprak hij: Ik wil hem niet zoveel oneer bewijzen als hij zichzelf doet.

Ook gevraagd waarom hij niet ook zoals de anderen wars en kwaad werd, sprak hij: Mijn onteerder en smader hier, is hetzij waarachtig of leugenachtig. Spreekt hij waar, dan raak ik onredelijk kwaad over de waarheid. Liegt hij, dan heb ik geen reden om kwaad te zijn, omdat hij niet weet wat hij zegt.

Iemand zei tegen hem, dat een van zijn vrienden kwaad over hem had gesproken. Hij sprak: Geen enkele vriend kan over de andere kwaadspreken. Daarom is het twijfelachtig of mijn vriend dat gezegd heeft. Van u is het echter duidelijk, dat gij het gezegd hebt. Iemand sprak: Iemand belastert u. Hij sprak: De wijsheid moet door de dwaas aangevochten worden.

Een kwade tong acht zich altijd beter dan dat hij eruitziet. Het onschuldige geweten echter, overwint het kwaad dat de tong heeft aangericht. Gevraagd wat de mens moet doen opdat hij niet kwaad wordt, sprak hij: De mens moet gedenken dat het niet altijd goed of nuttig is dat men hem dient of goeddoet. Ja, veelmeer dat hij iemand anders dient. Ook is het niet nodig dat men iemand altijd gehoorzaam is. Het is echter zo nu en dan nodig, dat hij iemand anders gehoorzaamt. Door een ander geëerd worden, is niet altijd nuttig, doch gesmaad worden en onder iets lijden, wanneer hij dat doet, wordt de toorn afgezwakt. Op een keer vroeg hij aan een arme, om een brood van hem te vragen. Toen de omstanders zich daarover verwonderden, sprak hij: Dat doe ik, opdat ik leer dragen hetgeen ik veracht heb.

Toen Alexander op een keer bij hem kwam, wendde hij zijn ogen van hem af, hem niet aankijkend. Gevraagd door Alexander was dat betekende, antwoordde hij: Waartoe heb ik de knecht van mijn knechten nodig? Alexander sprak tot hem: Ben ik dan een knecht van uw knechten? Hij sprak: Ik heb van mijn begeerten afstand gedaan en tem ze, opdat ze mij gehoorzaam dienen. Derhalve ben ik uw heer en zijt gij mijn knecht. Gij doet echter geen afstand van uw begeerten en ge zijt hun knecht, alzo doet gij hetgeen zij u verschaffen; daarom zijt ge een knecht van mijn knechten.

Op een keer loofde een spreker in aanwezigheid van Diogenes Alexander onder ogen zeer hoog. Daarop ging Diogenes zitten en begon een brood te eten. Gevraagd waarom hij dat deed en niet oplette, sprak hij: Het is veel beter dat ik brood eet, dan dat ik hoor liegen. Op een andere keer toonde een misvormde, rijke man Diogenes zijn huis, met goud geheel versierd. Hem spuugde hij onder de ogen. Gevraagd hoe hij dat bedoelde, sprak hij: Ik zie niets ongeschapeners in uw huis. Toen hij een lelijke en vijandige jonge nietsnut[58] zag zitten, sprak hij: De goedheid van de ziel geeft zijn aangezicht veel schoonheid. Tot een goedgebouwde jongeling van slechte, ongemanierde zeden, sprak hij: O, als een goed huis en een slechte waard. Een onwetende mens zag hij op een steen zitten. Daarop sprak hij: De ene steen zit op de andere.

Op een dag ging hij een verhoging op met luide stem schreeuwend: O, gij mensen, kom hierbij mij. En toen er vele tezamen waren gekomen, sprak hij: Ik heb niet u geroepen, doch de mens. Gij zijt vee, want ge leeft niet naar het verstand, doch naar de begeerte van de armoede, en leert geenszins

[56] "Tusculanis questi". Vermoedelijk is hier het werk van Cicero bedoeld.
[57] "wollust".
[58] "gütter". Vertaling onzeker.

wijsheid. Tot een schone jongeling die wijsheid leerde[59], sprak hij: Wanneer gij net zo wijs als schoon zijt, en de schoonheid van de ziel met die van het lichaam vergelijkt, dan zijt gij wijs genoeg.

Er sprach eins mals in einer kranckheyt/ vonn einem
feind getröst/ er solt sich wol gehaben/ es were von Gott
vnd gottes will/ sprach er/ drumb förcht ich mich. Als er
ein vatter/ sein thochter sahe begraben/ sprach er/ O wie

Hij sprak op een keer tijdens een ziekte, getroost door een vijand dat hij zich goed moest gedragen, omdat het van God en Gods wil kwam, dat hij daarom vreesde. Toen hij een vader zijn dochter zag begraven, sprak hij: O, welk een goede eed of schoonzoon hebt gij heden opgenomen.[60] Gevraagd waarom hij cynicus heette, sprak hij: Ik ben een hond, de onwijze. Men vroeg hem waarom hij zo'n lange baard droeg. Hij sprak: Opdat ik hem spoedig zie en vastgrijp. Daarbij gedenk dat ik een man ben. Gevraagd waarom hij de mensen zo ontvluchtte, zowel de slechten als de goeden, sprak hij: De slechten versmaad ik gemakkelijk. De goeden echter omdat zij bij de slechten wonen en leven.

Gevraagd voor wie de mens zich moet hoeden, sprak hij: Voornamelijk voor zichzelf, voor de afgunst van de vriend en voor de kus van de vijand. Gevraagd welk het juist uur is om te eten, antwoordde hij: Wie heeft, die eet wanneer hij hongerig is. Wie echter niet heeft, die eet wanneer hij het kan krijgen.

Ziekte noemde hij een kerker en toren van het lichaam; het lichaam een kerker van het gemoed. Iemand sprak vrolijk: Ik heb een vrouw genomen. Tot hem sprak hij: Zo hebt ge een kleine vreugde en lange zorg gewonnen. Tegen een oude die zijn haar verfde, sprak hij: De haren kunnen wel geverfd worden, doch de leeftijd kunt ge niet verbergen. Een dwaze rijke zag hij een gouden vingerring dragen. Tot deze sprak hij: Het goud onteert u meer, dan het u eert.

Tot een zwetsende sofist, die aldaar argumenteerde hetgeen ik ben, dat zijt gij niet, sprak hij: De conclusie is fout. Begin met mij en eindig met u, dan is hij waar. Gevraagd wanneer iemand zijn vijand ten hoogste kon beledigen, antwoordde hij: Wees zeer vroom. Aan zijn voorname oordelen zijn ook deze ontleend. Tot straf en verbetering moet eenieder hetzij een grote vijand hebben, of een ware vriend, want alleen dezen zeggen zonder liefkozingen de waarheid. Het onwijze of simpele volk wordt slechts door de nood tot ware dingen gedwongen en wordt nu met zijn schade wijs.

Doch niemand wordt een goede rechter, dan wanneer hij iemand anders vanuit zichzelf kan oordelen. Wie de onschuldige verdoemt, verwondt zichzelf, want hij is altijd schuldig aan zijn oordeel. Ja, ook pijnigt zijn geweten hem. Verborgen afgunst verbergt zich met diensten, en deze is de gevaarlijkste om te ontvluchten. Alzo heeft het paard de Trojanen bedrogen. Wilt gij goed worden, drijf dan bij uzelf uit hetgeen gij bij anderen versmaadt. Het is beter dat men een arts naloopt, dan dat men hem laat komen. Zijt ge gezond, zoek de arts, voordat de ziekte de natuur[61] overwint. Alzo behandel de ziel met zorg. Ziet ge een hond die zijn baasje verlaat en u navolgt, werp hem dan met stenen van u af, want hij verlaat u zoals hij hem verlaten heeft. Stervend, beval hij, dat men zijn lichaam onbegraven moest laten, aangezien de vrienden zeiden dat hij door de vraatzuchtige dieren zou worden opgevreten. Hij sprak: Ik lig met slechts mijn stok, waarmede ik mij verweer tegen de dieren en ze daarvandaan verjaag. Zij spraken: Gij voelt het niet. Hoe kunt ge u dan tegen hen beschermen? Daarop antwoordde hij, daaruit concluderend: Daarom laat mij onbegraven, aangezien ik niets voel en het mij niet schaadt.

Aristoteles, de befaamde filosoof.

Aristoteles van Stragira, geboren in een stadje, is op zijn zeventiende jaar naar Athene gekomen uit het land Macedonië. Aldaar hoorde hij Socrates drie jaar. Daarna Plato twintig jaar. Intussen was Alexander de Grote geboren. Daarop schreef Philippus Aristoteles met de volgende bedoeling. Philippus liet Aristoteles groeten. Weet dat mij een zoon geboren is, voor wie ik voorwaar de goden dank. Niet alleen omdat hij geboren is, doch omdat hij in uw tijd gegeven is.

Want wij hopen dat hij door u onderwezen wordt, opdat hij waardig wordt om ons rijk te ontvangen. Na zeven jaar werd Alexander tien jaar aan de zorg van Aristoteles bevolen. Daarna trok hij wederom

---

59 "leret". Merk op, dat hier noch "lernet" (leren, kennis opdoen, passief), noch "lehret" (leren, onderwijzen, actief) staat. De context echter wijst op kennis opdoen.

60 Onduidelijk.

61 "die kranckheit die natur". Het omgekeerde kan hier ook gelden.

naar Athene.[62] Daarop ried een jaloerse, nieuwsgierige geestelijke van Athene, dat zij Alexander moesten uitnodigen om de goden te aanbidden. Toen hij dat vernam, begaf hij zich daarvandaan en trok naar zijn vaderland Stragira, opdat zij niet met hem deden zoals Socrates, zijn leermeester, die zij met gif doodden. Aldaar oefende hij zich met goede werken, met aalmoezen geven, de wijzen met eerlijk wezen voorgaande. Zijn verstandige leer en uitspraken zijn ten dele de volgende. Niemand moet zichzelf loven, noch gispen. Hoe kan een blinde, arme, ongeëerde iemand anders leiden, rijk maken en eren? Onwijsheid is een kwade metgezel. Wie geen goed kan doen, moet zich van het kwade onthouden. Het verstand liegt nimmer. Voor luxe ogen is de ganse wereld lelijk en vijandig. Dat de lelijkheid van de wereld de ogen bevalt, daaraan is de domheid schuld. Beter is de vader die het kind leert, dan die het baart. Men wilde rekenschap van hem waarom hij een zo slechte mens een aalmoes gaf. Hij antwoordde: Ik heb mij erbarmd over de natuur, niet over de slechtheid. Hij gispte degenen van Athene, dat zij wet en straf hadden uitgevonden, en zich thans van de straf bedienden en niet van de wet. Gevraagd wat een vriend is, antwoordde hij: Eén ziel in twee lichamen. Gevraagd wat hij met zijn kunst gewint, antwoordde hij: Dat ik vrij en ongedwongen doe, hetgeen de anderen uit vrees voor de wet doen. Aan een vriend moet iemand geven en doen hetgeen hij verlangt dat men aan hem geeft en doet. Over twee soorten van de mens verwonderde hij zich zeer, namelijk over degene waarin niets goeds is en die toch gaarne hoort en zich erover verheugt wanneer men goed over hem spreekt; en over degene in wie niets slechts is, en die toch bedroefd wordt wanneer men iets slechts over hem zegt. Hij zei ook: De wortel der tucht ruikt bitter, doch zijn vrucht is zoet.

In zijn zegel of ring staat gegraveerd: wijzer is degene die verbergt hetgeen hij weet, dan degene die kletst dat hij niets weet.

Hiëronymus noemt hem een wonder der natuur, waaraan zij zozeer niets heeft vergeten, dat zij al haar gaven in hem heeft geschud en gegoten.

Hij leefde tweeënzestig jaar. Stervende, beval hij zijn ziel aan het ding aller dingen aan, zeggende: O, een ding aller dingen, erbarm u over mij.

Callisthenes, Lysimachus, kunstige filosofische en natuurlijke meesters.

Deze twee filosofen, leerlingen van Aristoteles, gispten Alexander elk scherp in het aangezicht, omdat hij zich een god liet noemen, zeggende: Zijt gij God, geef ons dan de onsterfelijkheid en bewijs de mensen goeds. Zijt ge echter een mens, gedenk dan altijd wie gij zijt en leg andere dingen neer. Daarom liet Alexander Callisthenes doden en met honden in een groeve plaatsen en verscheuren. Sommigen zeggen, dat Aristoteles deze leerling van hem tot raad naar zijn hof heeft gezonden, met het bevel dat hij met zwijgen en spreken de oren van de koning diende.

Nu werd hij door de koning fraai ontvangen. Op een keer geschiedde het bij een gastmaal en banket, dat men goed aangeschoten, aanving de daden van Philippus te roemen. Daarop verhief Alexander zijn daden zeer, zeer ver boven die van zijn vader. Het merendeel der tafelgenoten viel hem daarin bij, doch een aan de tafel, genaamd Clitus, de vriend van de koning, bood uit vertrouwen op zijn koninklijke vriendschap tegenstand als een oude en wijze; de daden van Philippus, zijn vader, prijzend. Daarop trok Alexander het zwaard van een van de ridders die naast hem stond en stak diegene in het gastmaal dood. Zodra hij hem echter doodstak, sprak hij, de dode bespottend: Zie, dat is de koene held, die ons tegenstand heeft geboden. Spoedig sloeg hij zichzelf voor het hoofd, de misdaad betrachtende, zodat hem zulk een berouw overviel en aangreep, dat hij zichzelf de dood wilde aandoen. Hij begon te wenen, omarmde het dode lichaam, greep en kuste zijn wonden, bekende zijn overijlde toorn en onzinnige handelen en had zichzelf doodgestoken, waren de vrienden hem niet voor geweest. Want hij dacht veel aan zijn vriendschap en dat zijn zuster hem aan haar borst had gevoed en zijn voedstermoeder was geweest. En ook, dat hij bovendien ook andere vrienden aldus gedood had, zoals Amita, zijn stiefmoeder. En de zoon van zijn zuster en zijn broeder, en vele vorsten in Macedonië. Daarom at (zoals Justinus in het 12e Boek schrijft) Alexander vier dagen niets, tot al zijn volk hem smeekte en het uit hem praatte. Daarop verwonderde hem de goede raad, met name het gebed van Callisthenes, zijn dienaar, die indertijd door de koning ertoe verordineerd was om al zijn slechte daden van zijn geheugen af te wenden. En toen hij wederom tot zichzelf kwam, gebood hij de

[62] Onduidelijk.

volgende oorlog, dat men hem niet alleen moest groeten en eren als een keizer, doch aanbidden als een god, hetgeen hem door velen van zijn raden werd afgeraden, van welken een aldus zegt: Wanneer de bekwaamheid van uw lichaam aan God, die een gemoed is, gelijk zou zijn, dan kon de ganse wereld u niet omvatten, noch de ene hand het oosten, noch de andere het westen. Weet gij niet, dat de grote bomen lange tijd groeien en in één uur worden omgehakt en uitgeroeid? Diegene is een dwaas, die zijn vrucht bemerkt en aanziet, en de hoogte niet vreest. Pas op, wanneer gij meent en u oefent om tot de top van de stam te komen, dat gij halverwege de stam niet wederom naar beneden valt. De leeuw is sterk en wordt op een gegeven moment een spijs voor de kleine vogels. Niets is zo sterk, dat het niet iets slechts te verwachten heeft van een zieke. Doch zijt gij God, dan moet ge de dodelijken weldoen en goede daden bewijzen en niet het hunne nemen. Zijt gij echter een mens, gedenk dan hetgeen gij zijt, dat ge het altijd zijt. Het is een dwaas iets, dat ge de dingen gedenkt waardoor gij uzelf vergeet.

Onder anderen die hem wegens dit dwaze voornemen gispten, was Callisthenes, de wijze meester, de gestrengste. Die wilde geenszins toestaan hem te aanbidden en weersprak het gebod. Daarop verviel Alexander in argwaan en dacht heimelijk dat hij er schuldig aan was, dat men hem niet zou moeten aanbidden. Daarop overviel hem al het ongeluk, zodat de vertoornde Alexander hem al zijn ledematen liet afhakken, de oren, neus, ogen, lippen, handen en voeten, en hem tot een erbarmelijk, ellendig schouwspel en aanblik in een vogelkooi liet ronddragen, voor iedereen te aanschouwen, tot vrees voor de andere mensen. Daartoe sloot hij een hond op in de vogelkooi. Lysimachus, zijn leerling, erbarmde zich omdat hij een zo grote marteling onverschuldigd moest lijden, en gaf hem als artsenij tegen zijn pijn gif te drinken. Toen Alexander dat ervoer, liet hij Lysimachus voor een leeuw werpen. Toen hij die in het zicht kreeg en grimmig en onstuimig op hem toe snelde, wikkelde hij zijn gewaad om het hoofd, liep de kaken van de leeuw tegemoet en verstikte hem koen, zich aldus tegen hem werende. Daarover verwonderde Alexander zich, en dit wonder was voor hem een genoegdoening voor zijn toorn. En voortaan had hij hem vanwege zijn bestendige gemoed lief, die met groot gemoed de smaak van de koning droeg, als ware het zijn vader en moeder overkomen.

Anaxarchus, de natuurlijke meester.

Toen Anaxarchus zag dat Alexander de uiterste koninkrijken in het oosten wilde beoorlogen, en er spionnen naartoe stuurde over hoe men ze kon verkrijgen en een oneindig werk van plan was, sprak hij: Koning, uw voornemen is vergeefs. Hetgeen ge meent te bestrijden, zult ge niet kunnen doen. Daarbij vertelde hij hem ook de leer van Democritus, zijn meester, dat er ontelbare werelden zijn. Daarop sprak Alexander: Wee mij, arme, dat ik nog niet een wereld heb overwonnen. Toen hij nu te Cyprus door de tiran Nicocreonte ter dood veroordeeld werd en in een stenen vijzel met ijzeren stampers vermalen en verkruimeld moest worden, sprak hij tot de beul: Vermaal de balk van Anaxarchus, ge vermaalt niet Anaxarchus. Men kon hem ook met geen macht verbieden om de tiran met bittere woorden te gispen. Daar men hem zijn tong wilde afsnijden, sprak hij: Het zal niet geschieden, gij verhoerde tiran, dat het deel van mijn lichaam onder uw macht is. En daarop beet en kauwde hij zichzelf de tong af en spuugde die in het aangezicht van de tiran.

Demas, een natuurlijke meester.

Demas, de Atheense filosoof, kwam op in de tijd van Alexander de Grote. Hij sprak tot degenen van Athene, toen Alexander de stad meester was en beval dat zij hem als een god moesten aanbidden en eren: Ziet gij niet, dat wanneer ge de hemel hoedt, ge de aarde verliest? Zijn spreekwoord was: Leen ik mijn vriend geld, dan verlies ik geld en vriend.

Anaximenes, de filosoof.

In de kunst van de retorica was deze redenaar een meester van Alexander de Grote, en hij heeft zijn geschiedenis beschreven in de Griekse tong. Hij kwam uit Milete in Azië, was een zoon van

Euristratus en een leerling van Anaximander. Hij[63] kende de oorzaak van alle dingen toe aan de oneindige lucht en geest, en heeft ook niet geloochend dat er goden zijn, hoewel hij meende dat de lucht niet door de goden gemaakt was, doch de goden door de lucht. Toen Alexander op een keer de stad Lapsan - of, zoals Valerius hem noemde, Lausata - omver wilde werpen, liep Anaximenes hem tegemoet. Alexander bemerkte spoedig zijn voornemen en zwoer bij de goden niets te doen van hetgeen Anaximenes hem wilde vragen, menend dat hij voor de stad zou smeken. Daarop sprak deze spoedig: Zo smeek ik u, dat ge Lausata wilt verwoesten. En met deze gezwinde vondst verkreeg hij het heil van de stad.

Isocrates, een filosoof.

Isocrates, van geboorte een Griek, een leerling van Gorgias en een zeer beroemd redenaar, in alle soorten retorica bedreven, door alle liefhebbers van de retorica bijgevallen, bedreven in het uitvinden van eenvoudige, eerzame dingen en in het verzamelen van geschriften toegerust om de waarheid uit te knobbelen en de oorzaak van iets te onderzoeken; zozeer bedreven, dat zijn vlijt door velen, als te veel, verworpen werd. Zijn oordelen waren onder andere de volgende. De deugd maakt alle dingen mogelijk en gemakkelijk, want de deugd, sprak hij, werd in de arbeid moeitelozer en aangevallen gemakkelijker. Gevraagd waarom hij zich niet in het recht oefende, antwoordde hij: De stand van de wet weet dat ik het niet kan; zo kan ik ook hetgeen de stand niet kent.

Zoals gij wilt dat ik uw kinderen houd, zo houde gij uw ouders.

Zuiver kwaad blijft bedekt, want ook al kennen anderen het niet, zo weet uw geweten het toch duizend keer[64], en gij van uzelf.

Vrees meer dat ge onrecht doet, dan dat ge schade lijdt.

Sterven heeft het geluk aan alle mensen verordineerd, doch goed sterven, is alleen aan de goeden toegeëigend.

Voor de dwaas is rijkdom een paard dat hij niet kan berijden.

Straf zoals gij wilt gestraft te zijn wanneer ge schuldig zijt. Bemin; vlei niet, lach niet, geen harde woorden. Het eerste behoort tot de vleiers, het tweede tot de dwaas, het derde tot de tiran.

Behoud van achterbakse woorden spoedig het goede dat u gegeven is om te behouden.

Word niet spoedig een vriend. Wanneer ge er echter eentje verwerft, blijf daar dan bestendig in. Neem daarom niet spoedig de vriend op.

Het goud komt in het vuur tot zijn recht, doch de vriend in de nood.

Heb de vriend gelijkelijk lief bij zijn aanwezigheid en afwezigheid.

Houd lang beraad, en hetgeen ge bedacht hebt, doe dat spoedig.

Laat niemand u raad geven. Kijk vooraf wie hem raad heeft gegeven. Want wie zelf is afgewezen[65], kan nimmer goed handelen in andermans aangelegenheden. Het onbekende wordt uit het bekende herkend.

Ge moet met uw woorden zeer standvastig en karig zijn; ook goed bedenken dat ge niet belooft hetgeen ge niet houdt; en eerder over het goede, dan over de woorden vallen. Vierennegentig jaar besloten zijn leven.

Epicurus, de zeer begaafde filosoof,

Athene heeft ons ook deze hoge mens en voortreffelijke filosoof gegeven, die in Samos is opgevoed, doch op de leeftijd van achttien jaar wederom naar zijn vaderland Athene is gekomen. Toen Alexander gestorven was en de Macedoniërs en Atheners in kwesties slecht tegenover elkander stonden, vluchtte hij naar Kolophon. Spoedig trok hij wederom met diverse uitgelezen leerlingen naar Athene, richtte aldaar de sekte op, naar hem de Epicureeërs genoemd, die ervan uitgingen dat genot[66] en goed leven het hoogste goed waren. Hij stelde dat God de menselijke dingen niet achtte, doch hij was vrij en liet hem zijn gang gaan, zonder zorg of actie. Hij zou ook gemeend hebben, dat lichaam en ziel met

---

[63] "Diser". Lees: 'Anaximenes'.
[64] "tausent zeüg". Vertaling onzeker.
[65] "entweicht". Ook: 'ontweken'.
[66] "wollust".

elkander sterven. Epictetus sprak hem tegen, doch Diocles zegt het anders.[67] Ook Hiëronymus zegt, dat hij gesproken zou hebben: Men moet goede[68] spijs eten, want vlees en andere bijzondere kost moet men met bijzonder zorg en achtzaamheid bereiden. Het past de wijze niet, zich om de dingen te bekommeren. Bovendien stimuleren ze het genot tot overvloed, meer dan de nood dwingt om te eten en tot zich te nemen, waaruit dan zonder de ziekte grove zinnen groeien.

Hij sprak ook: Ons lichaam heeft alleen water en brood nodig. Daarmede is de natuur vergenoegd. Wat dit te boven gaat, behoort niet tot nooddruft, doch tot genot. Wie gedenkt dat hij kostelijk aan tafel zit, kan aan de wijsheid geen oor geven, aangezien hij aan het genot het hart heeft gegeven. Derhalve is een vrolijke armoede een eerbaar iets. Het ene moet van het andere een voetstap, danshuis, paleis of rozentuin zijn.

De huwelijken zijn met veel ongemak beladen. Derhalve moet de wijze zelden naar het huwelijk grijpen.

Rijkdommen en gezondheid zijn noch slecht, noch goed, doch in het midden gezet, zodat ze zowel slecht als goed gebruikt kunnen worden, net als de vrouwen. Daarom is het voor de wijze moeilijk dat hij zich nauwelijks in twijfel kan begeven en wagen, wanneer hij niet weet of hij een goede of slechte neemt. Wanneer hij niet bedenkt dat zijn bezit voor hem meer dan genoeg is, dan zou hij - al was hij een heer der ganse wereld - een bedelaar zijn.

Leeft ge naar de natuur, dan wordt ge niet arm. Leeft ge echter naar de waan, dan wordt ge nimmer rijk, want de natuur verlangt naar iets kleins, doch de waan naar iets onmatigs.

Eten zonder een vriend is leven als een wolf.

Wilt ge iemand rijk maken, geef hem dan geen geld, doch breek iets van zijn gierigheid af. Ge hebt zoveel gegeven, als ge iemand zijn gierigheid hebt afgenomen. Doe alle dingen alsof Epicurus ze ziet. De rijkdom naar de wet der natuur, is een samengestelde armoede.

De aanvang van het heil, is de erkenning der zonde en het overwegen van de dood. Niet het goede leven met gezwelg, niet het bij vrouwen zijn, niet het vol vis zitten, maakt een zacht en goed leven, doch een goed geweten vanuit een matig leven. Want uit veel genot, komt veel belediging. Hij stierf zeven jaar na de dood van Plato, tweeënzeventig jaar oud.

Theophrastus, de natuurlijke meester.

Dit was een zeer verstandige man, bijzonder ijverig en met wonderbaarlijke uitspraken, reden waarom hij eerst Theophrastus werd genoemd door Aristoteles, zijn meester. Zijn leer en zinnen zijn ten dele de volgende.

Een bewezen vriend moet men liefhebben en bewaren.

Een mens zonder vriend is een lichaam zonder een ziel.

De allerkostbaarste vertering is de tijd.

Heb zodanig lief, dat ge ook kunt haten. Haat zodanig, dat ge ook een open deur hebt om lief te hebben. Wees dus vriend, opdat gij ook een vijand kunt worden.

Wees voor de fortuinlijke vriend desgevraagd bereid, voor de onfortuinlijke ongevraagd.

Vlucht voor de zachtmoedige vriend wiens spreken zoet is. Diegene kan niet schaden, die van zichzelf verraadt dat hij wil schaden. De trouw is een bindmiddel der vriendschap. Het oordeel der liefhebbenden is blind.

Hij heeft een boek geschreven over de vriendschap, een over de rijkdommen, en een over de huwelijken. Daarin vraag hij of een wijze een vrouw moet nemen, en antwoordt zichzelf aldus. Is zij fraai, rijk, gezond, van goede zeden, van een goed geslacht, dan past het om een vrouw voor het huwelijk te nemen[69], doch aangezien deze dingen wildbraad zijn en zeer zelden bij elkander, moet de wijze geen vrouw nemen. Want ten eerste doen zij iemand bij het studeren dwalen, omdat het bij de

[67] Onduidelijk.
[68] "schlecht".
[69] "zu greiffen". 'te grijpen'.

kunst en de vrouw onmogelijk uit te houden is.[70] Bovendien is er zeer veel dat bij de vrouwen behoort, zoals kostbare kleding, goud, edelgesteenten, parels, geld, personeel, menigerlei huisraad, kostbare bedden, voorhangen, vergulde stoelen en bankhoezen. Aldus wil zij kostbaar pralen, opdat men haar aanziet en eert. Leeft zij met haar man gerieflijk en komt zij thuis, dan spreekt zij: "Ik ben gezeten als een arme mens. Dat heeft deze en gene aan gehad. Waarom hebt ge mijn buurvrouw zo de ogen gegeven? En naderhand in het huis verheft zich een grienen en geruzie: Wat hebt ge met de dienstmaagd besproken? Komt hij van de markt thuis, dan spreekt zij: Wat brengt gij mij? Ook moet de man zich van zijn metgezellen en vrienden ontdoen, want zij spreekt: Ge hebt mij niet lief en slaat geen acht op mij. Neemt de wijze dan een arme, dan is het voor hem nog harder, want zij wil veel hebben en niettemin een vrouw zijn. Wanneer het er dan niet is, ontstaat gekijf en geruzie. Heeft hij dan een rijke, dan is zij hem een pijn en moet hij haar en haar vrienden tot heren hebben en dagelijks horen dat zij de bedelaar tot heer heeft gemaakt.

Na de bruiloft leert men pas of iemand toornig of narrig, hovaardig, lelijk qua lichaam of stinkend is, en andere[71] gebreken heeft. Een paard, een ezel, os, hond, kapstok, stoel, bank en andere kleinigheden bekijkt men van tevoren en stelt vast of ze goed zijn. Daarna koopt men ze pas. Doch alleen de vrouw toont niet haar gegisp en wandel voordat hij haar neemt. Beveelt ge haar dat zij het ganse huis bestuurt, dan spreekt zij: Ik moet een dienstmaagd zijn. Houdt ge iets voor haar verborgen, dan spreekt zij: Gij vertrouwt mij niet. Dan bliksemt en dondert het. Verzoent ge u dan met haar, dan strooit zij overal gif toe. Komt in uw huis een goudsmid of marskramer, die kleinodiën, juwelen en fijne parels in de aanbieding heeft, dan wil zij ze hebben. Daarmede vergeet zij haar schaamte. Doet gij dan het huis weg, dan wordt gejammer en nood aangeheven. Dan wordt zij jegens u vertoornd en hecht zich aan een ander. Daartegen kan men zich niet hoeden, hetgeen de beschaamden niet nodig hebben. Beschaamd en kuis echter is de vrouw die zou willen zondigen en het niet doet. O, het is zeer moeilijk om het vele liefhebben tegen te gaan. Neemt gij daarom een schone, dan neemt ge met velen een gemene. Neemt ge een lelijke, dan is het ook moeilijk om lief te hebben wat niemand wil. Niettemin behoudt iemand met minder aanvechting een wanstaltige, dan dat hij een schone behoedt, die door iedereen achterna wordt gezeten en een wil en opzien baart.

Neemt men echter vrouwen uit zorg vanwege het huishouden, ziekte, vermaak, dan doet een trouwe knecht het veel beter die altijd zijn heer gehoorzaam is in hetgeen hij met hem schaft, wanneer de vrouw wil heersen. Ook kunnen de dienaren of vrienden veel beter een zieke bijstaan en verzorgen dan de vrouw die, wanneer zij vroom is, met wenen en huilen de zieke bedroeft. Is zij een concubine, dan klaagt zij dat zij veel zorg moet dragen en het hare kwijtraakt, en doet alsof zij wil versagen. Met dit alles beledigt zij haar man en bekommert hem bovenmate.

Is zij echter ziek, dan moet iedereen met haar ziek en treurig zijn, en haar man nimmer van haar bed wijken. Anders zegt zij, dat men haar graag zou zien sterven en haar laat liggen als een stuk vee. Is zij echter een goede, zachte vrouw, die men toch zelden of in het geheel niet vindt, dan moet de man toch treuren en zuchten, wanneer zij zwanger is en wil baren, wanneer zij ziek ligt, wanneer zij zorgen heeft. Kortom, hij is nimmer frank en vrij. Zijn hart is altijd gevangen. Dat alles is tegen het gemoed van de vrouw, die zucht waar hij heen wil. En wanneer hij geen mensen om zich heen heeft, dan spreekt hij met God.

Moet iemand echter een vrouw nemen vanwege kinderen, opdat zijn naam niet verdwijnt en zijn erfenis naar de knecht gaat, en opdat hij in de ouderdom een toevlucht heeft en een stut voor zijn ouderdom? Antwoord: Dat is een zeer dwaas voorstel. Waartoe dienen ons zulke dingen wanneer wij van de wereld scheiden, dat iemand anders onze naam draagt? Is dat voor de ouderdom een hulp dat gij in uw huis onderhoudt en voortbrengt die wellicht eerder sterft dan gij, of wellicht valt hij niet uit[72] en verschaft u veel kommer, en neemt hij veel liever hetgeen hij u moet geven? Ik zeg u, het zijn veel betere en zekere erfgenamen die ge als erfgenamen uitkiest en niet genoopt zijt te hebben. Die beijveren zich voor u met meer verzorging en trouw dan wie bij u geboren is. Daarenboven zijt ge een heer van uw bezit, dat ge zuur gewonnen hebt terwijl gij leeft, wanneer de zoon mort en met u een

---

[70] "Dañ erstlich irren sie einen an der studierung / das der kunst und dem weib auszwarten unmöglich ist." Vertaling onzeker. 'Auswarten' heeft vele betekenissen. Bovendien kan het woord 'das' vaak op meer manieren vertaald worden: 'zodat', 'omdat', et cetera.
[71] "On andere". Feitelijk: 'zonder andere'.
[72] "oder villeicht er nit gerat". Vertaling onzeker. 'Geraten' heeft vele betekenissen.

rechtszaak wil en zich tot u als tot een schuldige wil verhouden. Hij zet nog meer van dergelijke argumenten in het voorgemelde boekje en wel te lang om alles te vertellen. Hij stierf vijfentachtig jaar oud.

Demosthenes, de voortreffelijke redenaar.

Demosthenes, zegt Apuleius, zou zijn welsprekendheid hebben ontvangen van Plato, want hij werd de Griekse eloquentie, een vorst, genoemd, die met overigens hevig aanhouden en oefening teweegbracht, dat hij de letter 'r' duidelijk kon uitspreken, die hij voordien niet kon noemen. Daarenboven verkreeg hij een aangename, mannelijke stem om te spreken. Zijn spreken had hij voor een spiegel geleerd, totdat die hem aanstond.

Toen hij op een keer met de hoer Thaide schertste en haar betastend vroeg: Hoe geeft gij het? Antwoordde zij: Voor duizend penningen. Waarop Demosthenes sprak: Berouw wil ik zo duur niet kopen.

Toen Philippus, de koning van de Macedoniërs, Athene belegerde, verlangde hij dat men hem tien redenaars gaf. Daarop duidde Demosthenes aan de raad een fabel aan, zoals de wolven de herders hadden aangeraden om vrede met hen te sluiten en vriendschap te maken. En toen de herders zich met de wolven hadden verenigd, onder het beding dat zij vreedzaam het schapen zouden helpen hoeden nu dat niet zo was, vroegen de wolven aan de herders om hun de honden, voortaan als onnodig en de oorzaak van hun tweedracht, te geven. Toen zij naar believen[73] de honden van de herders ontvingen, verscheurden zij naderhand ook de herders en de kudde. Daarmede gaf hij te verstaan, dat ook Philippus de Atheners aldus zou aandoen, wanneer hij hen uit de omheining[74] kreeg. Deze raad volgden degenen van Athene, en de stad werd dit keer van onraad verlost. Hij sloot zich ook van nature bij de redenaars aan en lispelde, welk gebrek (zoals gezegd is) hij met ijverige oefening zodanig overwon, die niemand beter sprak dan hij. Ten slotte werd hij door Philippus gevangengenomen, veroordeeld en met gif gedood.

De boodschappers van de koning van Lacedaemonië kwamen op een keer naar Athene, om hun aangelegenheden met de Atheners in rechte te behandelen. Demosthenes nam het op zich om de aangelegenheden van degenen van Athene te leiden en hun woord te voeren. Daarop drongen de Lacedaemoniërs er met smekende verzoeken bij Demosthenes op aan, dat hij zou zwijgen en de zaak zou laten rusten; zij zouden niet het geld betreuren[75] wat hij maar begeerde.

's Anderendaags, toen Demosthenes zou optreden, wendde hij een ziekte voor en verbond zijn keel, zeggende dat hij keelpijn had en niet kon spreken. Spoedig sprak een onder hen die de list bemerkte: Gij heb de goudzucht, zodat hij daarna zelf niet kon zwijgen, als ware het hem een eer, want toen hij Aristodinus vroeg hoeveel geld hij voor zijn schouwspel had ontvangen, sprak hij: Dertig groschen. Demosthenes antwoordde: Ik heb meer met zwijgen verdiend. Aldus is de tong van de redenaar of zaakvoerder aan een zilveren ketting gebonden, doch ook hun zwijgen is verkoopbaar. Op een keer, zoals Policratus zegt, toen hij eenmaal bekend was, kleedde hij zich in een kostbaar purperen gewaad, want hij wist dat de kleding de redenaar verkoopt en aanzien geniet. Toen hij later bekend werd en zijn lof doorbrak, gebruikte hij gewonere kleding, zeggende dat hij van nu af aan meer door zichzelf, en niet door de kleren vermeerderd wilde zijn. Aeschinus, die de scherpe kracht van Demosthenes, en na aangrijpende woorden om het hart te bewegen, zijn ogen, zijn aangezicht, de gehouden maat in al zijn woorden en in zijn stem het aardige uitspreken en het bekwame bewegen van zijn lichaam waarneemt, erkent dat er niets is waarvoor hij berispt kan worden, of dat er iets anders gewenst kan worden.

Een aantrekkelijke jongeling sprak tot hem: Wanneer de mensen mij net zo zouden haten als u, had ik allang opgehangen moeten zijn. Hem antwoordde Demosthenes: Wanneer de mensen van mij net zo zouden houden als van u, moest ik allang aan een strop gewurgd zijn.

[73] "gewert".
[74] "pferrich".
[75] "thuren".

Archytas van Tarentum, een filosoof.

Deze pythagorische filosoof was in die tijd zeer beroemd en wegens allerlei soorten deugd zeer bewonderd. Hij heeft Plato door een zendbrief gered van de dood door Dionysius, de tiran. Een van zijn spreuken[76] luidde als volgt. Er is geen gevaarlijker zucht onder alle ondeugden dan de wellust van het lichaam, en het verlangen naar eer, vreugde en rijkdommen, welke lust en armoede de mensen scheiden en in het gemoed zodanig verstoren, dat voor alle ondeugden de deur openstaat.

Aeschylus, de filosoof.

Aeschylus, de dichter. Over hem schrijft Valerius in Boek IX, dat hij op een dag voor de muur was gaan wandelen, was gaan zitten, gerust had, zijn hoofd ontbloot van de warmte, en dat een adelaar naar zijn aard een zeeslak met zijn huis in de lucht had weggevoerd en hem op het hoofd van Aeschylus had laten vallen, van mening zijnde dat het een steen was waarop hij stuk zou vallen. Daaraan zou de kale dichter gestorven zijn.

Plotinus, de natuurlijke meester.

Plotinus, deze hemelse, verlichte, genadevolle filosoof, een leerling van Plato en een meesterlijke pythagoreeër, heeft eveneens in deze tijden een grote roem genoten. Hij is door velen als een wonder der natuur beschouwd, voor alle deugden zo geschikt alsof hij daarvoor geboren was, gesterkt met vlijt en leer door alle goddelijke werken en ordening, rechtvaardig, matig, verstandig. Hij meende dat door een wijze de nukken[77] van de fortuin met verstandigheid konden worden overwonnen. Daarom verkoos hij een plek met een rustige stoel, opdat hij, van de mêlee van de ganse menselijke wandel en toeval van het geluk afgezonderd, zich van de afgunst van het geluk kon ontdoen en goddelijke wetten behoeden. Hij liet zich in geen enkele begeerte vangen. Derhalve heeft hij een fraai boek over de jeugd gemaakt. Hetgeen hij onderwees, volbracht hij met goede, passende en verhelderende voorbeelden. Hij was dusdanig met deugd gewapend, dat hij alle eer en rijkdom verachtte, met uitzondering van die, waarmede het onnatuurlijke[78] gemoed de macht van de eigen oorsprong kon vinden.

In het boek dat hij schreef over de deugden, stelde hij vier rechten en vier deugden. De eerste noemt hij politicas, dat wil zeggen, staatsrecht. Daarvan is voorzichtigheid de eerste. Die behoort bij alles wat ze gedenkt, uitoefent of doet voor de orderegel van het verstand. Niets doen zonder de ware wil, en de menselijke oefening, daad en werking voorzien vanuit de goddelijke wil.

De tweede deugd, de sterkte genaamd, beduidt dat het gemoed ermee verheven wordt boven de vrees voor het verderf en niets verachtelijks vreest, en ook het ongeluk zowel als het geluk duldt. De derde is de matigheid. Daarbij hoort, dat ze niets begeert wat haar later berouwt. Maathouden en het ware doel aanhouden in alle dingen en de vrekkigheid of begeerte onder het juk van het verstand temmen.

De vierde heet gerechtigheid. Daarbij hoort, dat ze voor eenieder houdt en aan hem geeft wat het zijne is. Met deze deugd leert een vroom man zichzelf en het algemene nut beheersen.

De vier andere deugden noemt hij in het Latijn de purgatorias. Dat zijn de uitroeiers van de verkeerde aandoeningen, opdat het menselijke hart gezuiverd en verhelderd wordt, en alleen het kenmerk en de pracht van goddelijke dingen aanneemt en ontvangt die voor zijn gemoed nuttig zijn. Deze deugd behoort tot diegenen die zich van de toepassingen en bezigheden van het algemene nut gedenken af te wenden en alle menselijke aangelegenheden en wereldse dingen ontvluchten.

De derde[79] zijn de gereinigde en gezuiverde van het gemoed. Tot dit gemoed behoort de voorzichtigheid, opdat het in zijn keuze niet alleen goddelijke dingen voortzet, doch deze alleen erkent en verder vrijwel niet in aanmerking neemt[80].

---

76 "sorüch". Kennelijke zetfout voor 'sprüch'.
77 "gewaltsamkeyt".
78 "geziert".
79 "Die dritten". De opsomming is onduidelijk.
80 "nichts aansehe".

De matigheid betekent niet alleen dat ze de tijdelijke begeerte in zich onderdrukt, doch gans vergeet en niet overwint[81], zodat zij niet weet te vertoornen, noch iets der dingen begeert.

De gerechtigheid hoort bij de mensen die in hun gemoed vormelijk zijn, zodat zij de opperste en goddelijke dingen in hun gemoed weerspiegelen en erbij aansluiten, zodat zij er een eeuwig verbond mee aanhouden. De vierde zijn die, welke alleen in het goddelijke gemoed zijn. Zij heten yois[82]. Uit hun voorbeeld vloeien alle andere ordelijk voort. Nu hebben eenmaal alle andere dingen die men kan noemen op aarde een voorbeeld en gelijkenis, waarbij men het vergeleken ding overneemt. Zo valt veel meer te geloven dat de deugd zijn gelijkenis heeft in het goddelijke gemoed. Derhalve is de verstandige ziel een beeld van God, dat in hemelse verblijven[83] zijn woning heeft. En er is niets boven de natuur dan slechts God, die de ziel verlicht zoals de zon de maan. In zulk een ingekeerde mens is er slechts voorzichtigheid. De matigheid, die in zichzelf met eeuwige wil bekeerd is. De sterkte, die overal zichzelf is en niet veranderd wordt. De gerechtigheid, die met eeuwige wet en onophoudelijke werken niet geneigd wordt.[84] Dit zijn de soorten of taken van velerlei deugden, waarin de mens vrezen, zich verheugen, begeren en pijn lijden, en er is een groot onderscheid in. Uit deze passies wijken de eersten, de tweeden aanvaarden, de derden vergeten en de vierden past het niet iets te noemen.

Hermes, een natuurlijke meester ten tijde van Abraham.

Hermes Egyptius, door de onzen Mercurius genoemd, een leerling van Plato, een buitengewoon geleerd man, in alle kunsten zodanig onderwezen, dat hem vanwege zijn vele weten de naam Trismegistus werd toebedeeld, hetgeen betekent de driewerf geleerde[85]. Hij heeft vele boeken tot het kennen van goddelijke dingen dienstig gemaakt, en onder andere een boek over het volmaakte woord, en daarin de goden der heidenen als dode mensen vernietigd. Hij heeft honderdtachtig dorpen gebouwd, en ze alle uitgenodigd tot de wet Gods, om de waarheid te bekennen, de wereld te verachten en de gerechtigheid en onschuld te behouden. Augustinus spreek in het IIe Boek over zijn wederkomst. Hermes heeft ook aan Esculapius geschreven, aldus. Wij hebben onze vaderen zover misleid, dat zij bij het begrip van goddelijke dingen ongelovig zijn geweest, hun gemoed niet tot de goddelijke eer en kracht hebben gewend, doch de kunst hebben uitgevonden waarmede zij goden maakten.

En toen zij deze kunst hadden uitgevonden, voegden zij de kracht van de duivels, de natuur en het werk van hun handen eraan toe, want zij kunnen geen zielen maken. Daarop vorderden zij de zielen der duivels of engelen en hebben hen de heilige beeltenis binnengelaten, opdat zij goden hadden voor het kwade en het goede, die het goede vervaardigen en in het kwade zege en overwinning geven. Dit zijn z'n leringen geweest. Wie de wijsheid wil aanhangen, moet van de zonden afzien. Hoed u voor degenen die de waarheid regeren. Het zwijgen matigen met raad is de hoogste wijsheid. Hoed u voor slecht gezelschap. Haat de slechterik niet wanneer het hem goed gaat, want hij zal spoedig te beklagen zijn. Mildheid is het, wie ten tijde van de armoede mild is. Het geduld betekent afzien, opdat gij u moogt wreken. Diegene is hier en daar onzalig, die zwijgt met verstand, wijsheid en lering. De mildheid van zijn kunst is beter dan zijn rijkdom. Het is beter dat ge uzelf rechtvaardigt, dan dat ge door andere gegispt wordt. Alle dingen vergaan, behalve het juiste doen. Geloof niet degene die zegt: Ik ken de waarheid, en tegelijkertijd ertegen handelt. Het huis dat aan het kwaad wordt geleend, maakt u deelachtig aan de zonde en vermeerdert de slechtheid.

Over Xenocrates, de natuurlijke meester.

Calcedonië is van deze leerling van Plato de geboorteplek. Hij was, zoals Laertius zegt, langzaam van zin, zodat Plato sprak: Xenocrates heeft sporen nodig, doch Aristoteles een toom. Men was de

---

[81] "rech".
[82] Onduidelijk.
[83] "stūln".
[84] Onduidelijk.
[85] Feitelijk: 'de driewerf grote'.

waarheid aan hem zo gewend, dat hij dikwijls zonder eed voor het gerecht als getuige verhoord werd. Zijn leringen zijn: spreek weinig, hoor veel, want wij hebben één mond en twee oren. De schande kleeft aan degene die hem iemand toevoegt. Hij zweeg over diverse lasterlijke woorden. Gevraagd waarom, sprak hij: Ik heb een keer gesproken en het berouwt mij. Zwijgen echter heeft mij nimmer berouwd. Toen hij een dief naar de galg zal voeren, lachte hij heimelijk, zeggende: De grote dieven hebben een kleine veroordeeld. Alexander zond hem vijftig pond. Hij voerde de boodschappers en legatie met zich mee het dorp Acaedemia in, en nodigde hen uit voor een gering, eenvoudig avondmaal. 's Ochtends vroegen zij hem wanneer hij het toegezonden geld wilde nemen. Hij sprak: Hebt gij dan aan het avondmaal van gisteren niet begrepen dat ik niets nodig heb? Toen zij evenwel treurig keken, liet hij hen dertig ons nemen, opdat hij er niet op aangezien zou worden dat hij de mildheid van de koning verachtte. Valerius zegt in Boek II en ook in Boek III: In Athene was er een edele hoer, die de leerlingen beloofde dat zij zijn kuisheid tot hoer wilde maken en hem onteren[86]. Zij kwam bij nacht en ging bij hem liggen, doch zij kreeg het niet voor elkaar. Hij lag bij haar als een onbeweeglijk blok. Daarop eisten[87] de leerlingen met spot het verwedde geld op. Zij antwoordde, dat zij gewed had op een mens, en niet op een zuil. Het plebs belaagde hem dikwijls in de stad wanneer hij rondliep als een dwaas. Zie Valerius, Boek VI, over Polemon. Dat was een zeer bandeloze jongeling, zodanig, dat hij zich beroemde op zijn slechtheid. Deze ging op een keer met wijn beladen, met een krans gekroond, naar de school van Xenocrates en struikelde belust op avontuur naar binnen. De toehoorders raakten geïrriteerd[88]. Xenocrates gaf geen krimp, stapte af van het onderwerp en begon te spreken over de matigheid. Hierdoor werd Polemon bewogen om de krans die hij op had, weg te werpen en werd aldus van een dode een levende; van een volkomen dwaas een nuchtere wijze.

Over de schandelijke afgod Priapus en zijn godsdienst.

Het gepeupel[89], het gewone volk, heeft (wanneer het de toom en wagen gevoerd heeft) nimmer eer ingelegd en komt er in alle geschriften zeer slecht vanaf. De filosofen zijn een veelkoppig dier genoemd, namelijk dat wie veel koppen heeft, ook zoveel zinnen heeft. De dichters zijn een wankelbaar, onvast volk genoemd, dat heen en weer gaat van het ene naar het andere, in niets bestendig. Het gelooft de leugen net zolang tot het over een andere bericht worden, en gaat met het geluk van zijn vorsten heen en weer, zoals wij in Israël geschied zien en voor ogen zien, dat zich met al zijn koningen bewogen heeft. Dat is de verloren massa die geen verstand, noch wijsheid navraagt, doch naar zijn gemoed en hoe zijn gesteldheid hem leidt, weggaat en brult, die zich tot alles laat ompraten. Daarom is de veiligste, nauwste weg die Christus leert, die ook Pythagoras, Cato en anderen erkend hebben, de naaste tot zaligheid, de waarheid en het heilig evangelie; dat men deze plebejische weg niet begaat en zich in het geheel niet laat bevallen wat bevalt. De reden is, dat het algemene altijd onzuiver is geweest, en omgekeerd heeft het evangelie het goede, de waarheid en nimmer de gebreken van de wereld gehad. Ja, is altijd als iets verwerpelijks uitgespuugd. Daarom wilt ge zeker niet een zo geleerde Cato en het verachtelijke der wereld als heiligdom beschouwen, en de vliertak der wereld en rozentuin als een zwijnenstal, zoals met Cato. Christus onderwijst het bij Lukas, 16. Daarom verbood Christus het geheel bij Mattheüs, 10 en Lukas 6 om de mensen te bevallen. Wie zich dan aldus gewent en als karig beschouwt hetgeen de wereld als een pareltje beschouwt, om geen andere reden dan dat de massa het haat, die zou waarlijk de weg gaan die de profeten, Christus en de apostelen gegaan zijn. Doch wij hechten ons slechts aan de wereld en gaan met de massa over de brede straat naar de hel. Mattheüs, 7 en Hiëronymus 8. Waar is dat voor nodig? Wanneer men de Bijbel bekijkt, heeft men aan het gepeupel altijd dusdanig dwaze dingen toegeschreven, dat het schier ongelofelijk is. Is het niet een wonder dat ganse landen zich hebben laten aanpraten een mens als God te beschouwen en hem als God te aanbidden? Hoe gemakkelijk heeft de duivel een kakellach en carnavalsspel tegen alle verstand in aangericht, zodat de ganse wereld klaarstond om hun heer naar de hof te rijden, in een hoek van het

---

[86] "fellen".
[87] "heyschetten".
[88] "unwürsz".
[89] "her Omnes", een oude Middelnederduitse uitdrukking voor het plebs.

woud terecht te stellen, grote schatten te brengen en aan de goden te offeren. Hoe dikwijls heeft een beeltenis de ganse wereld tot dwaas gemaakt en mijlen ver gedreven? Was het niet een verzinsel[90], dat Lycurgus zei dat hij zijn wet van Apollonius had ontvangen? De ganse wereld, de wijzen in Athene, geloofden hem en zwoeren er een eed op om zich aan zulk een wet te houden als een heiligdom, totdat hij vertrok en aan Apollonius wederom raad vroeg of er niet meer of minder van te doen viel, en toen kwam hij wederom terug. Mocht in onze tijden de duivel ook door een beeld spreken (zoals hij te Bern door de predikers van München had aangevangen), dan zouden wij wel een toeloop zien en zou het opwinding en geloven worden. Nog lachen wij om de heiden wanneer men zulks over hen zegt en ons zo slecht behandelt. Wat niet een prachtig stuk dat Marcus Agrippa voor het oproerige gepeupel, het wilde dier, opstelde met een hoofs sprookje over buik en ledematen. Themistocles schrok de Atheners af met een lachwekkend verhaal over de dorstige vos en hongerige vlieg. Dat zijn wijze lieden geweest. Zij hebben de dwaasheid van het volk goed onderkend en waar het in ligt. Toen Sertorius, zoals Plutarchus schrijft, de barbaren bestreed, had hij een witte ree of hondje, dat hij eraan gewend had dat het als een hinde naar de vrienden rende en ze achterna ging. Daarop maakte hij het gepeupel wijs, dat het dier hem door de godin Diana was toegezonden, dat hem vele geheimenissen openbaarde, waaraan hij ook zijn wet ontleende. En wanneer hem bijvoorbeeld een zege door heimelijke boodschap verkondigd was, zei hij dat zijn wraak hem een zege had verkondigd, en zorgde er aldus voor dat het volk hem als god moest vrezen en eren.

Zulk een meesterstuk heeft ook Numa Pompilius met de Romeinen bedreven. Deze deed alsof hij nachtelijke gesprekken en beraad had met de godin Egeria, uit welke bewering hij zijn wet gaf en gebood. Minos, de koning der Kretenzers, deed zijn land geloven dat hij altijd in het negende jaar de bijzitter in de raad van Jupiter was, de opperste god, en daaraan zijn wet had ontleend. Daarmede trok en temde hij het gepeupel. Wat is er ooit voor een geloof opgestaan dat niet een grote aanhang heeft gehad? Wat heeft men zich ooit voor goeds voorgenomen dat niet door het gepeupel, als dwaas, bespot en belachelijk gemaakt is? En omgekeerd, welk onheil[91], oproer, dwaas bijgeloof heeft men zich in de wereld voorgenomen dat niet door het gepeupel een aanhang heeft gehad?

Thans over Priapus. Wat heeft men zich ooit iets ontuchtigers, dwazers voorgenomen, dan dat een maagd, een bruid, een naakt, schandelijk beeld op zijn ontblote schaamte moet zitten en het brute mannelijke lid een krans opzet? Nu heeft het gepeupel dat niet alleen als een goede toestand, doch ook als een godsdienst beschouwd. Voor welk beeld men dan openlijk te hoop is gelopen, de afgod ter ere, en met ontuchtige werken waarvan de natuur afschuw heeft, de god heeft gediend.

Over Priapus doet de Schrift geen melding, hoewel iets dergelijks genoemd wordt bij Ezechiël, 23. Wat een beeld van een naakte, ontuchtige man zo grof mogelijk toebereid, als ware hij een god der onkuisheid. Onder andere een van de aspecten van zijn godsdienst was, dat de eerbaarste matrones in de stad van zulk een beeld moesten gruwelen en de ontucht een krans opzetten. En net zoals men thans de bruid van tevoren naar de kerk voert, zo moesten alle bruiden aldaar gaan zitten op de schandelijke ontucht van dit beeld. Daar ziet ge wat de menselijke aard doet, wanneer die aan zichzelf wordt overgelaten, namelijk dat er niets zo schandelijk kan bedacht worden, of het gepeupel kan erdoor worden aangesproken, ook voor een godsdienst, wanneer men er slechts Gods naam aan hecht en de goede bedoeling veinst. O, hoe spoedig moet men voor zulk een godsdienst de wereld nog ompraten?

Hoe spoedig kan men iets (waarnaar het gepeupel het hoofd laat hangen), een drank maken, die de gewone man bevalt, zoals de raven of de adelaars bij een aas. Meent echter iemand dat de wereld niet meer zo dwaas en onnozel is, dan zeg ik tegen diegene, dat ik de massa zulke voorbeelden in onze tijden wel aantoon. Want hiertoe behoort, dat wij op vele vlakken de ouden overtreffen en dwazer zijn, zodat ik nauwelijks geloof dat die zich hadden laten ompraten en alzo dwaas maken.

Kortom, de wereld bevalt niets dan leugen, Psalmen, 4. Alleen die bemint en zoekt hij. Hetgeen niet vervalst is, geldt niet. In alle kwesties zijn spreken, handelen en de zuivere waarheid te grof en voor de wereld te ruw. Men moet ze voor het raadgeven bemantelen en alles in een kleur verven, willen ze erdoorheen slippen en voor de wereld geld opleveren. Kortom, het spoedig gelovige en lichtvaardige gepeupel kan het juiste niet dulden of lijden. Het moet de waarheid wurgen en logenstraffen. Wijsheid, 2; Hiëronymus, 18; Esa[92], 21, Mattheüs, 21. Ga daarom ver weg van de gewone brede, welgebaande

[90] "abentwr".
[91] "unfůr".
[92] Onduidelijk.

straten van het gepeupel en tot het lichaam het niet bevalt hoevelen[93], ja, hoe iedereen, wilt ge juist lopen. Want het gerecht, de gerechtigheid en wijsheid van de massa zijn Gods gruwel; het gejongleer en gelach en de ganse wereld Gods vijandschap. Jac.[94], 3. Wie omgaat met de massa, gaat met de duivel om en derhalve met Gods vijand. Want wat hij[95] bemint, is Gods gruwel en vijandschap. Degene echter die hem als ontuchtig verwerpt, is Gods beminde[96]. De leugen is dus niets anders dan het evangelie en de waarheid van de wereld, die ze altijd als Gods woord heeft bewonderd en aanbeden. Omgekeerd is de waarheid niets anders dan de leugen en ketterij van de wereld, welke laatste haar altijd als het woord van de duivel heeft gesmaad en gehoond. Ach, wie kan al het bijgeloof, de dwaasheid van het lichtgelovige, onstandvastige gepeupel (waarin geen verstand huist) vertellen, terwijl dat toch de dwaasheid zelf is en het ijdele dwaasheid is wat het veinst, looft en als heiligdom opwerpt, zodat men voor het wilde dier dat geen middel kent, zou gruwen. Ja, dat rondzwermt en met een zwerm ergens op neer smakt, of ergens vanaf valt en slechts met de karwats opgevoed en overmeesterd wil zijn. Doch ongenood en zeer vrij kan men zien, dat ze hetgeen pas in de hemel aanwezig is, spoedig in de hel werpt, zoals de Romeinen en vele koningen ervaren hebben, en ook Mozes, de profeten en Christus geschied is. Ook de apostelen, zowel als de handelingen der apostelen betuigen, dat wanneer de palmdag komt, de Goede Vrijdag niet ver weg is. Kortom, deze zwerm van het gewone volk is zo met elkander bevriend, dat hij zonder elkander niet vliegt en zich massaal bij een macht aanknoopt of ervan afkeert, zoals wij in het volgende oproer ervaren hebben.

Hij heeft niets anders nodig dan twijfel en koning die hem grootbrengt en met hem terneervalt of opstaat. Mozes heeft het ervaren, die nu eens God zelf, dan weer[97] een duivel en verleider moet zijn. Kortom dus, hoe dichter een leugen zich ergens bij bevindt, des te meer aanhangers hij heeft en des aantrekkelijker hij is voor het volk. Hoe dwazer een leer en geloof is (wanneer men het slechts een mond met Gods naam geeft), des te meer ze een leerling, toeschouwer en bewonderaar hebben. Het blijft een waar woord, dat de wereld vol dwazen is, Ecclesiasticus[98], 1. Die hangt dus een bord uit en het is altijd een zekere toetssteen bij alle filosofen geweest, dat datgene niets waard is, wat de massa goed bevalt. Daarmede kloppen de ganse Heilige Schrift en alle geschiedenissen. Merk liever het zeggen en doen van de gewone man op, en sla in de wereld acht op uzelf en merk uzelf op. Dan zult ge bevinden hetgeen ik zeg en moet met Salomo zeggen: Er is een groot aantal dwazen, en met zijn vader David: Er is geen verstandige op aarde. Psalmen, 14; Micha, 7. Wie echter met de wereld mee danst, kan de dwaasheid van de wereld niet zien, aangezien hij er zelf mee beladen is en erin zit. Echter, uitsluitend wie achter de dans staat, wordt gewaar hetgeen in de dans geschiedt. Doch wie toeziend is en achter de wereld staat, alleen hij ziet en bevindt hoe het toegaat.

Aesopus, de fabeldichter en zijn leven.

Aesopus uit de stad genaamd Ammorius in Phrygië, was een eigen knecht van zijn geluk, doch had een vrij, kunstrijk gemoed. Doch ver van alle lieflijke schoonheid. Hij had een spits hoofd, grote, uitpuilende ogen, een grote mond met een ingedrukte neus, kromme ribben, een dikke korte nek, was zwart, dikbuikig, gebocheld en krom. En hetgeen het ergste was, een langzame fluisteraar en onverstaanbare redenaar, die hem tot het knechtschap hebben gebracht.[99] Doch aan zijn gemoed was zozeer niets verzuimd, dat de natuur alles aan hem heeft gegeven wat het geluk aan hem verzuimd had. Ja, hij was een aan gemoed zo aardige, fraaie man, dat hij - hoe grof en wanstaltig hij ook van lichaam was - integendeel zodanig hoffelijk en adellijk van gemoed, deugd en zeden was, dat qua verstand niemand hem te na kon komen, noch in zijn levenstijd zo geacht werd.

Toen op een keer een buurman een hoeveelheid vijgen aan zijn heer ten geschenke gaf, waarvan hij zijn knecht had bevolen ze bij zich te dragen, ging deze met zijn medeknechten in beraad om de vijgen

[93] "und bisz bei leib nitt gesinnet wie vil". Onduidelijk.
[94] Onduidelijk.
[95] Lees: 'de wereld'.
[96] "holderstock".
[97] "ietz (…), eitz (…)".
[98] Ofwel: 'Jezus Sirach'.
[99] Hierna volgt: "gsehen mag werden", 'gezien kan worden'. Onduidelijk.

op te eten in naam van Aesopus, en hem de schuld te geven. Toen de heer thuis kwam, naar de vijgen vragend, was de goede Aesopus in het spel. Die moest de vijgen gezien de valse aanklacht van de knecht wel hebben opgegeten. Hij[100] werd ontboden[101] en men zocht de karwats. Daarop viel hij de heer ten voeten, vragend om uitstel, bracht terstond koud water, dat hij om te braken had toebereid, dronk het en gaf het aan zijn medeknechten. Daarop begon er gebraakt te worden. Aesopus braakte slechts water uit en een weinig spijs. De anderen wierpen de vijgen er gans uit. Vervolgens werden zij naakt behoorlijk geslagen en Aesopus werd zeer geprezen. Hij zou ook de tongriem voor zijn einde zijn kwijtgeraakt[102], en een lieflijke, hoffelijke redenaar zijn geweest. Daarop werd hij door de andere knechten (die hij vanwege zijn welsprekendheid pijn in de ogen veroorzaakte) aangeklaagd en in een dusdanige haat bij de heer gebracht, dat hij Zenas beval om hem te verkopen. Toen hij op de markt stond, veilde een koopman van Zenas ossen. Hij wees op Aesopus, zeggende: Ik wil al meteen niemand zoals deze. Toen hij hem namelijk zag, keerde hij, verwonderd wegens zijn gestalte, zich om, zeggende: Waarvandaan brengt ge deze helle-oven? Is het een blok of mens? Wanneer hij niet kon praten, hield ik hem voor een ingewand of opgeblazen slang, en met die woorden ging hij weg.

Doch Aesopus ging hem achterna, zeggende: Blijf hier, mijn koopman. Die sprak echter omgekeerd: Ga weg, gij stinkende slaafhond. Doch Aesopus sprak: Koop mij, beste koopman. Ik zal voor u geen nutteloos muildier zijn. Want hebt ge thuis kinderen die zonder onderbreking wenen, laat mij dan op hen passen. Ik zal voor hen als een spook[103], pop[104] of klepper[105] zijn, waarmede men de kinderen stil krijgt.

Daarop sprak de koopman lachend tegen Zenas die hem kwijt wilde: Hoeveel acht ge dat slechte vat waard? Die zei: Zo'n 3 heller[106]. De koopman trok direct 3 heller tevoorschijn, zeggende: Ik heb niets uitgegeven en niets gekocht. Toen hij hem naar huis bracht en naar Efese ook twee andere knechten naar de markt stuurde, liet hij ook Aesopus veilen. Hij fatsoeneerde de andere twee en stelde Aesopus ellendig in het midden tussen hen op. Daarop kwam er een filosoof, Xanthus, die, toen hij hen naderde, alle drie aanzag. Hij verwonderde zich over de zeldzame waar en de list van de verkoper, namelijk wat zijn bedoeling was, dat hij bij deze twee schone jongelingen deze andere lelijkerd en boerenknecht op de markt had gezet. Daarnaar gevraagd, sprak de verkoper:

Es müß einer den andern hinbringenn / förchtend er
möcht Esopū alleyn nit verkauffen / da fragt der kauff-
man den ersten vnnd andern was sie kündtenn / sie ant-
worten / alles / da lachet Esopus / den er nitt feylset noch

De ene moet de andere opleveren, vrezend dat hij Aesopus in zijn eentje niet kon verkopen. Daarop vroeg de koopman aan de eerste en tweede wat zij konden. Zij antwoordden: Alles. Daarop lachte Aesopus, die hij niet wilde hebben, noch aankopen. Daarop vroeg degene die hem kwijt wilde, of hij Aesopus wilde kopen, want hij achtte de andere twee wel een hoge som gelds waard. Hij[107] vroeg aan Aesopus wat hij was. Hij antwoordde: Zwart. Hij[108] sprak: Dat bedoel ik niet, doch waar ge vandaan komt. Hij antwoordde: Uit het lichaam van mijn moeder. Dat vraag ik niet, sprak de koper, doch op welke plek[109] gij geboren zijt. Aesopus antwoordde, dat hij niet wist of zij hoog of laag had gelegen. Zijn moeder had het hem niet verteld waar zij hem gebaard had. Daarop vroeg Xanthus verder wat hij kon. Daarop sprak hij: Niets, want mijn twee gezellen kunnen alles al en hebben voor mij niets overgelaten. Xanthus sprak verder: Wanneer ik u koop, wilt gij dan ook vroom zijn? Hij antwoordde: Ja, ook wanneer gij mij niet koopt. Wederom gevraagd, of hij ook zou weglopen, antwoordde Aesopus hem: Wanneer ik het wil doen, zal ik het u niet laten weten en u niet tot raadsman hebben, welk antwoord Xanthus bijzonder beviel, daarbij zijn verstand opmerkende, en hij sprak nog een keer: Ge

[100] Lees: Aesopus. Die was kennelijk zelf ook een knecht, feitelijk zelfs een slaaf.
[101] "auszgezogen".
[102] Mogelijk was hij letterlijk 'goed van de tongriem gesneden'.
[103] "Larue". Lees: 'larve'.
[104] "dock".
[105] "schletterlin".
[106] Volgens een tekst op Wikipedia zou het om '3000 dinarii' gaan.
[107] Lees: Xanthus.
[108] Wederom Xanthus.
[109] "in welcher statt", dus dubbel uitlegbaar, namelijk als 'stad' of 'staat/toestand'.

zijt echter zo lelijk en afstotelijk om aan te zien. Daarop antwoordde hij: O, filosoof, ge moet niet het aangezicht, doch het gemoed aankijken. Daarop betaalde hij de verkoper en nam Aesopus mee. Onderweg beduidde Xanthus hem voorop te lopen en niet stil te staan. Toen Aesopus dat waarnam wilde hij meteen achteraan lopen. Xanthus vroeg hem: Waarom? Hij sprak: Omdat gij heer zijt, en de natuur niet ter wille zult zijn en het ondertussen onderneemt dat ge het water laat lopen. Wat zult ge dan met mij, arme knecht, doen? Want wanneer ik zelf aan het werk wordt gezet, meent gij dan dat ik vliegende mijn uitwerpselen kan wegwerpen? Op een keer hield Xanthus een gastmaal. Hij liet Aesopus een linze koken. Die ging ermee bezig en toen die, zwemmend in veel water, goed gekookt op de tafel werd gezet, was er niet meer dan één enkele linze gekookt. Toen nu de heer hevig over Aesopus vertoornd raakte, sprak hij: Niet vele linzen, doch één linze heb gij mij gezegd te plaatsen en te koken. En toen hij later naar de slager werd gestuurd om het beste vlees te brengen, kocht hij een zeug, om daarna het slechtste te kopen, doch de honden en katten uitgezonderd, en bracht hij een tong. Daarnaar gevraagd, antwoordde hij, dat dat het beste en slechtste vlees was, waarmede men goed en kwaad uitvoert, land en lieden verlicht en verliest.

Zijn spreuken waren: Doe niet hetgeen berouwt en bedroeft. Schaam u niet te leren. Bij de Sami is hij vrijgelaten en met vrijheid begiftigd geworden vanwege zijn zinrijke verstand. Hij heeft de oorlog van Croesus tegen de Sami gestopt en de koning met het land verzoend. Licerus, de koning, liet voor hem een gouden zuil oprichten.

Deze zeer beroemde en bij het gepeupel gehate[110] man, heeft ten tijde van Cyrus geleefd en op hoffelijke wijze en goede opschudding de ondeugd gegispt, de deugd onderwezen, met hoffelijke gedichten en apologieën waarin hij de dieren met elkander handelend, sprekend en vechtend opvoert, waarmede hij te verstaan gaf, wat van ons daarin aan falen, gebreken en alle onvolkomenheden gevonden wordt. Niet alleen hetgeen aanleiding geeft tot berisping en gelach, doch ook hetgeen de zinnen scherpt en de zeden verbetert. Hij was een Griekse man en zijn fabels, eerst in zijn taal beschreven, zijn door Romulus in het Latijn aangewend. Hij reisde door Griekenland en kwam naar Delphi, waar hij niet met eer ontvangen werd. Na vele heilzame leringen werd hij van een rots gegooid, welke onschuldige dood spoedig daarna met grote pestilentie te Delphi gewroken is geworden. Zijn fabels zijn nog voorhanden in het Grieks, Duits en Latijn. Zulk een kunstzinnige avonturier zou ook Markolphus zijn geweest, ten tijde van Salomo, over wie ook een boekje niet zeer ongezouten rondvliegt.

Democritus van Abdera, de wonderbaarlijke filosoof.

Over het gelach van Democritus en het geween van Heraclitus is bij de geleerden een spreekwoord ontstaan, namelijk dat wij, wanneer wij iets willen berispen, zeggen het gelach van Democritus waardig te zijn, of de klaagroep van Heraclitus. Hij stak zichzelf beide ogen uit, zodat hij de ellende der wereld niet zou aanzien, opdat hij door het zien niet volvoerd in zichzelf bleef, het ganse zicht hem zijn gedachtenis niet zou ontnemen en hij over goddelijke dingen kon nadenken.

Hij gaf zijn vaderlijk erfdeel (dat zo groot was - wanneer men Aulus Gellius moet geloven - dat zijn vader voor het ganse leger van de machtige koning Xerxes gemakkelijk een maaltijd met tien maal honderdduizend soldaten bereidde) voor het algemeen nut van zijn burgers, voorwendende dat hij liever in armoede vrij was, dan met geknechte zorg om de rijkdom bekommerd was. Tertulianus stelt, dat hij zichzelf verblind had omdat hij de vrouwen zonder begeerte niet kon aanzien. Een andere reden stelt Isidorus in Boek 8 van de Etymologiae. Iemand, Liberius, zou de zwarte kunst na Zoroaster vermeerderd en uitgebreid hebben. Seneca betuigt, dat de keizer hem veel marken aan goud had gegeven, die hij lachend wegwierp, zeggende: Het verwondert mij dat gij zo dwaas zijt, dat gij onderneemt wat ge met uw ganse rijkdom niet vermoogt, namelijk mijn gemoed van het juiste afkeren en de vrijheid en knechtschap verwisselen en omdraaien. Over zijn standvastige en onbeweeglijke gemoed schrijft Tullius in Tuscalanae Disputationes[111]. Toen hij in handen van zijn vijanden viel, smeekte hij niet en weersprak ook zijn marteling niet. De smadelijke woorden beschouwde hij als gemeden, zoals Seneca bij Lucillius in het 95e epistel aantoont.

---

[110] "unmär".

[111] "in Tuscu. fragen". Lees: 'De vragen van Tusculum'.

Hij sprak gewoonlijk opgewekt en getroost. Gevraagd wat hij zich getroostte, antwoordde hij: De onschuld en mijn geweten. Hij noemde het een dwaas iets om de kwaadsprekerij van een schandelijk iemand te vrezen, want door een eerloze kon niemands eer onttrokken worden. Doch door hem aangevallen te worden, was lof waard. Seneca schrijft bij de genoemde passage dat onder andere ook dit zijn spreekwoord was geweest: Eén is mij als een volk; een volk is mij als één. Hij gaf Isocratus de leer, dat de pols samen met het hart bewogen wordt. En zoals de begeerte van het lichaam zich uit, zo uit zich ook de pols.

Op een keer zat een boer zwijgend in een herberg. Toen zei hij tegen hem: Dat hebt gij niet van uzelf, doch van de geleerden.

Hij begaf zich in een tuin bij de stadsmuur, om de aard der dingen te beschouwen en (zoals Tullius zegt) opdat hij des te hogere en verhevener gedachten mocht hebben dan van al het gedoe[112]. Zijn spreekwoorden en oordelen waren ook: Parsimonia ingens vectigal; sparen is een grote maatstaf, want met spaarzaamheid[113] heelt[114] men als met een artsenij de nooddruft en armoede.

Karig zijn, eerlijk in het zijne, is beter dan veel gewinnen met de schade van een ander. Hij leefde 311 jaar voor de geboorte van Christus, zoals Eusebius aanduidt, en stierf 109 jaar oud. Laberius schrijft, dat hij een ijzeren schild had opgesteld naar[115] de zon, en aldus in de glans van de weerschijn van de zon zijn ogen gewillig gefixeerd had, zodat hij verblind werd, opdat het ronddwalen der ogen niet het oog en licht van het gemoed verblindt, aangezien niets méér gedachten oproept, vasthoudt en wegvoert van het gemoed dan het gezicht. Diogenes zegt in Boek IV dat hij de rede een schaduw der werken had genoemd. Hij had ook gezegd, dat de uiteindelijke reden voor alle dingen die wij doen, aan de kant moet worden gezet, opdat wij boven alle toeval en geluk verheven zijn en onverstoord tot de rust van ons gemoed komen, en dat hij door geen aandoening, liefde, vrees, afval, bijgeloof, haat, treuren, vreugde, et cetera, bekommerd en gevangen werd.

Over het lachen van Democritus.

Democritus van Abdera, de voortreffelijkste filosoof die in zijn tijd de zon overscheen, liet aan zijn burgers na, zoals vernomen is, hetgeen hij had; wat voedsel en een klein en inkomen uitgezonderd, en begaf zich in een woestenij niet ver van zijn vaderland, om over de dwaasheid der mensen te lachen, door welke ongewone daad zijn medeburgers meenden, die hem vanwege zijn goede daden zeer liefhadden, dat hij van zijn zinnen beroofd was. Zij stuurden hem naar het eiland Coo en lieten de beroemdste arts komen, Hippocrates, die in die tijd leefde, om Democritus wederom tot zijn verstand te brengen. Toen die kwam, onder snel zeil en gelukzalige loop, werd hij met grote zorg en vrienden door de burgers van Abdera ontvangen en opgenomen (want zij deden bijzonder hun beklag bij hem en mochten hem buitengewoon, zowel vrouwen als mannen, jong en oud). Zij brachten Hippocrates op zijn verlangen spoedig naar de stad, naar de plek alwaar Democritus woonde, hem nalopende met algemeen geween smekende: O, Jupiter, koning, hulp en raad. Daarop bleef het volk op de berg waarvandaan zij de woning van Democritus in het tal konden zien; toonde Hippocrates Democritus in het tal, zittend op een steen onder een boom, in een grof gewaad, duf, bleek, woest, met ongeschoren baard. Aan zijn rechterzijde stroomde een zacht bruisend beekje. Op die plek waren ook vanzelf gegroeide wijnranken, zeer scheutig. Hij ging beschouwend heen en weer. Daarna ging hij weer zitten en schreef. Zo nu en dan stopte hij en nam zijn hoofd in zijn handen. Er lagen veel in stukken gesneden dieren naast hem, waarvan hij de aard en wijze onderzocht. Dat alles zagen de burgers en meenden dat het een aanduiding van zijn dwaasheid was, het allermeest omdat hij om alles wat men sprak of deed, zowel het goede als het kwade, lachte. Om het goede, omdat het een schijn was en niet echt goed; het kwade, omdat het op zich als een dwaasheid het lachen waard was. Een van de toekijkende burgers huilde klagelijk als een vrouw over een gestorven zoon. Toen Democritus het hoorde, schudde hij het hoofd en lachte om haar, als spottend. Daarop spraken de burgers tot Hippocrates: Kijk hoe de mens van zijn zinnen beroofd is. Hij weet niet meer wat hij doet.

---

112 "gethumb". Vertaling onzeker.
113 "gnauligkeyt".
114 "büsset".
115 "gegen".

Daarop steeg Hippocrates naar beneden, om zijn ziekte grondiger via zijn praten, gedaante en de beweging van zijn lichaam te ervaren. Hij[116] begroette hem, hij dankte hem en vroeg hem te gaan zitten in een groene stapel loof. Hij vroeg wie hij[117] was. Toen hij de naam vernam, kende hij hem vanuit beroemde mare zeer goed, en vroeg hem waarom hij tot hem was gekomen en wat hij verlangde. Hij antwoordde: Dat ik u, wijze man zie. Dat hij, zei hij, zich over zijn dwaasheid op de hoogte kwam stellen vanuit zijn spreken.[118] Hij zweeg. Hippocrates vroeg hem wat hij schreef. Hij antwoordde: Over de dwaasheid en onzinnigheid der wereld, wat die zijn, hoe ze in de mens groeien en hoe men die moet genezen. Hippocrates zei: O, Democritus, gij spreekt en doet wijselijk. Daarom acht ik u zalig, dat ge u in zulk een rust daartoe begeeft, die wij niet kunnen genieten. Want de velden, vrouwen, kinderen, afwisseling van ziekte, sterven, knechten en dienstmeisjes en dergelijken laten ons in de steek. Daarop hief Democritus naar zijn gebruikelijke gesprekken aan te lachen, zodat hij Hippocrates meteen rood van schaamte maakte. Gevraagd waarom hij lachte, of hij onjuist had gesproken, lachte hij nog erger. Degenen van Abdera die dat van verre zagen en hoorden, sloegen hun handen tezamen. Sommigen trokken zich de haren uit. Hippocrates vroeg hem nogmaals naar de reden van zijn gelach, of hij verkeerd had gesproken en zich wist te verbeteren. Daarop begon Democritus te spreken: Ik lach, omdat ik onderken hoe wij mensen ons met grote arbeid bemoeien met dingen die de moeite niet waard zijn. Wij onderzoeken en doen werken die niet lof, doch gelach waard zijn. En de onzinnigheid is des te groter dat niemand het onderkent. Derhalve lach ik om het werk van de mens, die in al zijn aangelegenheden zich kinderlijk met onnutte en schadelijke kwesties bemoeit en zelfs afbreekt. Want hij doorloopt de alleruiterste hoeken der wereld uit begeerte om meer te verkrijgen, opdat hij zilver en goud heeft. En hij krijgt er nooit genoeg van en mag zich niettemin zonder schaamte rijk en zalig noemen. Thans doorgraaft hij met de handen van zijn knechten de afgronden der aarde en stijgt als balorig van het leven levend in zijn graf, in de bergen onder de aarde.

Thans gaat hij met uitgegraven goud beladen eruit met bleek aangezicht, halfdood, in welke arbeid sommigen vervallen en met ontijdige dood vertrekken en worden weggenomen.

Sommigen, tot zulk een arbeid langer bedwongen, vergaan, het ganse leven gepijnigd in de aarde van hun moeders, slechts goud en zilver zoekend; doorklauwen de stof, vermoeien alle elementen, doorgraven onze moeder aarde, hopen overal het zand op, slaan de schollen kapot, ontweiden hun moeder als een vijandin, en wanneer zij die verwonden, treden zij die steeds met voeten, schepen over de zee tot aan de Zuilen van Hercules aan het einde der wereld. Zij begeven zich onrustig in alle gevaarlijkheid, alleen vanwege ongewisse rijkdom, die zij met veel angstig weeklagen wederom verliezen en moeten achterlaten. Ik zwijg er maar over, dat velen deze nimmer gebruiken wanneer zij hem verkrijgen en alleen hun ogen daarmede een genoegen doen; er alleen mee omgaan om te schertsen, of anderszins slecht toepassen, zodat zij het met grote schade gebruiken tot hun eigen ongeluk. Zorgt het niet voor gelach dat de mensen hun eigen ongeluk aldus hollend najagen? Zij graven naar de verborgen aarde; de openlijke versmaden zij, met voeten tredend. Menigeen martelt zichzelf en zwoegt opdat hij tot heersen machtig wordt. Hij verlangt ernaar een hoofdman en legerleider te zijn tegen zijn eigen vaderland, onder het wagen van lijf en leven, om een kleine vergankelijke eer. Hij kan van het spel niet slapen, hij heeft een geslachtsziekte en kan niet op één plek blijven, loopt door sneeuw, regen en wind als een hert in de bronsttijd. Sommigen kopen een hond, verdoen hun dag met jagen, veel meer in de zaak zettend dan immer te gewinnen mogelijk is, alsof het iedere dag vangdag was. Hij vist met gouden netten. Sommigen trouwen ongelukkig en worden door hun vrouw bezeten. Sommigen worden door hun knechten beheerst. Hij[119] verbouwt waarvan hij niet weet dat het eruit moet. Hij verluiert zijn dag. Sommigen worden oud en grijs boven hun boeken, slechts opdat zij zich een naam scheppen, zodat zij als een unieke Feniks met de vinger worden gewezen. De liefde voor de wijn betovert hem, zodat hij door deze verworpen wordt. Sommigen zetten het ene huis aan het andere totdat zij niet verder kunnen, en trekken vele velden naar zich toe, omdat zij anderen willen beheersen. En toch kunnen zij geen heer over zichzelf zijn. Sommigen huwen met spoed, doch scheiden spoedig weer van degene die zij voordien beminden. Die haten zij thans. Zij krijgen kinderen die zij slecht opvoeden en naderhand onterven. Is dat niet dwaas en het lachen waard?

---

[116] Lees: Democritus. Lastig te zien wie aan het woord is.
[117] Lees: Hippocrates.
[118] "das sagt er sein thorheyt zuerkündigen." De zin loopt niet goed.
[119] De tekst wisselt voortdurend tussen enkelvoud en meervoud.

Ja, een ware onzinnigheid. Dezen strijden en ruziën met elkander, genen doen heimelijk hun koningen wat aan. Dezen zijn weerspannig jegens hun ouders, velen worden moorddadig, velen kopen velden. Dan verkopen zij wederom de vruchten van de velden en nemen het geld. Zij begraven en verbergen dat wederom met grote zorg onder de grond. O, in welk een grote wenteling worden diegenen gekweld die geen geld hebben, laat al het goede dat hij[120] zou kunnen doen, achterwege, ziet er alleen op dat hij geld verkrijgt, zoveel hij kan. Wanneer hij het heeft, geeft hij het tot zijn schade uit, of verbergt het zonder nut. Zulk een angst waarin de mensen verwikkeld zijn, wanneer ik dat zie, breek ik in groot gelach uit en kan ik niet stoppen met lachen. De vijandelijke mensenkinderen beoorlogen hun broeders, vechten met hun buren, volgen hun ouders niet, en dat alles om vergankelijke goederen waarover geen mens een heer is, slaan elkander onredelijk tot de dood en verachten het helpen van hun vrienden en buren. Dode dingen als tempels en beelden versieren zij bovenmate, geven al hun goederen voor geschilderde en gebeeldhouwde afgoden, alsof zij met hen spreken. En die goed spreken, haten zij. Die op het land handelen, verlangen dikwijls de zee. En omgekeerd, die op de eilanden wonen, verlangen dikwijls het land en verkeren alle dingen naar hun verlangen. Niemand heeft genoeg aan zijn geluk. De burger verlangt een boer te worden, de boer edel. De kromme haat de rechte[121], de treurigen de vrolijken, de kreupele de rechte[122], de slechten de vromen, de schandelijke en vermakelijke de ernstige. En wanneer zij hun mannelijkheid bewijzen in de oorlog, worden zij toch dagelijks overweldigd en getemd. Ik zwijg maar over de blindheid en duisternis van het gemoed waaruit dit alles voortkomt. Want terwijl de ogen van hun gemoed verblind zijn, voeren zij hun leven zonder raad. Hoe moet ik dan mijn lachen inhouden, wanneer zij hun dwaasheid niet inhouden en toch de ene de andere uitlacht? Die nuchter meent te zijn, lacht wie dronken is uit, terwijl hij toch in veel meer ondeugd verdronken is. Sommigen versmaden de overspelige, die een veel groter gebrek heeft. Sommigen lachen de scheepslieden uit, sommigen de boeren, die zelf veel waardiger waren om uitgelachen te worden. De ene nar en onzinnige bespot de andere, want in kunsten en werken zijn zij elkander tegengesteld.

Daarop sprak Hippocrates: O, Democritus, gij hebt waarlijk genoeg over het lachen gesproken. Hoe zit het echter met het huiselijke, burgerlijke en gerechtshandelen, waarmede de mensen moeten omgaan? Die legt ons een noodwet op, aangezien de natuur de mens niet voor nalatigheid en luiheid, doch om iets te bewerkstelligen, gebaard heeft. Nu kan echter wegens de duisterheid der kwestie het verstand niet altijd de val voorkomen, aangezien het geluk zo glibberig is en de mens dikwijls tegen zijn hoop overijlt, hetgeen hij niet kan voorkomen. Daarom is uw gelach over iets dergelijks bijna niet gepast. Daarop antwoordde Democritus: Gij zijt waarlijk van langzaam begrip, mijn Hippocrates, dat gij het toeval vanuit de onwetendheid wilt afmeten en verontschuldigen, en de wijze de knecht van het geluk maken.

Want betreffende de dingen die gij zegt, wanneer zij een goed verstand navolgen, verlossen zij zich gemakkelijk van alle angst en onderdrukten zij mijn gelach. Wanneer zij echter in deze kwesties onzinnig verblind worden, ontbreekt het hun aan de ordening van de beweging van het ware verstand en overleg. Want degene die altijd overal op let, wordt niet door ongeluk bedroefd. Deze ijverig dagelijks toevallende verandering van het geluk, toont eenieder genoegzaam waarmee hij zich moet voorzien, zodat hij daarvan een heer is, uitdagingen niet vreest en zijn zwakte geen vreugde laat maken. De mensen echter die door de omstandigheden bewogen worden en zonder zorg aan het geluk hangen, die moeten neervallen, juist dan, wanneer zij het meest vast hopen te staan.

Van hen zijn er ook velen die deze heldere kwesties net als door een dikke wolk zien. Doch terwijl zij het lange leven der mensen voor ogen spiegelen, wordt toch de scherpte van hun gezicht meer verduisterd door de kwesties die toekomstig zijn, en valt de verderfelijke begeerte slechts op hetgeen tegenwoordig is.

Deze en dergelijke dingen veroorzaken mijn gelach. De dwaze mensen ontvangen dagelijks van meet af aan en onvoorzien de straf voor hun slechtheid, namelijk kwade begeerte en geweten, gierigheid, vijandschap, ijdelheid, bedrog, nijd, vreugde, ongenoegen en ook andere armoede, waarvan het moeilijk is om het allemaal te vertellen. Alle pijnigen ze de mens, zelfs zo, dat de zonde voor henzelf boete en straf is.

---

[120] Wederom onduidelijke onderwerpsvormen.
[121] "den schlechten".
[122] "den geraden".

En opdat ik alles bij elkander zeg, de onwetendheid heerst overal, waaruit de mensen zich verstouten om elkander bedrieglijk te vangen. En mochten zij al de deugd kennen, gebruiken zij die altijd voor iets ergs. Vandaar dat zij altijd door hun armoede en begeerte worden afgevoerd en de wellust en de leugen navolgen om de zwakkeren te verachten. Dat blijkt het meeste uit het feit dat eenieder meent meer te weten dan de ander, en de een andermans onwetendheid gispt, terwijl het hemzelf ontbreekt aan innerlijk gezicht en gehoor, welke twee het nodigste zijn in de mens om toekomstige dingen te beraden en te beoordelen, zodat hij zich dikwijls bezwaard heeft. Hierin verwikkelt hij zich steeds weer. Degene bij wie thans een scheepvaart verkeerd valt, gaat over een korte tijd wederom scheep. Die de velden tot braakland laten liggen, bebouwen die spoedig wederom. Degenen van wie de vrouwen sterven, nemen spoedig andere. Die hun kinderen met klagen begraven, verwekken spoedig andere. Die vrouwen hebben, waren ze gaarne kwijt. Allen wensen de ouderdom te bereiken. Daarna kraken ze die af. In de raad van geen enkele stand blijven zij bestendig. De koningen en vorsten loven het lage, zorgeloze leven. De gewonen grijpen naar de kroon. Die met handelen zijn beladen, verheffen met grote lof zowel de luien als de zekeren, en wederom loven de luien de bezigen. De rijken zetten in voor het moeiteloze leven. De armen bevalt het rijke leven, wanneer dat naar hun mening genoeg heeft. Doch het leven van berouw, dat zuiver en zonder fout is, dat wil niemand leren. In het wederwaardige leven dat hard en scherp is, lopen zij allen met gebogen hoofd en hijgen niet anders dan degenen die door vijanden gejaagd worden. En die de eersten menen te zijn, zullen de laatsten blijken te zijn. Sommigen pijnigt het onverzadigbare gebrek der gierigheid, sommigen het ongeneeslijke euvel der hovaardigheid en de weelde des levens. Sommigen vallen geweldig met een storm in de onkuisheid, sommigen siert de begeerte der glorie, sommigen hebben - zoals gezegd is - grondvesten en verheugen zich erop te bouwen, en berouwen reeds spoedig hun voornemen. Die verdraait het recht en de vriendschap in haat, uit de wortel der gierigheid, die de aanvang van alles is. En wanneer zulks geen onderscheid kent met het spel der kinderen die niets met raad, vanwege hun kinderlijkheid - doch slechts hetgeen hun goed bevalt - doen naar hun begeerte, hoe kan ik dan mijn lachen achterwege laten en tegenhouden, aangezien dit kinderspel ook door de ouderen wordt bedreven en evenzo met hetzelfde narrenwerk wordt omgeven, ja, die welke door de onverstandige dieren werden overwonnen, want degenen die hun begeerte genoegdoening geven, berouwen die een tijdlang en verschaffen niet het overige[123]. Geen leeuw heeft ooit goud in de grond begraven. De beer heeft net zolang dorst tot hij zich met water verzadigt. De wolf slikt tot hij vol wordt. Dan heeft hij er berouw van. De leeuw paart. Na de vervulling zoekt hij niet meer. Wanneer de stier genoeg eet, gaat hij van de weide af. Wanneer echter de mens zich vult, zijn voor hem dag noch nacht genoeg en alle elementen die hij daarom zoekt en nastreeft voor kleinodiën en leer.[124] En zo hij verzadigd daar ligt, tracht hij spoedig naar een ander vulsel. Ja, ook verzadigd neemt hij ten overvloede nog meer tot zich, waarmede hij zich niet alleen overvoert, bezwaart en krenkt, doch dikwijls doodt en tot een ontijdige dood voert. Moet ik niet om de mens lachen die zijn schip zo zwaar maakt en daarna de ondergang beweent? Moet ik niet lachen om deze en dergelijke dingen, o Hippocrates? Ik zou voorwaar willen, dat ik voor het euvel zijn artsenij kon vinden, doch het helpt niet of ge Paieonische artsenij[125] aanwendt. Het gebrek huist overvloedig in de mens, die vanaf de aanvang vol mankementen en gebreken is. Ten eerste een onnuttig kind, daarna een dwaze jongeling, die door voortdurende aansporing door zijn aanvoerders aangevuurd, niets lofwaardigs van zichzelf doet. Daarna een verhitte vrijgezel, vervolgens een hovaardige, eerzuchtige man. Ten slotte een gierige, dwaze, armzalige oudere, die aan goed niet meer bijeengegaard heeft, dan hetgeen hij het minste nodig heeft, en reeds met één voet in het graf staat. Aldus werd het ganse leven zonder verstandigheid doorgebracht. Sommigen zwellen op van toorn, sommigen beijveren de echtbreuk, sommigen begeren de goederen van anderen, sommigen verbruiken wat hun onnuttig is en alles gaat zijn weg zodanig, dat er niemand is die nog naar de wijsheid vraagt en naar de vrijheid der gerechtigheid omziet. Moet ik dan niet lachen?

O, mocht mij toch de macht gegeven zijn om alle huizen van boven te openen en hetgeen daarin geschiedt, aan eenieder aan te duiden. Dan zoudt ge zien, dat sommigen van gevuldheid de buik spannen, sommigen veel wijn opslorpen, als wilden zij zich ten dode zuipen, braken, de maag

---

[123] "stellen nicht nach übrigem". Onduidelijk.
[124] Onduidelijk.
[125] Naar Paeion, de Griekse god der geneeskunde.

omkeren[126], omvallen[127] en kotsen, et cetera. Sommigen van verdriet beangstigd, sommigen uit verveelde sloomheid versmacht in een zetel neerploffen, zuchten en weeklagen, meer dan een boer achter de ploeg, sommigen gif toebereiden, heimelijk wraak uitoefenen, sommigen vrolijk zijn. Nu eens treurt degene die met zijn vrouw ruziet, dan weer een ontrouwe huisgenoot zien, voor die een bedrog bedenken. Genen krenkt de afgunst, deze overvloedige vreugde; gene wordt beheerst door een angstige vrees die niemand hem aandoet, deze vlucht, opdat niemand hem naloopt; deze martelt zijn geweten. Ge zoudt vinden en zien, degene die zich uit hovaardigheid opsiert, rolt en struikelt bekommerd in zijn gemoed op een lui bedje rond, in alle leugentroep. Die werkt angstig om te winnen. Sommigen zwemmen in wellust, de anderen ziet men van de honger gans mat worden.

Sommigen hebben hun goed begraven, die met ziekte, die met armoede beladen, die met een kwaad wijf, die met ontuchtige kinderen, die met ontrouw huispersoneel bekommerd zijn. Het zorgen, wenen, huilen, wiegen, ruziën, spreken, klagen, schelden, vliegen, doen zich tegoed[128], woeden, vreten, zuipen, slapen, is onder alle daken het fraaiste spektakel en het dagelijks brood.

De anderen minachten hetgeen zij bezitten en grijpen met angst heftig naar het toekomstige geluk en de hoop, waarmede zij ook het huidige verliezen. Sommigen onbeschaamd, taai, bodemloos, lui, balorig, sommigen kleinmoedig, moedeloos, sommigen trots, overmoedig ongelegen, sommigen gezwollen en vol bijzondere mening en eigenliefde. Ondertussen hebben sommigen hun zorg met honden, paarden, gehouwen beelden, schilderijen, edelgesteenten, gezantschappen, geweren, harnassen, sommigen met hoger geplaatste geestelijkheid, sommigen met houwen en steken, velen met roof. Dezen worden door groot misbaar gevoerd, de ene naar het scheepsgevecht, de andere naar het gevecht op het land; gene op de akker, deze op het danshuis, de andere op het raadhuis om te procederen[129]. En eenieder loopt zijn gevoelens achterna, gene daarheen, deze daarheen, want zij worden aldus door hun gevoelens net als het vee geregeerd. Die holt naar de wellust, die naar de luiheid, die naar zuipen en onmatig leven, die wentelt zich in hoererij. Sommigen doen niets anders dan dat zij de ganse dag zittend de nar uithangen en zijn grotere narren dan dezen, aangezien zij met veel andere, ergere ondeugden behept zijn. Dit en soortgelijk ongeschikt en onverstandig gedrag der mensen, zo ik het aanzie, o Hippocrates, kan ik waarlijk het gelach niet onthouden. De kunst der artsenij is hun ook weinig aangenaam. want zij zijn gewoonlijk ongewillig die te volgen. En zo de zieken genezen, zeggen zij de goden dank, of het geluk. Ik heb zelfs gehoord, dat uw kunst hun bijna schadelijk is geweest, vrij uitten[130]. Ik weet niet uit nijd of ondankbaarheid. De wijsheid noemen zij een onzinnigheid. Sommigen die van kwade aard zijn, haten ook degenen van wie zij goeds hebben ontvangen. Sommigen die heilloos en ontuchtig zijn, dragen vergeefs onverschuldigd vijandschap uit louter nijd en slechtheid jegens degenen die bekwamer zijn. Hun oordeel ligt slechts in zondigheid en niet in verstand of vernuft, en al weten zij het goed, willen zij het toch niet weten, noch bekennen. Sommigen worden dikwijls tot het goede bewogen, doch vanwege het tijdelijke goed, of om de spot en het geklap der mensen te ontvluchten, wordt deze neiging verheimelijkt en komt niet op. Leer daarom lachen, mijn Hippocrates, aangezien er bij de mensen geen kennis van het ware is, doch overal dwaasheid, ja, overal zijn dwazen. En toen hij dat gesproken had, lachte hij. Daarop bedacht Hippocrates dat hij een god zag en hoorde en sprak: O, mijn grote Democritus, ik zal voorwaar grote gaven uit uw arme herberg naar mijn vaderland brengen. God behoede u. Ik zal terugkeren als een uitroeper van uw lof, naar Kos[131] en mij gans veranderen. Daarop stond hij met dank op en keerde ijlings naar de Abderiten terug, die op de voorgenoemde heuvel op hem wachtten en sprak: O, gij mannen van Abdera, ik zeg u gans grote dank om uw afvaardiging, want ik heb Democritus gezien, de meest wijze man. Alleen hij kan wijs maken. Dit epistel heeft Hippocrates in het Grieks aan zijn vriend Damagetus geschreven.

---

126 "undewen".
127 "koppen".
128 "weschen". Vertaling onzeker.
129 "zu schrannen".
130 "frei fürgaben". Vertaling onzeker. Heeft vele betekenissen, waaronder 'aanvoeren'.
131 "Coum".

Over Crates, de filosoof.

Crates, een filosoof uit Thebe, een meester van Zeno, wierp (zoals St.-Hiëronymus zegt) een grote buidel[132] met goud in het water, zeggende: Ga van mij, gij slechte rijkdom. Het is beter dat gij door mij, dan dat ik door u verdronken wordt. Hij meende, dat het hem niet mogelijk was om voor het geld en de filosofie te zorgen. Een jongeling zag hij in zijn eentje lopen en met zichzelf praten. Tot deze sprak hij: Hoed u, opdat ge niet met een schalk praat. Lees daarover Diogenes Laertius, en Plutarchus in 'Vita Cratis'.

Arcephilas, een natuurlijke meester en stichter van de Academische Sekte.

Arcephilas, bij wie de Academische Sekte aanving, had een arme, zieke vriend, die uit schaamte hem zijn armoede niet durfde te onthullen. Voor deze legde hij heimelijk een zakje met geld onder zijn bekleding, opdat de beschaamde vriend dit geld als een vondst, en niet als een gift zou gebruiken, zodat hij niet gezien werd en hem voor de gift bedankt werd. Er was op een keer een oploop tegen het gewone nut van de Lacedaemoniërs bij nacht. Daarop vaardigde hij ogenblikkelijk de wet uit, die verbood om de misdadigers straf of boete op te leggen.[133] Aangezien echter de schuldigen aan het oproer gevangengenomen en gedood waren, beval hij ogenblikkelijk dat men zich wederom streng hield aan een wet van Licurgus om niemand te doden, zeggende dat de nood geen gebod kent, en vrij was van alomvattende wetten.

Misosternon, de filosoof.

Deze filosoof zegt (zoals Laertius aantoont), dat men de dingen niet uit de woorden, doch de woorden uit de dingen moet zoeken. Iemand trof hem aan, in zijn eentje lachend. Hij vroeg hem waarom hij lachte. Hij antwoordde, omdat ik alleen ben. Want bij de mensen zou mij het lachen vergaan en ontnomen worden, omdat ik niets dan ontrouw, valsheid en al het slechte bespeur en zie.

Over het leven van Socrates, de natuurlijke meester.

Socrates van Athene, zoon van de steenhouwer Sophroniscus, een leerling van Anaxagoras en daarna van Archelaos, doch een meester van Plato, die - aangezien hij een scherp en zinrijk verstand had en zag dat de fysica, de welsprekendheid en de verkondiging van de natuur (waarop iedereen zich baseerde[134]) zonder wijsheid en deugd niets waard was - de natuurkundigen en de veel zwetsende sofisten (die al het menselijk wezen in veel geklets en woordenstrijd van de natuur zetten[135]) zeer heeft bespot. En toen hij pas zag dat deze onachtzame kunst door iedereen verlaten werd, heeft hij zich aan de filosofie en zedelijke, burgerlijke kunst, de ethica genaamd, gewijd en hoe men vreedzaam land en lieden regeert, goede ordening en wetten maakt, opdat een weg naar de deugd en het burgerlijke leven wordt toebereid, omwille waarvan hij door Anytus, de rijke; Meletus[136], de dichter; Lycon, de redenaar, benijd en heftig bij de Atheners werd aangeklaagd, toen hij de eiken, honden en reebokken, die de Atheners als goden vereerden, belachelijk maakte en de jeugd met zijn leer verleidde. Derhalve werd hij voor het gerecht gedaagd, en toen hij te krachtig en standvastig antwoordde, is hij ter dood veroordeeld en met gif in de kerker terechtgesteld. Zodra het Atheense volk met de raad de onschuldige dood vernam en ook over de valse aanklacht bericht werd, heeft het zodanig over zijn dood gerouwd, dat het sommigen van zijn aanklagers doodde, sommigen ten eeuwigen dage de ellende

---

[132] "birde". Vertaling onzeker.
[133] "die gesatz / welche verbotenn von den übelthätern straff oder peen zu nemen".
[134] "lag".
[135] "von der natur setzten". Onduidelijk.
[136] "Melisso".

in zond om het verboden land te mijden[137], doch ter nagedachtenis aan Socrates een gouden beeld in de tempel oprichtte. Deze heeft, zoals Creto zegt, de wijsheid van de hemel afgedwongen en in de steden neergezet, in de huizen gebracht en gevangen, opdat de lieden tussen goed en kwaad onderscheid maakten en begonnen te vragen over goede en slechte dingen, zeden en leven. Hij had de allerheftigste vrouw, Xantippe genaamd, bitterder dan de dood, waardoor hij thuis geduld en afzien leerde (zoals hij aan iemand, daarnaar gevraagd, antwoordde), zodat hij buiten bij de mensen gewend kon nageven en over het onrecht zedelijk en thuis afgericht, kon zwijgen. Daarom is hij niet alleen qua oordeel der mensen (in wier ogen hij door velen een dwaas werd geacht), doch ook door het zeggen van Apollo de allerwijste geacht geworden. Hij was ook een uitbundig redenaar, die voor het eerst, zoals Favo zegt, met zijn leerling Aeschines[138] het veld der redekunst - en om wijsheid - tot in de ouderdom de aardbodem doorkruiste. En hoewel hij de allerwijste was, meende hij toch dat hij niets kon. Het was zijn gebruikelijke spreekwoord, dat hij dikwijls placht te herhalen: Slechts dit weet ik, dat ik niets weet. Hij was ook wonderbaarlijk kuis, deugdzaam en rechtvaardig. In zijn zegel stond, zoals men zegt, gegraveerd: Een vriend der mensen is hun wijsheid, doch de vijand der mensen is hun dwaasheid. En die vele anderen leerde wat het ene is: Ge moet zijn, zoals ge gezien wilt zijn. Aangaande een vreemd beroep en vreemde zaak moet ge ook toezien dat gij het uwe niet vergeet. Toen iemand gevraagd werd hoe hij over Socrates dacht en waar hij hem voor aanzag, vertelde hij voor zijn leerlingen hoe hij uit zijn fysionomie en gestalte direct zag, dat hij een grove, onwaarachtige, eerloze, leugenachtige, vraatzuchtige, onkuise, onbekwame, dwaze mens was, en dat ook naar zijn filosofie was, doch hij werd door zijn leerlingen en toehoorders daarom aangevallen, alsof hij niet juist had gezien en zijn kunst[139] foutief was. Daarop sprak Socrates: Nee, hij heeft juist geoordeeld, want zo iemand was ik van aard, doch ik heb mijn aard met verstand overwonnen en tegen mijn begeerte de deugd bevochten en met onderdrukking van mijn wil datgene wat ik ben, bewerkstelligd, mijzelf geweld aangedaan en bestreden, aldus Plutarchus over het leven van Socrates.

Verder zegt Aulus Gellius over hem, dat men hem soms een ganse dag onbeweeglijk op een plek heeft aangetroffen, staand in grote gedachten verzonken. Zijn matigheid heeft hem voor alle ziekte bewaard, zodat gedurende zijn ganse leven, ook tijdens de pestilentie in Athene, toen schier de ganse stad uitstierf, geen enkele ziektedag hem heeft geveld. Hij sprak: Velen zeggen dat wij leven om te eten en drinken. Ik echter wil eten en drinken om te leven. Hij was in staat om zijn bespotters te verachten. Op een keer werd hij tegen zijn nek geslagen. Hij gaf geen ander antwoord, dan dat het een ellendig iets is, dat de mens niet weet wanneer hij een helm moet dragen of niet. Toen iemand zich over zijn geduld verwonderde, sprak hij: Ik wil mij toch niet tegen een ezel verzetten. Veel liever wil ik door een mens lijden. Hij bedwong ook met zijn verstand de slechte gedachten en had ook zoveel invloed over zijn gemoed, dat hij in zijn hart een heer was. Iemand zei, dat een ander slecht over hem sprak. Hij antwoordde: Dan heeft hij goed spreken niet geleerd. Een ander liet hem weten, dat iemand hem belasterde. Hij gaf ten antwoord: Het bekommert mij niet wat men met liegen over mij zegt, want zulk een gebrek heb ik niet.

De Atheners maakten een wet, dat iemand veel vrouwen moest hebben, want - zoals gezegd is - de pestilentie en de oorlog hadden de stad zeer geërodeerd en uitgevreten. Daarop nam Socrates uit spotternij ook twee zeer kwade vrouwen. Die bekampten elkander dagelijks. Op een keer dreef hij de spot met hen, dat zij zo streden over een stinkende man. Spoedig vielen zij over hem heen, zodat hij hen ontvluchten moest. Xantippe wierp lasterlijke woorden naar hem. Hij zweeg en ging voor het huis zitten. Daarop begoot zij hem met spoelwater. Hij schudde het hoofd en sprak: Hij had al gedacht, dat na zulk een onweer een water of plens regen zou komen. Alcibiades koesterde een grote verwondering over hoe Socrates de toorn en het geschreeuw van zijn vrouw kon lijden. Hij gaf ten antwoord: Ik ben eraan gewend, als wie een wiel bestendig hoort lopen. Hoe kunt gij het geschreeuw van uw ganzen aanhoren? Alcibiades antwoordde: Zij brengen jonge gansjes en eieren voort. Daarop sprak Socrates: Ei, zo brengen mijn vrouwen kinderen voort.

Hij leed lange tijd zware armoede, die hem de huiselijke last iedere dag zwaarder maakte. Hij verachtte dat alles met hoog gemoed, altijd in één wezen, aanzien en toon. In verachting van het geluk, wereldlijke aanvaringen en wisselvalligheden was hij gans onoverwinnelijk en als onaangedaan, zodat

---

[137] Het lijkt wat ongelukkig geformuleerd.
[138] "Eschine".
[139] Lees: opvatting.

men hem in tegenslag niet treurig, noch in gelukzaligheid vrolijk ervoer, doch in ongelijkheid van het geluk had hij altijd een gelijkmatig hart en gemoed. Toen hij werd uitgenodigd door Archelaos, de koning van Perzië, die hem grote goederen wilde schenken, liet hij hem weten: Ik kan niets aannemen, want ik zou aan u verplicht zijn en had dan niets om terug te geven. Want hij wilde niet, dat een man van vrij gemoed zich in gewillige dienstbaarheid zou begeven. Tot Aeschines, zijn arme leerling, die zich aan hem wijdde, sprak hij: Gij hebt mij een zeer grote eer gedaan. Ge moet het ervoor houden, dat ik u beter aan uzelf kan toevertrouwen, dan gij u aan mij gewijd hebt. Apuleius schrijft: Socrates heeft zijn leerlingen erop gewezen zich dikwijls in de spiegel te bekijken, opdat wanneer iemand er aardig uitziet, hij deze niet met ontaarde zeden bevlekt, en zijn goed uitgevallen aangezicht niet met ontucht besmeurt en ontheiligt. Verschijnt ge echter wanstaltig en lelijk, wend dan alle vlijt aan dat de wangestalte met deugd bedekt en verborgen wordt. Tegen een kletser sprak hij: Twee geboden hebt gij nodig. Het eerste dat gij zwijgt, het tweede dat ge leert spreken. Gevraagd door een leerling of hij een vrouw moest nemen, antwoordde hij: Wanneer ge dat doet, zult ge het berouwen. Aangespoord dat hij voor goede vrienden naar zijn vermogen een heerlijk gastmaal moest toebereiden, sprak hij: Zijn die vrienden goed, dan zijn ze gemakkelijk vergenoegd. Zijn ze slecht, dan zijn ze de zorg en verzorging niet waard. Iemand zou verarmen[140] en met zijn goed niet rondkomen. Tegen deze zei hij: Houd u spaarzaam en nauwkeurig, zodat uw goed u voldoende is, dan zult ge nimmer arm zijn. Gevraagd hoe men verstandig moet huishouden, antwoordde hij: Wanneer de man wijs is en de vrouw wil wat hij wil.

Over de vrije spreuken van Socrates.

Wanneer de zon opgaat, moet men om raad denken, en wanneer ze ondergaat, om het huishouden[141]. IJl en toorn duiden op niets getrouwelijks. Met vrienden moeten wij een kort gesprek hebben, doch een lange vriendschap. Eenieder ontzegt zich hetgeen moeilijk is om te vragen. Verheug u meer om wel te doen voor anderen, dan dat men u goed wil doen en schenkt, want het eerste wordt toegeëigend aan de eer, het tweede aan de nooddruft. Een onbekend euvel moet u geen vreugde doen. Hetgeen gij niet moogt doen, leg dat niet een ander op. Ge moet u aanbieden, wanneer ge wilt dat men zich aan u aanbiedt. Wie goed doet, helpt zichzelf. Het verkregen geluk moet de gerechtigheid matigen. Hangt ge het geluk aan, dan gaat het u voor en is uw heer. Gaat gij het voor, dan moet het u achternagaan. Wanneer ge goed handelt, zult ge lof hebben bij uzelf. Een goed man moet weten te leiden en niet te verwonden. Een slechte arbeider brengt iets slechts tot stand. Wie wil oordelen, moet vermijden dat hij wil rechtspreken. Het is een dwaasheid om over iemand ander te heersen en niet over zichzelf. Wie vrede wil hebben, doe geen melding over oorlog. Het is een zeer snode armoede die aan rijkdom ontspringt. Wees uw vriend zodanig van nut, dat ge uzelf geen schade doet. Wat ge hebt, gebruik dat, opdat ge geen vreemde nodig hebt, want velen verliezen datgene wat zij van vreemden begeren[142]. Betracht meer uw geweten en consciëntie, dan uw eer, want met de eer moogt ge bedrogen worden, doch niet met de consciëntie. Het geluk is aan het ongeluk onderworpen.
Schade komt zelden anders dan uit overvloedigheid. Laat de begeerte van het verstand dienen. Beoordeel het gehoorde, en hetgeen gij gelooft, houd dat voor u en behoud het. Vermijd de troost van de beschutting der boosheid. Houd u aan hetgeen ge belooft. Wie de zonde niet erkent, verdubbelt de zonde. Het is zeer moeilijk om de verwonding met geduld te vergelijken. Voer het passende uit. Hetgeen gij een ander doet, zult ge in de toekomst zeker waard zijn. Kuis zijn en geen nieren hebben[143], is niets waard, en is een zege zonder oorlog. Beschouw de ogen en oren van het volk als slechte getuigen. Over hetgeen snood is om te doen, valt ook oneervol te spreken. Ontvlied een schandelijk gewin als een onterecht iets dat niet het uwe is. Vergeef gemakkelijk een ander, doch nimmer uzelf. Hetgeen gij lang beschouwd hebt, verzuim dat niet te volbrengen. Ge moet minder spreken dan doen. Hij leeft niet, die niet weet dat hij leeft. Nergens zorgen over hebben, hoort bij de onzinnigen. Wie niets kan en doet, heet levend dood. Breng niemand ten val. Draag het sterke

[140] "wolt ver armen uň sein gūt nit klecken". Vertaling onzeker. 'Klecken' ook: 'iets opleveren'. Heeft vele betekenissen.
[141] "wirtschafft". Heeft vele betekenissen.
[142] "deň vil das ir verlieren / so sie fremds begeren." Vertaling onzeker.
[143] "und keyne nieren habenn". Onduidelijk.

sterkmoedig, het slechte krachtig. Draag het ongeluk op gelijke schouders. Het kwade wordt niet met het kwade overwonnen, doch met het goede; ongeduld met geduld; gierigheid met mildheid. Niemand die zonder wijsheid is, kan sterkmoedig worden genoemd, want de deugd zonder wijsheid is een schadelijke hovaardigheid, ijdelheid en overname. Deugd groeit met driestheid, traagheid met vrees. Diegene wordt door pijn overwonnen, die ongeduldig zijn pijn niet kan lijden. Gelukzaligheid is altijd aan de afgunst onderworpen. Alleen daarom is de ellende en armoede zonder afgunst en zonder haat. De afgunstige mensen zouden het waard zijn om op alle plekken ogen en oren te hebben, opdat zij door alle gelukzaligheid gepijnigd werden. Want zoals diegenen vreugde hebben, zo hebben velen van dezen treurigheid. Wie niets heeft en niets begeert, is rijker dan wie veel heeft en veel begeert. Wie niets heeft, is minder behoeftig dan wie veel begeert. Er gaat niets boven een goede huisvrouw. Gij bevindt aan haar hetgeen ge beklaagt.[144] Zoals er niets hoger is dan een zachtmoedige huisvrouw, zo is er niets lelijkers dan een bitter, grimmig wijf. Een vrome vrouw zet zich in voor het heil van haar man. Een slechte echter, acht de dood van haar man als haar heil. En hoe na als zij de man toegevoegd is, zo ver is zij ook met de gal der slechtheid van hem afgezonderd. Daarom is een huisvrouw hetzij een veilige toevlucht, of een zeker verderf. Een schaamvolle vrouw kiest haar man in het gemoed en hart, en niet met de ogen. Doch een onbeschaamde vrouw keert alles om. Een slechte, opgesierde, fraaie vrouw gelijkt een tempel die op een mesthoop gebouwd is. Het verstand is het beste bezit. Alleen tucht en kunst zijn goed. De onwetendheid is uitsluitend slecht. Rijkdom en adel slechts van den bloede bevatten geen eer. Begeer van de onsterfelijke goden niets anders, dan hetgeen goed is om te geven, want de goden hebben geweten wat voor iemand van nut en geschikt is. Derhalve was het dikwijls beter geweest, dat de mensen bij de goden niet anders hadden bepleit dan dat zij gewaarborgd waren tegen hun verderf. Want het gemoed en hart van de mens zijn zo in duisternis verwikkeld, dat hij dikwijls blind vraagt en begeert wat zijn dood is. Want begeerte naar rijkdom is voor menige mens de oorzaak tot de dood geweest. Zo heeft ook degenen die naar eer hebben gestreefd, dikwijls een slechte afloop gewacht. En wie zich op een hoog huwelijk hebben gericht, hebben dikwijls de verwoesting van hun have en goed gezien. Daarom moet het dwaze gemoed van de mens ophouden naar de oorzaak van zijn ongeluk te jagen, en zich alleen aan de goden aanbevelen, die hem gemakkelijk goed kunnen geven en het bekwaamste uitkiezen wat voor hem nuttig en goed is. Hij zei tevens: Wees zoals ge gezien wilt zijn. Dat is voor heil de dichtstbijzijnde weg. Arm is de onrechtvaardige. Rijk alleen de wijze. Gevraagd door een rijke en arme wie onder hen de grootste was, sprak hij: De deugdzame. Toen iemand hem zei: Die van Athene hebben u ter dood veroordeeld, sprak hij: De natuur heeft hen daartoe verordineerd.

Hij zag de dood in een droom, drie dagen voor zijn einde. Hij sprak tot de kerkermeester: O, Caritus, de derde dag zal mij wegnemen, want een buitengewoon schone vrouw heeft mij dit vers van Homerus verteld: De derde dag zal u vrolijk maken. Dat geschiedde. Hij dronk met grote standvastigheid het gekookte gif op de derde dag, omdat hij ervan beschuldigd werd dat hij hun goden, de honden, eikenbomen en reebokken, zoals gezegd is, veracht had, zoals Tullius en Valerius aanduiden. Hij zei, dat dit gif hem een artsenij was der onsterfelijkheid tot aan het einde van zijn leven, en de dood met vrij gemoed te verachten. Toen hij nu het ontvangen gif van de boodschapper tegen de lippen hield, schreeuwde de aanwezige Xantippe: Ach, de onschuldige mens moet sterven. Socrates sprak: Meent ge dat ik schuldig moet sterven? Alzo beëindigde hij zijn leven, 94 jaar oud[145]. En zijn testament is geweest: Ik antwoord mijn ziel, aan de verlosser der zielen en der wijzen. De rouw van de Atheners na zijn dood is hierboven aangeduid.

Plato, de bovennatuurlijke en goddelijke filosoof.

Plato, de allerbekendste filosoof van alle filosofen, zoals Eusebius schrijft, de goddelijkste, beroemdste en meest verlichte, geboren in Athene ten tijde van koning Darius, uit Ariston, zijn vader, en Perictione, zijn moeder, van het geslacht van Solon, de wijze. Over deze schrijft Valerius: Toen Plato als onmondig kind in de wieg sliep, hebben de bijen[146] honing in zijn mond gedragen, een

---

[144] "du finndest an ihr das du beklagest". Vertaling onzeker.
[145] Hierover wordt verschillend gedacht.
[146] "die pynen oder jm̃en". Synoniemen voor 'bijen'.

aanduiding van zijn toekomstige welsprekendheid en de zoetheid van zijn uitspraak. Socrates zag in de droom een zwaan die aan de godin Venus werd geofferd. Hij strekte zijn nek uit tot in de hemel en raakte met de snavel het gesternte aan. Hij vloog door de hemel der planeten en steeg zo hoog boven zichzelf uit, dat niemand hem kon zien. Hij zong ook zo zacht, dat hij de ganse wereld vreugde gaf. 's Ochtends bracht Ariston van de Academie zijn zoon Plato, opdat hij hem het schrift en de zeden leerde. Zodra hij hem aanzag, ontving hij zijn zekerheid van het gemoed, sprekende: Dat is de zwaan, die door onze Apollo van de Academie gezegend is. Apuleius en Policratus[147] schrijven, dat hij aanvankelijk naar zijn grootvader, Aristocles, of zoals sommigen willen, naar zijn vader, Ariston, genoemd is, doch vanwege de wijdte van zijn borst en voortreffelijke verschijning werd hij door menigeen Plato genoemd. Want onder de leerlingen van Socrates verscheen hij voor allen in glorie en verstandigheid, zodanig, dat te Athene de leergierige leerlingen hem steeds zochten, sprekende: Waar is onze doctor? Hij was een zo deugdzame, matige man qua eten, drinken en al het handelen, onder versterving der begeerten, dat men zijn waardschap en avondmaal meer in de ochtend dan tegenwoordig in de avond loofde, zoals de vorst Timotheüs op de derde dag zijn geringe maaltijd[148] als verwonderlijk met lof verheft, want hij gaf gezond, filosofisch eten zonder overvloed, waaraan men zich niet overat, en waarvan eenieder 's ochtends gereed en gezond was, want hij achtte het niet als een goed gastmaal dat men 's ochtends berouwt, zoals de epicurische zuipers.

Hij merkte op, dat er twee soorten dood waren. Daarom onderwees hij in de Phaedo[149] de dood te ontvluchten en te begeren, namelijk de lichamelijke te wensen, en de geestelijke der ziel altijd te ontgaan.

Dit leven noemde hij ook niet onterecht een bolwerk, waarop wij ons in onze ridderschap als aangestelde krijgslieden weren en niet moeten wijken, totdat de opperste hoofdman ons verlof verleent, en waarin wij niet veel goede uren en rust mogen verhopen, doch een eeuwige strijd tot aan de zege, ja, waarin wij ons dag en nacht in voortdurende ridderschap tot aan de zege en bloed zullen laten vinden, totdat wij zegerijk door onze hoofdman uit het bolwerk ter bezoldiging worden geroepen en verlof krijgen, doch pas wanneer de vijand overwonnen is, en alle dingen in vrede zijn. Op deze wijze noemt de Bijbel dit leven dikwijls een oorlog en ridderschap. Job, 7; 1 Korinthiërs 8, 10; Efeziërs, 6; 2 Korinthiërs, 13; Petrus, 1.[150] Daarin staat, dat een christen bij menigvuldige ondeugden en aanstotingen van de duivel tot ridder moet worden en het hemelrijk (dat geweld lijdt en slechts de machtigen tot zich trekt) bevechten.

Ook spreekt hij in het eerder vermelde boek: De onvolkomene en onreine daalt af in de hel en blijft aldaar. Vertrekt echter de volkomene, dan zal hij bij God wonen. Hij vroeg een keer toornig aan Speusippus dat hij zijn knecht (die reeds weggetrokken voor hem lag) en zijn schouders voor slagen aanbood) met slaan zou bestraffen, hield zijn roede die hij tevoorschijn had getrokken de lucht in en gaf die aan Speusippus om de straf van de ongehoorzame knecht weg te nemen. De reden was, dat hij vreesde dat hij hem te veel zou aandoen, aangezien hij enigszins met toorn ontsteld was. Daarom sprak hij: Ik heb iemand gevonden (menende Speusippus) die hem redelijker straft dan ik, want ik wil niet dat hij in de macht is van degene die zichzelf niet in de macht heeft, menende zichzelf. Zie Valerius, Lib. IV over de matigheid van Plato. Eveneens aldaar zegt iemand tegen Plato, dat zijn leerling Xenocrates hem haat en kwaad over hem spreekt. Doch hij schudde het hoofd. Gevraagd waarom hij het niet geloofde, sprak Plato: Het is niet geloofwaardig, noch mogelijk, dat hij mij niet liefheeft die ik zo veel liefheb. Heeft hij het echter gezegd, dat heeft hij geweten dat het nuttig is geweest. Hij was gewend zijn aangezicht dikwijls in een spiegel te bekijken, opdat hij zag hoeveel het welzijn, de verhitte lering, de scherpte der tijd en het verloop van de ouderdom zijn natuurlijke schijn en glans veranderd had; uit het oordeel van zijn aangezicht, dat hij de natuur niet te veel oplegde. En opdat, wanneer hij bleek scheen, hij de teugels wat liet vieren, opdat hij zijn natuur niet krenkte, verwoestte en kreupel maakte met te veel opgelegde arbeid. Gevraagd waaraan de wijze herkend wordt, antwoordde hij: Daaraan, dat wanneer hij belasterd wordt, hij niet vertoornd wordt. Dan verheft hij

---

[147] Let wel: dit is de Polycrates van 440-370 v.Chr. Er zijn ook anderen van die naam.

[148] "Collatz".

[149] "Phedron". Hier lijkt ook verwarring te zijn tussen de werken 'Phaedo' en 'Phaedrus'.

[150] "Job.vij. j.Cor. viij.ix. Ephe.vj.ij.Cor.x.iij.Pet.i.". Deze bijbelverwijzingen worden dus niet door komma's gescheiden, zodat niet zichtbaar is wat bij wat hoort. Wanneer de scheiding zo is als die in deze vertaling is opgenomen, spoort niets met de feitelijke bijbelinhoud, met uitzondering wellicht van Efeziërs.

zich niet wanneer hij geprezen wordt. Wie zichzelf bevalt wanneer hij geprezen wordt, en vertoornd raakt wanneer hij geschonden wordt, toont daarom zijn dwaasheid, waarmede hij zichzelf verraadt.

Gevraagd waaraan men de mensen kan kennen, sprak hij: De aarden vaten beoordeelt men aan de klank, doch de mensen aan de spraak. Gevraagd met hoeveel rente de mens verzadigd moet zijn, sprak hij: De mens moet dagelijks zoveel gewinnen als de nood verschuldigt, opdat hij de mens niet durft te vleien; en van het zijne en niet van de ander leeft. Gevraagd wie de sterkste is, antwoordde hij: Die zichzelf overwint. De zwakste, die zijn eigen heimelijkheid niet kan verzwijgen. Gevraagd wie de machtigste is, antwoordde hij: Die zijn armoede kan verbergen en zichzelf heeft overwonnen en zijn eigen heer is.

Gevraagd wie rijk is, antwoordde hij: Diegene is rijk en matig, voor wie hetgeen hij heeft, genoeg is. Diegene is van goede zeden, die een mens met kwade zeden kan verduren. Ge moet niet wonen waar de vertering meer is dan het gewin, waar de kwaden zegevieren over de goeden en waar de heren steeds en veel liegen.

Gevraagd hoe iemand aan een vorst moet welgevallen en zijn genade verkrijgen, antwoordde hij: Is hij goed, wat niet terzake is en tegen het verstand is, belet hem niet dat te openbaren. Is hij echter slecht, gehoorzaam dan aan zijn wil.

Toen Plato de tiran Dionysius door veel knechten omgeven zag, sprak hij: Dionysius, wat hebt ge voor slechts gedaan, dat ge met zoveel hoeders behoed moet worden?

En toen hij iemand zag die zijn akker onnuttig verwaarloosde, sprak hij: De aarde verwaarloost de mens, zo verwaarloost hij de aarde. Het is net als wanneer de overheid haar onderdanen onderdrukt; als wanneer het hoofd van het lichaam zo opzwelt, dat het voor het lichaam ondraaglijk is en zonder pijn der ledematen in de lengte niet gedragen en overeind kan worden gehouden.

Ook was zijn oordeel: Het is ellendiger te leven dan te sterven. Wanneer de machthebbers hard en streng tegen de onderdanen zijn, is het alsof een curator of verpleger de wezen onderdrukt, wier voogd hij is, of net als wanneer ge met uw zwaard doodt, dat ge vanwege de bescherming hebt ontvangen. Wie zijn ziel niet kan regeren, hoe kan hij dan velen regeren? Hij sprak: Kijk in een spiegel. Zijt ge schoon, maak u dan niet misvormd. Zijt ge misvormd, breng dan niet twee ongevormde werken te hoop.

Hij heeft ook twee werelden erkend. In de ene wonen de waarheid en gerechtigheid, in de andere alles wat wij met het gezicht kunnen begrijpen en gewaarworden. En aldus is de eerste de ware wereld, de andere deze beeltenis. In de eerste wordt in de ziel de waarheid gemodelleerd, gepolijst en gelouterd. In de andere wordt de dwaze of natuurziel; niet de kunst, doch de mening geboren.

De spijs is voor het kwade een wellust waarmede de mensen gevangen worden, zoals de vissen met de hengel. Verder heeft hij gezegd: Wanneer de gedaante der wijsheid met menselijke ogen kon worden bekeken, zou ze eenieder tot liefde voor haar prikkelen.

Ook heeft hij gezegd, dat men de vorm der gerechtigheid niet kan begrijpen. Men ervaart slechts de ordening der ongerechtigheid. De kunst die verre is van de gerechtigheid, is niet alleen meer een arglistigheid dan een wijsheid, doch ook bereid om het ganse gemoed te schaden, dat van zijn begeerte wordt weggedreven.[151] De sterkte der wijsheid is geduld. Die zegeviert waar de onschuld is. Ge moogt niet geduldig zijn, want ge zijt van uw begeerten vrij.[152] De wraak is overal schadelijk. De slechte spreekt zich uit met de gewoonte; de goede met verstand. Diegene heeft een groot gemoed, wien de armoede niet bezwaart. In het boek Phaedo[153] toetst hij[154] met sterke argumenten de onsterfelijkheid der ziel, die alle in een grondige conclusie begrepen worden, alzo, dat de ziel uit zichzelf wordt bewogen. Hetgeen nu uit zichzelf bewogen wordt, is een aanvang der beweging, wat echter een aanvang der beweging is. Dat is niet geboren, en hetgeen niet geboren is, is onsterfelijk. Toen iemand, Theobrocus genaamd, zijn boek las, stortte hij zich van een muur naar beneden en viel dood, uit verlangen naar een beter leven.

Hij trok ook voor zijn einde naar Egypte. Aldaar hoorde hij de profeten en priesters der Joden. Daarvandaan had hij Euripides als een kameraad. Toen hij Mozes las, in Genesis, 1, zou hij gezegd hebben: Mozes schreef veel, doch toetste niets. In Sicilië ontsprong hij de gevaarlijkheid van de dood

[151] "als das von seiner begird würdt abgetriben." Onduidelijk.
[152] Onduidelijk.
[153] "Phedron".
[154] "probiert er durch usz". Onduidelijk.

en werd door de zeerovers verkocht, doch vanwege zijn adellijke gezindheid vrijgelaten. Hij vertraagde de dag van zijn dood tot in het 81e jaar, gaf zittend in een herberg de geest en vervulde het volkomenste getal diergenen, die tot 9 maal 9 samenzitten.

Over ware, juiste liefde, trouw, vriendschap en gezelschap van enkele gedenkwaardige geschiedenissen en voorbeelden.

Valerius Maximus schrijft de navolgende gedenkwaardige geschiedenissen in Boek IV, H. VII, alsook in VI.

Lucius en Scipio Africanus.

Toen Scipio Africanus, de beste vriend van Lucius, een slag verloor en alleen uit onvlijtigheid tegen de Duitsers tekortschoot, waarmede hij het algemene nut van Rome verwaarloosde en in groot ongeluk bracht, vertoornde de Senaat en nam Scipio in levenslange gevangenschap. Hem hielp Lucius bij nacht naar buiten, verliet vrouw, kind, have, eer, goed, stand en vaderland en trok met deze vriend van hem in ellende tot aan het einde.

Terentius en Brutus.

Toen Brutus keizer Julius had doodgestoken; in zulk een nood gezocht werd om gedood te worden; en zich in het huis van zijn vriend Terentius verborg en de beambten[155] binnendrongen, ging Terentius hen tegemoet, sprak, gevraagd, dat hij Brutus was, en begaf zich voor zijn vriend in de dood. Ondertussen vluchtte Brutus. Zodra de Senaat hem herkende, werd hij als de onjuiste op vrije voeten gesteld.

Titus en Sisippus.

Sisippus liet zijn vertrouwde edele bruid naar Titus, zijn vriend, terugkeren. Deze voerde haar met zich mede naar Rome. Kort daarop verarmde Sisippus zodanig, dat hij in ellende naar Rome trok en in een leeg, aftands huis lag met zijn nare leven. 's Nachts werd er iemand vermoord. Sisippus ging bedroefd bij hem zitten, opdat hij, gegrepen, ter dood werd veroordeeld, waarnaar hij verlangde. 's Ochtends gevonden, gevangengenomen en aangesproken, bekende hij spoedig onschuldig dat hij het gedaan had. Toen hij nu bij Titus onder ogen voor het gerecht werd gebracht, herkende hij[156] hem meteen, omarmde hem en bekende uit ware liefde en vriendschap, onschuldig, dat hij zelf de moord had begaan. Sisippus wilde het niet bevestigen en sprak dat hij het had gedaan. Aangezien thans elk in rechte schuldig wilde zijn en ruziede om de dood, en de ware schuldige dit hoorde, verontschuldigde hij hen beiden en bekende vrij de moord. Alzo liet men hen vanwege hun redelijkheid alle drie vrij. Daarop deelde Titus met zijn vriend al zijn goed.

Pompeius, Letorius en Graccus.

Toen men Graccus te Rome op de brug over de Tiber aan een zuil vastbond om hem aldaar dood te schieten, gingen Pompeius en Letorius, zijn vrienden, voor hem staan en beschutten hem, totdat Pompeius, vol pijlen stekend, ter aarde zonk. Daarop doorstak Letorius zich uit verdriet, daar hij zijn vriend niet meer kon beschutten, sprong met een brul vanaf de brug in de Tiber en besloot zijn leven met zijn vrienden.

Plosius en Tiberius Graccus.

Toen nu Tiberius Graccus gedood was, liet de Senaat gebieden, dat men al zijn goede vrienden gevangennam en hen als vijanden van Rome wurgde. Daarop openbaarde Plosius zichzelf en trad de Senaat onder ogen, sprekende: Ik ben ook een van zijn uitverkoren vrienden, en leed aldus omwille van zijn vriend gewillig de dood.

---

[155] "schergen".
[156] Lees: Titus.

Volumnius en Lucullus.

Toen Lucullus onthoofd was, de baar op de markt staande, liep wenend en klagend Volumnius toe. Gevraagd door de keizer waarom hij een vijand der Romeinen beweende, sprak hij: Hij was mijn goede vriend. Toen nu de keizer vertoornd hem daarom wilde laten onthoofden, wendde hij zich voordat hij neerknielde tot het lijk van zijn vriend of de baar, kuste zijn hoofd en handen, rekte daarna vrolijk zijn hals uit, werd onthoofd en met zijn vriend in een graf gelegd dat hij bij leven begeerde.

Philocratus en Gaius Graccus.

Toen zijn vijanden Gaius Graccus naijlden en hij niet aan hen kon ontkomen, vroeg hij treurig aan zijn vriend Philocratus of deze hem wilde doodslaan, opdat hij niet in handen van de vijanden viel, en de marteling die zijn vijanden hem zouden aandoen, zou moeten verdragen. Daarop sloeg hij hem dood en stak zichzelf daarna met hetzelfde zwaard eveneens dood (want hij wilde ook in de dood zijn vriend zijn), opdat hij niet werd gevangengenomen op grond van een andere opvatting, dan uit vriendschap de hand aan zijn vriend gelegd te hebben.

Trouw en vriendschap van de knecht jegens zijn heer, en eerst over Plautus en zijn knecht.

Plautus, door de Romeinen verdreven, was vluchtend naar Salerno in een huis aangekomen. Toen hij aldaar ontdekt werd, stiet men op een van zijn knechten en dwong deze met grote marteling te zeggen waar zijn heer was. Doch hij wilde liever zwijgend sterven, dan leven en zijn heer verraden. Toen zij deze trouwe knecht wilden doden, sprong de heer in het huis tevoorschijn, zonder enige schuwheid, en wilde niet dat zijn knecht, ja, zijn vriend, voor hem stierf. Aldus onderging hij zelf de dood en werd de knecht met onwil vrij.

Orbinus en zijn knecht.

Orbinus kwam met zijn knecht uit Rome gevlucht naar een dorp. Spoedig kwamen de ruiters bij het huis. Daarop liet Orbinus[157] zijn knecht achterom heimelijk naar buiten, met verwisseling van de kleding. En voor het geval hij gezien en herkend mocht worden, deed hij ook de gouden ring van de heer aan zijn hand. Toen de Romeinen binnendrongen, liet hij zich voor zijn heer gevangennemen en doden.

Trouw, liefde en vriendschap der vrouwen jegens hun mannen.

Eerst over Argia en haar gemaal Polinites.

Toen Argia, een koningin uit Griekenland, hoorde dat haar gemaal Polinites, die zijn schoonzuster in een oorlog te hulp was geschoten, geveld was, vertrok zij heimelijk uit de stad op pelgrimstocht, met een lantaarn, bij nacht. Zij zocht onder de gedoden net zolang tot zij haar heer vond, dodelijk verwond. Deze omarmde zij hartelijk, beklaagde hem, de ganse nacht bij hem zittend, tot getuigenis van haar vrouwelijke trouw; alle vrees voor de dode lichamen verachtend uit zuivere liefde.

Arthimesia, een gemalin van Mausolus, de koning van Carië.

Toen Mausolus gestorven was en naar gewoonte en heidense zeden verbrand werd en men daarna de as wilde begraven, wilde de koningin dat beslist niet toestaan, uit hartelijke liefde en trouw, doch hief

[157] "Orbanum". Hier dus anders geschreven, en gedeclineerd.

de as op, strooide deze dagelijks in haar drank, en dronk aldus haar leven lang van haar gemaal en meende dat geen enkel graf hem waardig was, hoewel het van marmersteen zo kostbaar was, dat het tot een van de zeven wereldwonderen werd gerekend.

Hipsicratea, een koningin van de koning Mitridates.

Toen Mitridates door Pompeius gewelddadig uit zijn rijk verdreven werd, sneed zijn vrouw haar haren af. En met eenzelfde kuras als de koning bewapend, reed zij onherkend met hem het land uit en bleef bij hem, in ellende trouw en bestendig tot in haar graf.

Julia, een gemalin van Pompeius.

Pompeius kwam op een keer met grote triomf uit de oorlog. En toen hij in de tempel aan zijn goden offerde, en zijn gewaad met bloed van het geslachte offer bezoedeld ofwel besprenkeld was, zond hij dit bloedige gewaad naar huis. Daarvan schrok de trouwe vrouw zodanig, dat zij van hartenleed op de grond zonk in onmacht, menende dat haar heer dood was, trok wit weg en met gevouwen handen stierf zij van verdriet en ontvlood het leven haar met groot, zwanger lichaam, met de geest, kind en onmacht.

Admete, een huisvrouw van de koning Othe van Thessalië.

Toen Othe, de koning van Thessalië, de voorspelling van Apollo vernam dat hij binnenkort moest sterven wanneer hij niet een mens tegenkwam die vrijwillig voor hem zou sterven, werd er niemand anders in het ganse land gevonden die deze weldaad voor hem wilde doen, dan Admete, zijn trouwe vrouw. Die verwierf voor hem met haar dood het leven.

Porcia, een echtgenote van Brutus.

Toen Porcia vernam dat Brutus, haar lieve man, door de Senaat te Rome gedood was, raakte zij in zulk een hartenleed en verdriet in haar leven, dat haar moeder haar opsloot, bezorgd dat zij zichzelf de dood zou aandoen, en verborg alle wapenen voor haar. Daarop slikte zij gloeiende kolen in, totdat zij haar leven opgaf. Want deze trouwe vrouw kon en wilde zonder haar lieve man niet meer leven, en ook kon niemand haar troosten.

Ippo, de vrome echtgenote.

Toen de Trojanen, arriverende, Ippo, de edele vrouwe uit Griekenland, gevangennamen om hun ontucht met haar te bedrijven, sprong zij vastgebonden uit het schip in de diepte van de zee, opdat zij voor oneer behoed, haar trouw aan haar man niet brak. De zee spoelde haar naar het vasteland, alwaar nog heden haar graf is.

Lucretia, de reine, kuise Romeinse, een gemalin van Colatinus.

Toen Sextus, de zoon van de keizer, de reine, deugdzame vrouw van Colatinus, Lucretia, heimelijk zonder haar wil overweldigde, bekende zij deze verkrachte vriendschap vrij aan haar man, onder vertelling van haar onschuld. Doch de deugdzame, goede vrouw meende, dat zij nimmer deugdzaam van eer zou zijn, en het ook niet meer waardig was dat haar gemaal aan een echtelijk bed kwam. Zij nam een mes dat zij bij zich verborgen had, trok dit voor haar gemaal toen zij zulk een genoten ontucht aan hem bekende, stak het in zichzelf en wilde met geschonden lichaam met niets meer de vrouw van een eervol man zijn.

Over de handelwijze der eerste oude, vrome wereld;
daarentegen over het handelen van deze huidige, nieuwe wereld.

Het eerste boek van Mozes geeft genoeg te verstaan, wat de eerste vrome voorvaderen aan handelwijze en koopmansschat gedreven hebben, namelijk van het vee en hetgeen het veld opbracht, en dat zij de zegen Gods daarvan hebben geoogst. Dit oprechte, eerlijke voedsel is door de wereld tot hieraan toe blijven bestaan tot aan de Romeinen, toen niet alleen slechte lieden bij het vee en de akkerbouw hun voedsel zochten, doch ook grote, machtige Romeinse heren en vorsten, waarvan sommigen wel zoveel vermochten als thans een Duitse vorst, ja, wanneer men meteen zegt: als half Duitsland, terwijl de Romeinse boer Marcus Crassus geen rijk acht dat niet een legioen in een veld, jaar en dag vermocht, en zoveel inkomen jaarlijks aan voedsel had op te bergen. En ook al hadden zij machtige oorlogen, gingen zij (wanneer God hen met een zege wederom naar huis hielp) niet zoals onze landsknechten, hoofdmannen en jonkers, wandelen, dagelijks door de stad, doch begonnen dadelijk wederom aan hun akkerbouw, hetgeen zij als een eer beschouwden. En niemand werd luiheid toegestaan, zoals de grote Scipio Africanus derhalve tegen Cathonus was dat Carthago door de Romeinen niet moest worden verwoest, opdat zij niet zonder vrees voor de oorlog, lui levend, zich aan geilheid en betweterigheid[158] zouden overgeven. Bovendien beoordeelden zij alle handel waaruit voor de naaste niet een bijzonder nut of voordeel ontstond, als onbillijk en onredelijk, en veel minder werd die toegestaan wanneer iemands handelwijze tot nadeel van zijn naaste reikte, of wanneer hij slechts tot betweterigheid of ontspanning diende. God helpe, wanneer zij in ons land komen met hun heidense politiek naar ons christenen. Zij moesten ons wel half uitschakelen en meer dan het halve deel der wereldhandel, zonder de luiaards[159], stilleggen. Het is er helaas ook van gekomen, dat werken als een schande is geworden. Zelfs zo, dat men die zelden meer tot eer nodig heeft en eenieder zijn kind vanaf de jeugd zodanig opvoedt, dat het niet hard hoeft te werken, en het zich lui onderhoudt tot schade van iedereen. Zo goed smaakt (zoals Salomo spreekt) het brood der leugen. Men wil ook de kinderen, zoals zij menen, uit lichamelijke liefde, er goed mee doen dat zij niet hoeven te werken, en schildert hun vanaf de jeugd het zweet van de gewone man voor ogen, opdat zij zich daarvoor hoeden. Wat is het dan een wonder, dat Turken en andere landen rijk zijn en wij ondergaan. Bij hen werkt men, terwijl men bij ons lui is en niets anders doet dan vreten en zuipen, alsof het een kunst is, ja, die bij de Duitsers de beste kunst is. Toen Quintus Cincinnatus tot dictator werd gekozen (hetgeen toch de grootste heerlijkheid bij de keizers in Rome was), werd hij bij de ploeg aangetroffen en tot dit hoogste ambt en waardigheid bevorderd. Wat zich echter aan redelijke handel thans onder de christenen en christelijke kooplieden, gezelschappen, woekeraars en rentekopers voordoet, ervaren wij heel goed, ook het kind in de wieg. Er is slechts rentekoop en het ganse land is met onnuttig handelen, verzorgen en handelen en tot ieders nadeel gevuld. En de koemelk smaakt hun zo slecht, dat zij ook voor de boeren de neus dichthouden, en wanneer zij hun guldentje binnenbrengen, de huizen na hen zuiver uitroken, ja, ook de schuren na hen uitwassen en vegen, zo teder en wit is thans de adellijke, wellustige, christelijke wereld gebakken. Velen zijn verwonderd dat er geen geld in het land is. De anderen die de kwestie slecht overdenken, hebben als een merkwaardig wonderteken dat wij ons voeden, als toch het Duitse land toe mag komen[160], bij zoveel onnuttige, luie gieren. Want behalve dat deze luide, feestende lieden in deze onlangs nieuwe wereld zonder nut zijn, behoren hun ook eenieder twee broden en het beste toe, zoals men zegt. Het luiste varken wordt zo de grootste drek. Gedenk liever van het onnuttige schorem[161] alles dat slechts een last der aarde is. De overigen verteren vruchten, namelijk allen van allerlei standen, geestelijke vrouwen en mannen, kooplieden, financiers, gezelschappen, alle landsknechten, allerlei bedelaars en luiaards, want veel landen zijn thans met te veel hoeders en heren bezet en toch (zoals bij vele herders en koks steeds slecht gehoed en gekookt wordt) slecht gehoed. Er is niets dan schending en schade. Wie aan de ambtsman ontkomt, valt de rechter in handen. En dit schorem moet men niet alleen voeden, doch in alle pracht handhaven. Leg dit

[158] fürwitz". Ook: 'grotere kennis', 'verwondering', 'nieuwsgierigheid'. Onduidelijk in dit verband.
[159] Onduidelijk.
[160] Onduidelijk.
[161] "gesinds". 'Gesind' betekent personeel, maar hier zal toch 'gesindels' bedoeld zijn.

alles op een weegschaal, dan blijkt, dat het halve deel der Duitse natie niet werkt, en wanneer sommigen daaronder werken, en lijf en goed, zoals de kooplieden, over de zee wagen, dankt niemand daarvoor en feest men zelfs nog meer. Ja, het was bijna draaglijker dat men hen met de anderen zeer vrijgehouden voedde. Want wilden zij niets, dan brachten zij ook niets. Waren zij niemand tot nut, dan was men in elk geval behoed voor grotere schade door hen. Thans echter, samen met het feit dat zij met hun handelwijze niemand anders van nut zijn dan huns gelijken, bezwaren zij een gans land met preferente koop, stijgen[162] en gezelschappen, opdat men hen zachter dan andere papen zeer vrij voedt. Doch wat zegt men, de wereld moet ijdel zulke lieden hebben, want anders was het geen wereld. Het laat zich wel anders wensen, doch daardoor verandert er niets aan deze groeve en het rovershuis van deze moordenaars, waarin niemand anders plaatsheeft dan schurken als huns gelijken, et cetera.

[162] "steygen". Onduidelijk.